

การถ่ายทอดความรู้การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ
ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การถ่ายทอดความรู้การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ
ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

โดย
นายชลัศม์ ลอยสูงวงศ์

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

WEAVING ENCULTURAL PROCESS OF THE THAI SONG DUM AT DON KHOI
SUB – DISTRICT, KAMPHAENSAEN DISTRICT, NAKHONPATHOM PROVINCE

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Master of Arts Program in Cultural Resource Management
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2015
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้การค้นคว้าอิสระเรื่อง “การถ่ายทอด
ความรู้การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม” เสนอโดย
นายชลัศ ลอยสูงวงศ์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศน์วงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

รองศาสตราจารย์ สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์

คณะกรรมการตรวจสอบการค้นคว้าอิสระ

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สุรพล นาถะพินธุ)

...../...../.....

.....กรรมการ

(ศาสตราจารย์พิเศษ พิสิฐ เจริญวงศ์)

...../...../.....

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์)

...../...../.....

54112316: สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การถ่ายทอดความรู้ / การทอผ้า / ชาวไทยทรงดำ

ชลิ่งค์ ลอยสูงวงศ์: การถ่ายทอดความรู้การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม. อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ: รศ. สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. 97 หน้า.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ ความสำคัญ ตลอดจนปัญหาด้านการสืบสาน การทอผ้าของชาวไทยทรงดำของชุมชนบ้านดอนทอง เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และการสืบสานการทอผ้า ของชาวไทยทรงดำ ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านดอนทองเป็นลูกหลานชาวไทยทรงดำที่อพยพมาจากจังหวัด เพชรบุรี โดยมีภูมิปัญญาการทอผ้าอยู่คู่มาถึวิถีชีวิต แต่จากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและ สังคมที่เข้ามาในชุมชนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของผ้าทอและภูมิปัญญาการทอผ้า รวมถึงการแต่งกาย แบบไทยทรงดำในชีวิตประจำวันทีค่อย ๆ หายไปจากชุมชน

โดยผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางการถ่ายทอดความรู้และการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้า ประกอบไปด้วย 3 แนวทาง ได้แก่

1) แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่คนในชุมชนบ้านดอนทอง ด้วยการจัดสรรกี้อทอผ้า แก่สมาชิกใหม่ไปทอตามบ้าน การกำหนดคุณภาพของผ้าทอและราคาจำหน่ายเป็นหลายระดับ การบริหาร ช่องทางการจำหน่าย การให้หน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยพัฒนาช่องทางจำหน่าย การพัฒนาและ เพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ผ้าทอ และการเพิ่มโอกาสในการใช้ผ้าไทยทรงดำในชุมชน

2) แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กนักเรียนบ้านดอนทอง โดยมีการเรียนการสอน การทอผ้าให้แก่เด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านดอนทอง การส่งเสริมให้เด็กได้มีการแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำ ประยุกต์ และการพัฒนาความร่วมมือกับครูโรงเรียนบ้านดอนทอง

3) แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยการจัดแหล่งเรียนรู้ 3 แห่ง ในชุมชน ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมภายในโรงเรียนบ้านดอนทอง พื้นที่บริเวณบ้านของประธานกลุ่ม ทัศนกรรมผ้าทอมือในหมู่ 2 และพื้นที่บริเวณบ้านของชาวบ้านหมู่ 1 ที่ยังอนุรักษ์การทอผ้าด้วยกี่โบราณ

สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ.....

54112316: MAJOR: CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT

KEY WORD: ENCULTURAL PROCESS / WEAVING / THAI SONG DUM

CHALUNG LOISOONGWONG: WEAVING ENCULTURAL PROCESS OF THE THAI SONG DUM AT DON KHOI SUB – DISTRICT, KAMPHAENSAEN DISTRICT, NAKHONPATHOM PROVINCE.

INDEPENDENT STUDY ADVISER: ASSOC. PROF. SUPAPORN JINDAMANEEROJ. 97 pp.

This research aims at studying the evolution, the importance throughout the problems about weaving of Thai Song Dum at Ban Don Thong and also the guiding the weaving preservation and enculturation. The result is found that Ban Don Thong inherited the weaving wisdom from Phetchaburi province to their ways of life. Since the economic and social changing has influenced to the community, the weaving has become disappearing gradually including the dressing of Thai Song Dum.

The researcher has proposed the encultural process and reviving the weaving wisdom to three ways:

1) Guiding the encultural process to people in Ban Don Thong by providing the looms to new members. Moreover, it should have weaving quality and pricing control to many levels for monitoring the distribution. Also, it should have outsourcing for developing the distribution and adding value to the weaving products. These enhance the chance for using the Thai Song Dum clothing to the community.

2) Guiding the encultural process to the children at Ban Don Thong by teaching the weaving to the students at Ban Don Thong School. It should have the enhancing the children to wear the applied Thai Song Dum traditional dressing and developing with the teachers.

3) Guiding the encultural process by developing to learning space in the community: Ban Don Thong cultural center, the weaving group president in Moo 2 are and the Moo 1 village area where still preserves the original weaving.

Program of Cultural Resource Management

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature.....

Academic Year 2015

Independent Study Advisors, signature

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระเรื่องการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เอื้อเฟื้อ ตลอดจนให้คำแนะนำต่าง ๆ จึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ ที่นี้ ดังนี้

รองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ช่วยเหลือให้คำแนะนำปรึกษา ตรวจสอบ และแก้ไขงานค้นคว้าอิสระเล่มนี้ ตลอดจนเกี่ยวเชิญและให้กำลังใจผู้วิจัยในยามที่เหนื่อยล้าหมดแรงจูงใจที่จะทำการวิจัยให้สำเร็จตามเป้าหมายให้กลับมามีพลังในการทำงานต่อจนสำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ หากมิได้รับความกรุณาจากท่าน ผู้วิจัยคงวางมือยุติการศึกษาไป ตั้งแต่ยังมีได้ศึกษาจนครบถ้วนตามหลักสูตร ขอน้อมรับเอาวิถึปฏิบัติของท่านเป็นแบบอย่างสำหรับผู้วิจัยจะนำไปเป็นแบบอย่างทั้งในการทำงานและการดำเนินชีวิตต่อไป

คุณบุญลือ ทองดอนเกวียง คุณพนิดา ทองยอดเกวียง ตลอดจนผู้อาวุโสท่านอื่น ๆ ที่มีได้เอ่ยนามอีกหลายท่านในหมู่บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ที่กรุณาให้ข้อมูลสนับสนุนการค้นคว้าครั้งแล้วครั้งเล่าอย่างมิได้รู้สึกเบื่อหน่าย จนงานค้นคว้าอิสระเล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

เพื่อนร่วมรุ่นหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทุกท่านที่เสริมแรงให้กำลังใจ ตลอดจนช่วยเหลือเอื้ออาทรหลายสิ่งหลายอย่างในการเรียน ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระท้ายที่สุดของการศึกษา ทำให้เกิดความรักผูกพันเสมือนพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน

ท้ายที่สุดผู้วิจัยหวังว่าผลงานชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนที่จะนำข้อมูลไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาในโครงการต่าง ๆ ต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
พื้นที่ในการวิจัย	3
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
ประโยชน์ที่จะได้รับ	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามคำศัพท์เฉพาะ	4
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา	5
ความหมายของวัฒนธรรมและวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ	5
ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาที่ยั่งยืน	17
การถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา	19
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
3 วิธีการดำเนินงานการศึกษาวิจัย	28
พื้นที่ศึกษา	28
กลุ่มประชากรที่จะศึกษา	29
วิธีรวบรวมข้อมูล	29
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	30
การวิเคราะห์และการตรวจสอบข้อมูล	31
การนำเสนอข้อมูลและสรุปผล	30
4 ผลการศึกษา	31
ประวัติความเป็นมาของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง	31
ประวัติการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองก่อน พ.ศ. 2540	35
การฟื้นและการคงอยู่ของทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง	
ช่วง พ.ศ. 2540 - ปัจจุบัน	51
ปัจจัยที่มีผลต่อการฟื้นและการคงอยู่ของผ้าทอในชุมชนชาวไทยทรงดำ	
บ้านดอนทอง	59

บทที่	หน้า
5	70
แนวทางการสืบสานการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง	
วิเคราะห์การสืบสานและการดำรงอยู่ของการทอผ้าชาวไทยทรงดำ	
บ้านดอนทอง	70
ความสำคัญของการผ้าทอ	70
วิเคราะห์การสืบสานและการดำรงอยู่ของการผ้าทอ	76
แนวทางการจัดการภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทอง	83
6	89
สรุปผลการศึกษา	
รายการอ้างอิง	92
ประวัติผู้วิจัย	96

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ที่ตั้งและอาณาเขตของชุมชนบ้านดอนทอง หมู่ 1 และหมู่ 2	28
2	ศาลพ่อปู่พระบง หมู่ 2 บ้านดอนทอง	32
3	ศาลเจ้าพ่อพวง หมู่ 1 บ้านดอนทอง	32
4	กิจกรรมแบบโบราณของป่าเทียม คงสบาย หมู่ 1 บ้านดอนทอง	35
5	พื้ไม้แบบโบราณของป่าวงศ์ ทองดอนเหมือน หมู่ 2 บ้านดอนทอง	36
6	ลายมัดย้อมด้วยสีธรรมชาติฝีมือป่าเนือง ทองดอนเหมือน หมู่ 2 บ้านดอนทอง	37
7	ไหมประดิษฐ์สำหรับการทอผ้าที่เข้ามาทดแทนเส้นด้ายฝ้ายแบบเดิม	38
8	การแต่งกายด้วยเสื้อก้อม ส้วงก้อม และคาดหลวมของชายไทยทรงดำบ้านดอนทอง	39
9	การแต่งกายด้วยเสื้อก้อมและผ้าซิ่นลายแตงโมของหญิงไทยทรงดำบ้านดอนทอง	40
10	ผ้าซิ่นลายแตงโมของป่าบุญมา ทันสมัย	40
11	ผ้าเปียวของป่าบุญมา ทันสมัย	41
12	ผ้าขาวม้าที่ทอแบบสมัยใหม่ของบ้านดอนทอง ทอโดยป่าบุญมา ทันสมัย	41
13	เสื้อฮิชายของสามีป่าแร่ ทองดอนเหมือน ทอด้วยฝ้ายและตัดเย็บด้วยมือ	42
14	เสื้อฮิหญิงด้านในและด้านนอก เป็นของแม่ของป่าแร่ ทองดอนเหมือน ทอด้วยฝ้ายและ ตัดเย็บด้วยมือ ย้อมจากเปลือกไม้ธรรมชาติ อายุของเสื้อมากกว่า 50 ปี	43
15	หมอนไทยทรงดำที่ตัดเย็บจากผ้าทอมือของนางสังวล ทองยอดเกรื่อง	44
16	ผู้หญิงไทยทรงดำบ้านดอนทองช่วยกันจัดเตรียม “ใบไม้” เพื่อใช้ในพิธีกรรมส่งวิญญาณ ผู้ตาย	45
17	ผู้ชายไทยทรงดำบ้านดอนทองช่วยกันประกอบใบไม้เข้ากับเสาหลวง และทำพิธีกรรมที่ ป่าแฮ้วประจำหมู่บ้าน.....	46
18	“เรือนแก้ว” ส่วนหนึ่งในพิธีส่งวิญญาณผู้ตายที่ประดับด้วยผ้าทอมือ	47
19	กิจกรรมที่ไม่มีคนใช้งานตั้งไว้ที่ บ้านนางสังวล ทองยอดเกรื่อง	51
20	รางวัล OTOP ระดับ 5 ดาว ปี พ.ศ. 2552 – 2553	53
21	ด้ายไหมประดิษฐ์สีสันต่าง ๆ ที่กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ จำหน่ายแก่ผู้ที่มาว่าจ้าง	56
22	ผ้าพื้นทอมือที่กลุ่มฯ สำรองไว้สำหรับผู้ที่ต้องการใช้พิธีกรรมศพ	57
23	สมาชิกในกลุ่มยังคงช่วยกันหวีด้ายที่ได้ถนุบ้านประธานกลุ่ม	57

ภาพที่		หน้า
24	ประธานกลุ่มนางสังวล ทองยอดเครื่อง ทอผ้าเป็นประจำระหว่างการดูแลร้านค้าชุมชน	57
25	สมาชิกในกลุ่มนำที่กระตุกมาทอผ้าที่บ้าน (ซ้าย) ป้าแร่ ทองดอนเหมือน (ขวา) ป้าบุญมา ทันสมัย	58
26	การแต่งกายด้วยชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำ ในงานโครงการสืบสาน วัฒนธรรมประเพณีไทยทรงดำบ้านดอนทอง	73

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาวไทยทรงดำเป็นชาติพันธุ์หนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีประวัติศาสตร์การพัฒนาที่ยาวนานมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทยซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในแถบแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง (ปัจจุบันอยู่ในเขตเวียดนามเหนือตอนเชื่อมต่อกับลาวและจีนตอนใต้) ไทยทรงดำมีชื่อเดิมเรียกกันว่า ไทดำ หรือ “ผู้ไทดำ” เพราะนิยมใส่เสื้อดำล้วน ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มคนไทยที่อยู่ใกล้เคียงกัน เช่น ไทขาวหรือผู้ไทขาวนิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาวและไทแดงหรือผู้ไทแดง ชอบใช้สีแดงขลิบและตกแต่งชายเสื้อสีดำ ในอดีตแคว้นสิบสองจุไทย ประกอบไปด้วยเมืองสำคัญสิบสองเมือง ได้แก่ เมืองแถนหรือเมืองทันต์ (ปัจจุบัน คือ เมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม) เป็นเมืองศูนย์กลางที่สำคัญ เมืองความหรือเมืองกาย เมืองตุง เมืองม่วยหรือม่วน เมืองลา เมืองหวัด เมืองซาง เมืองโม่ รวม 8 เมือง กับเมืองที่ผู้ไทขาวอาศัยอยู่ 4 เมือง คือ เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน หรือเมืองบาง รวมทั้งหมด 12 เมือง ประกอบกันเป็นแคว้นสิบสองจุไทย เมืองต่าง ๆ เหล่านี้ต่างมีอิสระในการปกครองตนเอง ไม่ได้มีการรวบรวมการปกครองให้เป็นอาณาจักร อันหนึ่งอันเดียวกัน (ชุตินา เชนะโยธิน, 2551: 17-19)

การเข้ามาของชาวไทยทรงดำในประเทศไทยครั้งแรก เกิดจากการถูกกวาดต้อนเข้ามาในไทยในสมัยกรุงธนบุรีในช่วง พ.ศ. 2322 อันเนื่องมาจากกรณีพิพาทระหว่างกรุงธนบุรีกับเมืองเวียงจันทน์ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์ใน พ.ศ. 2321 ซึ่งต่อเนื่องถึง พ.ศ. 2322 ระหว่างนั้นกองทัพของสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ได้ยกกำลังไปตีเมืองม่วย เมืองทัน ซึ่งเป็นเมืองของไทยทรงดำ แล้วทำการกวาดต้อนพลเมืองไทยทรงดำและลาวเวียงจันทน์มายังประเทศไทย โดยให้ลาวเวียงจันทน์ตั้งถิ่นฐานที่เมืองสระบุรี ราชบุรีและเมืองจันทบุรี ส่วนไทยทรงดำให้ตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเขาย้อยเมืองเพชรบุรี อันเป็นร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยทรงดำครั้งแรกในประเทศไทย หลังจากนั้นใน พ.ศ. 2335 ชาวไทยทรงดำได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยอีกระลอก เนื่องจากชาวเมืองแกลงและเมืองพวนเกิดแข็งข้อต่อเมืองเวียงจันทน์ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทย เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงยกกองทัพไปตี และได้ไทยทรงดำและลาวพวนเหล่านี้มาไว้ที่จังหวัดเพชรบุรีอีกครั้ง ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 3 เกิดเหตุการณ์ไม่สงบหลายครั้งในพื้นที่ลาวตอนเหนือ แต่ละครั้งมีการยกกองทัพขึ้นไปปราบปรามและกวาดต้อนชาวไทยทรงดำจากเมืองต่าง ๆ ลงมาตั้งถิ่นฐานในเมืองเพชรบุรีอีก และในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดความไม่สงบขึ้นในแคว้นตังกี๋ สิบสองจุไทย และลาวเหนือ เนื่องจากจีนฮ่อยกกำลังเข้ามารบกวน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงส่งกองทัพไปปราบปราม และนำชาวไทยทรงดำเข้ามาในประเทศไทยอีกหลายครั้ง (มูลนิธิไทยทรงดำประเทศไทยหน้า, 2548: 50-53)

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ว่าชาวไทยทรงดำถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรีเป็นส่วนมาก แต่ต่อมาก็ได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานกระจายไปตามจังหวัดต่าง ๆ ด้วยสาเหตุในการตั้งหลักแหล่งที่เหมาะสม บางส่วนก็ต้องการอพยพเพื่อกลับถิ่นฐานเดิม ในปัจจุบันพบว่าชาวไทยทรงดำอยู่อาศัยกระจุกกระจายอยู่หลายจังหวัดของประเทศไทย เช่น เพชรบุรี สุโขทัย กาญจนบุรี ลพบุรี สระบุรี ชุมพร นครปฐม เป็นต้น (บุญยงค์ เกศเทศ, 2554: 34 – 36) ในจังหวัดนครปฐมก็มีชุมชนชาวไทยทรงดำตั้งถิ่นฐานอยู่เกือบทุกอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอกำแพงแสน อำเภอดอนตูม อำเภอสามพราน และอำเภอบางเลน โดยเป็นชาวไทยที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรีด้วยเหตุผลที่ต้องการเข้ามาตั้งถิ่นฐานหาที่ดินทำกินแห่งใหม่ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2554: 38 – 39) ชาวไทยทรงดำเกือบทั้งหมดที่อพยพเข้ามาในรุ่นแรก ๆ ล้วนประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ซึ่งเป็นการเกษตรแบบยังชีพที่ไม่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตคนไทยในชนบทสมัยนั้น (นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล, 2532: 73) แต่ชาวไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐมได้เลือกที่จะยึดถือและดำรงอัตลักษณ์ของความเป็นไทยทรงดำตามที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ยึดถือกันมาตั้งแต่ครั้งอพยพมาจากดินแดนสิบสองจุไท ความเป็นไทยทรงดำที่สามารถเห็นชัดและโดดเด่นมีทั้งเรื่องของภาษาเฉพาะของตน รวมถึงในเรื่องของพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษที่ลูกหลานให้ความเคารพและยึดถือปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีเสมอมาอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง และสิ่งที่สะท้อนเอกลักษณ์ความเป็นไทยทรงดำอีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่องแต่งกายและผ้าที่ใช้ในวิถีชีวิตและพิธีกรรมสำคัญที่สะท้อนให้เห็นความเป็นไทยทรงดำด้วยสีสัน ลวดลาย และวัตถุประสงค์ของการใช้งานที่บ่งบอกถึงรูปแบบความเชื่อและความเป็นชาติพันธุ์ไปพร้อมกัน (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2539: 5 – 20) โดยมีสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่แฝงอยู่คู่กับวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐมที่แฝงอยู่ด้วยความเรียบง่ายแต่ไม่อาจมองข้ามไปได้ คือ ภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยมือแบบดั้งเดิม

ชุมชนบ้านดอนทองตั้งอยู่ในตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน ประกอบไปด้วยหมู่บ้านที่มีชาวไทยทรงดำตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่นในพื้นที่หมู่ 1, 2, 3, 15 และ 16 ในอดีตชาวไททรงดำของชุมชนบ้านดอนทองมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ขณะที่ยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติในด้านของความเชื่อตามแบบของไทยทรงดำเสมอมา รวมถึงภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยมือแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น บ้านแต่ละหลังจะมีกี่ทอผ้าและผลิตผ้าขึ้นมาใช้ในครัวเรือนวัสดุและขั้นตอนในการทอผ้าก็เป็นไปตามบริบทของชุมชนในสมัยนั้นตั้งแต่การปลูกฝ้ายและเตรียมออกมาเป็นเส้นด้ายสู่กระบวนการทอและตัดเย็บด้วยมือ รวมถึงการย้อมสีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติในสมัยนั้น จนได้ออกมาเป็นเครื่องนุ่งห่มและผ้าตามแบบของชาวไทยทรงดำ ภูมิปัญญาดังกล่าวได้ถ่ายทอดจากรุ่นแม่สู่รุ่นลูกในสังคมของชุมชนบ้านดอนทองเรื่อยมา (จรีวรรณ จันทพลา และคณะ, 2554: 64 - 83)

อย่างไรก็ดี กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในระยะหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ค่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทองและชุมชนไทยทรงดำอื่น ๆ ในจังหวัดนครปฐม ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปเป็นการทำการเกษตร เพื่อการค้ามากขึ้น โดยเฉพาะรูปแบบการแต่งกายแบบไทยทรงดำที่เคยสวมใส่ในชีวิตประจำวันกลับค่อย ๆ ลดลงและสูญหายไปจากชุมชน เหลือเพียงการแต่งกายในพิธีกรรมสำคัญเท่านั้น (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2539: 7) การเปลี่ยนแปลงในอย่างหลังนี้ส่งผลโดยตรงต่อภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทอง ซึ่งคนรุ่นหลัง

มองว่าภูมิปัญญาดังกล่าวได้หมดความสำคัญลงไป เหลือเพียงกลุ่มผู้สูงอายุไม่กี่รายในชุมชนที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยมือ การเข้ามาสนับสนุนของอุตสาหกรรมจังหวัดนครปฐมร่วมกับพัฒนาชุมชนจังหวัดนครปฐมในปี 2540 ได้ช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาการทอผ้าและผู้ที่มีสนใจในบ้านดอนทองหมู่ 2 พื้นที่ภูมิปัญญาขึ้นมาเป็นกลุ่ม “หัตถกรรมผ้าทอมือ” และช่วยสนับสนุนให้เกิดการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาด้วยการปรับเปลี่ยนจากการทอเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นการรวมกลุ่มกันทอผ้าไทยทรงดำเพื่อจำหน่ายการสนับสนุนดังกล่าวช่วยยกระดับประคองให้ภูมิปัญญายังดำรงอยู่ได้ในช่วงระยะเวลาปัจจุบันตามกำลังของสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่ยังดำเนินงานอยู่และผู้สูงอายุในชุมชนที่ยังมีเรียวแรงและมีใจรัก แต่ทั้งนี้การสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอมือของชุมชนบ้านดอนทองให้แก่ลูกหลานในชุมชนรุ่นต่อ ๆ ไปยังไม่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน (สังวล ทองยอดเกรียง, 2559)

จากสถานการณ์ดังกล่าวการศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการรวบรวมพัฒนาการและการสืบสานของภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยมือของชาวไทยทรงดำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชนบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยมือให้สามารถดำรงอยู่คู่กับชุมชนในวิถีชีวิตและกระแสปัจจุบันให้คงอยู่ได้ต่อไป

พื้นที่ในการวิจัย

กำหนดพื้นที่ทำการวิจัยในหมู่ 1 และหมู่ 2 หมู่บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นที่อยู่ของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการทอผ้า

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการ ความสำคัญ และปัญหาของการสืบสานการทอผ้าการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ หมู่บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการสืบสานการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ หมู่บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถนำไปเป็นแนวทางในการสืบสานงานทอผ้าของชาวไทยทรงดำ หมู่บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ให้ยังดำรงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป
2. สามารถนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้กับการสืบสานการทอผ้าของชาวไทยทรงดำในชุมชนอื่น ๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
2. พัฒนาการของการทอผ้าในหมู่บ้าน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการอนุรักษ์สืบสานการทอผ้า

นิยามศัพท์เฉพาะ

ไทยทรงดำ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ไทยที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นเขตสิบสองจุไทย บริเวณตอนเหนือของลาวและเวียดนาม ซึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยช่วงปลายสมัยกรุงธนบุรีถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีวัฒนธรรมโดดเด่นด้านพิธีกรรมและการแต่งกายที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในประเทศไทย นิยมใช้เครื่องแต่งกายสีดำหรือสีครามเข้ม มีคำเรียกขานหลายคำ ไทดำ หรือ โข่ง หรือลาวโข่งก็เรียก

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวทางการสืบสานผ้าทอของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญา และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอของชาวไทยทรงดำ เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดของการศึกษาในครั้งนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ศึกษาได้รวบรวมแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวทางการสืบสานผ้าทอของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม อันประกอบไปด้วยแนวคิดการนิยาม ความหมายของวัฒนธรรม และวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำโดยเฉพาะในด้านภูมิปัญญาผ้า การแต่งกาย และพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำที่สำคัญต่อการศึกษา

1.1 ความหมายของวัฒนธรรมและวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ

1.1.1 ความหมายของวัฒนธรรม

การศึกษาความหมายของวัฒนธรรมช่วยให้เข้าใจถึงแนวคิดจากการตีความ และนิยามความหมายของวัฒนธรรมในมุมมองของการศึกษาที่ผ่านมา โดยจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการนิยามความหมายของวัฒนธรรมพบว่านักวิชาการหลายท่านได้ให้ความเห็นและตีความความหมายของคำว่าวัฒนธรรมซึ่งมีทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันในรายละเอียดที่กำหนดเอาไว้ ดังนี้

ยศ สันตสมบัติ (2537: 1) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมตามแนวความคิดทางมานุษยวิทยาโดยเปรียบเทียบความหมายของวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีการนิยามไว้อยู่ทั่วโลก โดยนักมานุษยวิทยาได้สรุปความหมายของวัฒนธรรมไว้อยู่ 6 ประการ ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม และค่านิยมทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม ดังนั้น คนในวัฒนธรรมเดียวกันสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ และทำให้ตนเองสามารถตอบสนองสอดคล้องกับผู้อื่นได้

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ได้ผ่านการเกิดและเติบโตมาในสังคมหนึ่ง โดยมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง

3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ สัญลักษณ์สำคัญที่เห็นได้ชัดอย่างเช่นภาษาที่ใช้ในการสื่อความหมายระหว่างกันของคนในสังคม

4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา โดยวัฒนธรรมจะมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับบริบทสิ่งแวดล้อม

5. วัฒนธรรมเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีมนุษย์กำหนดขึ้นสำหรับนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆที่อยู่รอบๆ ตัวของมนุษย์นั้น

6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลาไปตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

สุธิวรงค์ พงศ์ไพบุลย์ (กรมศิลปากร, 2542 : 20) ให้นิยามความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นแนวทางของการแสดงออกในวิถีชีวิตในทุกด้าน วัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นจากปัจเจกชนหรือกลุ่มบุคคลคิดค้นขึ้นหรือกระทำขึ้นไว้เป็นต้นแบบ และในเวลาต่อมาคนส่วนใหญ่ของกลุ่มชนในสังคมนั้นรับเอาวัฒนธรรมมาสืบทอด จนส่งผลกระทบต่อให้เกิดเป็นนิสัย แนวคิด ความเชื่อถือ และการกระทำส่วนใหญ่ของกลุ่มคนนั้น

เฉลียว บุรีภักดี (กรมศิลปากร, 2542 : 20) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตในทุกด้านของคนทุกคนในสังคม ซึ่งหมายถึงวิถีที่คนเหล่านั้นกระทำในสิ่งต่างๆ ทุกอย่างทั้งหมด ตั้งแต่วิธีการกิน วิธีการอยู่ วิธีการแต่งกาย วิธีการทำงาน วิธีการพักผ่อน วิธีการสื่อสารอารมณ์ วิธีการสื่อความหมาย วิธีการเดินทางและขนส่ง วิธีการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ ตลอดจนวิธีการแสดงความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องในเครื่องมือ เครื่องใช้ หรือวัตถุข้าวของต่างๆ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบของวัฒนธรรม ไม่ว่าสิ่งของที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นจะถูกประดิษฐ์ทำขึ้นมาหรือมีอยู่แล้วในธรรมชาติและนำออกมาทำตาม

อมรา พงศาพิชญ์ (2527: 23) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างและกำหนดขึ้น แต่ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ทำออกมาจากสัญชาตญาณ สิ่งที่สร้างและกำหนดนี้อาจหมายรวมถึงวัตถุ พฤติกรรม แนวคิด หรือวิธีการใดๆ ซึ่งอาจรวมเข้าด้วยกันทั้งหมด การรวมหลายสิ่งเข้าด้วยกันอาจรวมกันเรียกว่าระบบ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นระบบในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ใช่ระบบที่เกิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติหรือตามสัญชาตญาณของมนุษย์

สุพัตรา สุภาพ (2542 : 85) ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งอย่างที่เป็นการแสดงออกถึงวิถีชีวิตและการใช้ชีวิตของมนุษย์ในสังคม ซึ่งเป็นของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือในสังคมใดสังคมหนึ่ง โดยมีองค์ประกอบของความรู้ ความเชื่อ กฎหมาย ระเบียบ ศิลปะ ศีลธรรม ประเพณี วิทยาการ และทุกอย่างที่ถูกคิดค้นขึ้นมาและทำโดยผู้ที่อยู่ในฐานะสมาชิกของสังคมนั้น

ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (อ้างใน อคิน รพีพัฒน์, 2551: 73) ได้แยกความหมายของวัฒนธรรมจากนักวิชาการสำนักต่างๆ ออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นรูปแบบของปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่สังเกตเห็นได้ (pattern of observed events) โดยเป็นความหมายตามทัศนะของนักพฤติกรรมศาสตร์และนักจิตวิทยา ที่มองว่าวัฒนธรรมดำรงอยู่เพื่อให้คนข้างนอกมองเห็น มากกว่ามุมมองว่าวัฒนธรรมเป็นไว้สำหรับเจ้าของวัฒนธรรมใช้ประโยชน์เอง

2. วัฒนธรรมมีฐานะเป็นบุคลิกภาพ ซึ่งเป็นความหมายที่นักมานุษยวิทยาในสำนัก “วัฒนธรรมและบุคลิกภาพ (culture and personality)” นิยามขึ้นไว้ใช้ในกรอบของบุคลิกภาพ โดยมีนักจิตวิทยาจำนวนหนึ่งใช้ด้วยเช่นกัน

3. วัฒนธรรมมีความหมายในเชิงการรับรู้ ความหมายนี้เป็นนิยามที่นักวิทยาศาสตร์ นักมานุษยวิทยาสำนักการรับรู้ (cognitive anthropologists) ยึดถือความหมายสำหรับกรอบวัฒนธรรม คล้ายกับนิยามของวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบของปรากฏการณ์และเหตุการณ์ที่สังเกตเห็นได้แต่ครอบคลุมการรับรู้ของทุกคน

4. วัฒนธรรมถือเป็นโครงสร้างพื้นฐานของจิตมนุษย์ โดยถือว่าวัฒนธรรมก่อร่างสร้างขึ้นมาจากภายในจิตของมนุษย์ อันเป็นความหมายตามเลวิสโตรส นักมานุษยวิทยาที่ยิ่งใหญ่ชาวฝรั่งเศส

5. วัฒนธรรมคือความหมาย วัฒนธรรมในที่นี้หมายถึงสิ่งที่เป็นความหมายอันเป็นที่รู้จักกันทั่วไป หรือวัฒนธรรมก็คือความหมายที่เป็นสาธารณะ ดังเช่นชาร์ลส์ เอฟ คายส์นิยามเอาไว้เป็นภาษาอังกฤษว่า “culture as (public) meaning” วัฒนธรรมตามนิยามความหมายนี้มีนักมานุษยวิทยาอื่น ๆ หลายท่านสนับสนุน ซึ่งรวมถึงเกียร์ชและเทอร์เนอร์ยึดเอาความหมายนี้ไว้เช่นกัน

จากนิยามความหมายของวัฒนธรรมที่ยกมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมทุก ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการใช้ชีวิตของกลุ่มหรือของสังคมของมนุษย์ และเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนทั้งจากคนภายในและคนภายนอกชุมชน โดยที่วัฒนธรรมอาจเป็นสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติหรือถูกคนในกลุ่มในสังคมคิดค้นขึ้นมาใหม่จากธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมตามสถานการณ์นั้น ๆ แต่ท้ายสุดวัฒนธรรมจะได้รับการยอมรับและนำมาใช้กับคนส่วนใหญ่ที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ และสืบทอดเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมต่อไป วัฒนธรรมอาจมีความแตกต่างไปตามกลุ่มสังคมหรือตามสภาพแวดล้อมโดยมีพลวัตที่สามารถเปลี่ยนแปลงไป

แนวคิดในนิยามความหมายของวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นไปแนวทางที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างเป็นเอกลักษณ์ที่เห็นได้ชัดเจนจากการแต่งกายและพิธีกรรมสำคัญ และถ่ายทอดจากชาวไทยทรงดำรุ่นหนึ่งไปสู่ลูกหลานอีกรุ่นหนึ่ง โดยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างจากสภาพบริบทสังคมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

1.1.2 วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ

ชาวไทยทรงดำมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแบบชาติพันธุ์ของกลุ่มตนทั้งในด้านรูปแบบของการแต่งกายที่แตกต่างไปจากชาติพันธุ์อื่นที่เห็นได้ชัดจากสีของเสื้อผ้าที่ย้อมออกมาเป็นสีดำหรือสีครามเข้ม กับวิถีชีวิตและพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษเป็นอย่างมากของชาวไทยทรงดำ ผู้ศึกษาได้รวบรวมวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำในความสัมพันธ์ทั้งสองด้านเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบสำหรับแนวทางในการศึกษาโดยรวบรวมเอาไว้ ดังนี้

สมทรง บุรุษพัฒน์ (2539: 8 – 9, 19 – 28) กล่าวถึงวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำโดยระบุถึงวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำในด้านโครงสร้างทางสังคมและการแต่งกาย และประเพณีพิธีกรรมความเชื่อว่า ในอดีตด้านโครงสร้างทางสังคมอาจแบ่งรูปแบบได้ออกเป็นความสัมพันธ์แบบครอบครัวและลำดับชั้นทางสังคม ในความสัมพันธ์ระดับครอบครัวชาวไทยทรงดำจะถือว่าสมาชิกในแต่ละครอบครัวจะเป็นญาติพี่น้องกัน ส่วนญาติห่างๆ ก็ยังคงสนิทสนมกันอยู่ ลักษณะและขนาดของครอบครัวชาวไทยทรงดำโดยมากจะเป็นครอบครัวแบบขยาย ลูกชายของบ้านจะแต่งงานและนำภรรยาเข้ามาอยู่ร่วมในบ้านพ่อแม่ของตน ส่วนลูกสาวก็จะแต่งงานออกไปอยู่กับทางบ้านสามีแต่จะยังคงติดต่อไปมาหาสู่กับพ่อแม่อยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางบริบทสังคมทำให้

ปัจจุบันครอบครัวไทยทรงดำมีขนาดเล็กลง สามีภรรยาบางคู่อาจปลูกบ้านอยู่แยกออกไปต่างหาก แต่จะปลูกไว้ไม่ไกลจากบ้านพ่อแม่ของตนนัก ภายในครอบครัวไทยทรงดำคนเฒ่าคนแก่จะได้รับความเคารพยำเกรงสูงสุด ผู้ที่อาวุโสสุดจะเป็นหัวหน้าครอบครัว และสมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกันทำงาน ส่วนในด้านลำดับของชนชั้นของชาวไทยทรงดำจะมีการแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ “ชนชั้นผู้ท้าว” หรือผู้ที่สืบเชื้อสายเจ้าผู้ปกครองในสมัยก่อน และ “ชนชั้นผู้น้อย” ที่เป็นสามัญชนไทยทรงดำทั่วไป สำหรับชาวไทยทรงดำในประเทศไทยเมื่อพิจารณาเฉพาะในด้านชีวิตความเป็นอยู่เพียงด้านเดียวก็ยังไม่เห็นถึงความแตกต่างระหว่างชนชั้น แต่จะสะท้อนให้เห็นจากพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ ซึ่งเป็นเครื่องชี้ถึงชนชั้น จากขนาดของพิธีกรรมของชนชั้นผู้ท้าวจะใหญ่โตกว่า และผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมของชนชั้นผู้ท้าวก็จะประกอบพิธีแต่เฉพาะของชนชั้นผู้ท้าวเท่านั้น จะไม่ประกอบพิธีร่วมกันกับชนชั้นผู้น้อย

การแต่งกายของชาวไทยทรงดำจะมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นแบบฉบับของตนเองจากสีสันทนและลวดลายที่ใช้ตกแต่ง แต่การแต่งกายแบบไทยทรงดำในวิถีชีวิตประจำวันในปัจจุบันจะพบแต่เฉพาะในหมู่ผู้สูงอายุเท่านั้น ยกเว้นในช่วงที่มีโอกาสพิเศษ เช่น การประกอบพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำ อย่างพิธีเสนเรือน ที่จะเห็นทุกวัยแต่งกายแบบชาวไทยทรงดำทั้งหมด

เครื่องนุ่งห่มของชาวไทยทรงดำสำหรับผู้ชาย คือ กางเกงขาสั้น ปลายแคบ เรียวยาวปิดเข่า นุ่งขมวดปมที่เอว เรียกว่า “ส้วงขาดั้น” หรือ “ส้วงก้อม” ตัวเสื้อเรียกว่า “เสื้อซอน” เป็นเสื้อแขนยาวทรงกระบอก ปลายแขนปล่อยกว้างขนาดข้อมือของผู้ใส่ ผ่าหน้าตลอดติดกระดุมเงินถี่ประมาณ 10 - 19 เม็ด ตัวเสื้อยาวถึงเอว เย็บเป็นทรงกระสอบ คอตั้ง ด้านข้างตอนปลายผ่าสองข้าง แล้วใช้เศษผ้า 2 - 3 ชั้น ตัดขนาดรอยผ่าเย็บติดกับรอยผ่า ส่วนของผู้หญิงไทยทรงดำสมัยก่อนจะนุ่ง “ผ้าซิ่น” พื้นดำ ประกอบด้วยผ้า 3 ชั้น ชั้นที่ 1 เป็นต้นชั้นส่วนตรงเอวมีสีดำไม่มีลาย เย็บติดกับชั้นที่ 2 คือตัวซิ่นที่ดำสลับกับลายทางสีขาว คล้ายกับเปลือกเต็งโม ส่วนที่ 3 มีลวดลายริ้วสีขาวสองสามริ้วเย็บติดกับชั้นที่ 2 เป็นต้นชั้น ถ้าสามีตายต้องเลาะเอาต้นชั้นนี้ออกเพื่อไว้ทุกข์ ผ้าซิ่นลายแดงไหมงในชีวิตประจำวันจะใส่กับ “เสื้อน้อย” ซึ่งเป็นเสื้อแขนกุดตัวเสื้อสั้นผ่ากระดุมด้านหน้า นอกจากเสื้อน้อยจะมี “ผ้าเปียว” เป็นผ้าคาดอกปักลวดลายที่สองข้าง หญิงที่แต่งงานแล้วจะใช้ผ้าเปียวสีดำหรือครามเข้ม ส่วนหญิงสาวจะใช้ผ้าเปียวย้อมสีสันทันต่าง ๆ หากมีโอกาสเดินทางออกนอกบ้าน หญิงไทยทรงดำนิยมใส่ “เสื้อก้อม” เสื้อแขนยาวทรงกระบอก ผ่าอกติดกระดุมเงินถี่ราว 10 เม็ดหรือมากกว่า

ในโอกาสพิเศษ เช่น การประกอบพิธีกรรมสำคัญ เช่น พิธีเสน พิธีการแต่งงาน หรือในการละเล่น เช่น การเล่นคอน ชาวไทยทรงดำจะแต่งชุดใหญ่ เรียกว่า “เสื้อฮี” ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายย้อมครามมีสองด้าน ใช้ได้ทั้งด้านในและด้านนอก เสื้อฮีชายยาวคลุมสะโพก คอกลมติดคอ กั้นรอบคอด้วยผ้าไหมแดง แล้วเดินเส้นทับด้วยไหมสีอื่น คอเสื้อด้านข้างติดกระดุมแบบคล้องหนึ่งเม็ด ผ่าตลอด ติดกระดุมอีกหนึ่งเม็ดที่เอวด้านข้าง แขนเสื้อเป็นแขนกระบอกยาวปลายแคบจากรักแร้ถึงชายเสื้อจะปักตกแต่งด้วยเศษผ้าไหมสี และด้ายไหมสีต่าง ๆ พร้อมทั้งติดกระดุมเล็ก ๆ ตามลวดลายด้านข้างผ่าตั้งแต่ปลายเสื้อจนเกือบถึงเอว แล้วปักตกแต่ง เสื้อฮีด้านนี้จะใช้ในงานมงคลต่าง ๆ ส่วนอีกด้านหนึ่ง เมื่อกลับออกมา จะเป็นด้านที่มีสีสันทันหลากสี โดยตกแต่งผ้าสีต่าง ๆ ไว้ตามชายเสื้อและขอบ

แขน ใช้ในโอกาสอวมงคล เช่นงานพิธีศพ จะใส่กลับกันไม่ได้ ถือว่าเป็นการกระทำผิดแบบแผน เสื้อฮีนี้ จะใส่กับกางเกงขาวาวสีดำขาแคบ เรียกว่า “ส้วงฮี”

เสื้อฮีของฝ่ายหญิง ใส่ได้ทั้ง 2 ด้าน ละใช้ในโอกาสเช่นเดียวกัน แต่ตัวเสื้อใหญ่ ลียาวกว่ามาก ต่อแหลมลึก ใช้สวมหัว ไม่ผ่าหน้า แขนเสื้อเย็บแขนในตัว แขนแคบเป็นแขนกระบอก ด้านที่ใช้ในงานมงคล ใช้เศษผ้าสีต่าง ๆ มาตกแต่งที่ปลายแขน และด้านหน้าเป็นช่วงยาวเรียวยาวจากไหล่ทั้งสองข้างลงมาถึงหน้าอก ส่วนอีกด้านที่ใช้ในงานอวมงคล เช่นใช้คลุมโลงศพ ปักตกแต่งรอบคอตามรอยตะเข็บเสื้อทุกแห่งตามชายเสื้อด้วยเศษผ้าไหมสีต่าง ๆ เสื้อฮีของฝ่ายหญิงใช้ใส่กับผ้าซิ่นลายแตงโม

เสื้อผ้าที่ไทยโซ่งใช้สวมใส่ในสมัยก่อนจะปั่นด้าย นำมาทอ ย้อมคราม และตัดเย็บทุกอย่างด้วยตนเอง ทุกคนมีเสื้อฮีไว้ใช้ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เครื่องประดับของไทยโซ่ง ใช้โลหะที่ทำด้วย เงิน ทอง นาค เช่น กำไลมือ ต่างหู เป็นต้น

พิธีกรรมสำคัญของวัฒนธรรมของชาวไทยโซ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วยพิธีเสนเรือนหรือการไหว้ผีบรรพบุรุษ พิธีแต่งงาน และพิธีศพ ชาวไทยโซ่งนับถือผีอย่างเคร่งครัด มีการเซ่นบวงสรวงผีอยู่เป็นประจำ ไทยโซ่งนับถือผีหลายประเภท เช่น ผีบรรพบุรุษ หรือผีเฮือน (ผีเรือน) เชื่อว่าผีของบรรพบุรุษที่ถึงแก่กรรมไปจะมาปกป้องรักษาลูกหลานให้มีความสุขได้ ไทยโซ่งมีการสืบผี คือผู้ใดมาจากสกุลใดก็สืบผีสกุลนั้น โดยลูกชายคนสุดท้ายจะเป็นผู้สืบผีพ่อแม่และจะเป็นเจ้าของบ้านของพ่อแม่หลังจากพ่อแม่ถึงแก่กรรมแล้ว ส่วนบุตรชายคนโต เมื่อแต่งงานแล้ว ก็จะแยกไปมีบ้านต่างหาก ส่วนบุตรสาวจะสืบผีไม่ได้ เพราะจะต้องแต่งงานไปนับถือผีของฝ่ายชาย ผีบรรพบุรุษนี้จะเชิญมาอยู่บนแท่นบูชาที่มุมหนึ่งของห้องในบ้านเรียกที่จัดเฉพาะให้ชื่อว่า “กะล่อทอง” ซึ่งแปลว่า “มุมห้อง” คนที่ไม่ได้เป็นผีเดียวกันจะเข้ากะล่อทองไม่ได้ เพราะเป็นการผิดผี ภายในหนึ่งหรือสองปี จะมีการทำพิธีเช่นไหว้อีกครั้งหนึ่งจามเศรษฐกิจของครอบครัว เรียกว่า “พิธีเสนเฮือน” ซึ่งเป็นการไหว้ผีเรือน พิธีนี้จำเป็นต้องจัดเพราะถ้าไม่จัดจะเกิดความอับมงคล ถือกันว่าการไหว้ผีเรือนเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ เมื่อทำพิธีแล้วผีเรือนจะให้คุณ

พิธีงานศพของไทยโซ่ง เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกคนจะให้ความสำคัญกับการตายมาก จะหยุดงานทุกอย่างที่ทำและมาช่วยจัดการกับงานศพ ในวันแรกที่มีคนตาย ญาติพี่น้องจะอาบน้ำแต่งตัวให้ศพ โดยให้ใส่เสื้อฮีด้านที่มีสีส้น แล้วยกศพวางบนแคร่ไม้ไผ่ที่ทำขึ้น นำไปวางไว้ใต้ชื่อบ้านตามยาว ในสมัยก่อนตอนกลางคืนจะมีการก่อไฟไว้ข้างบ้านติดกับห้องผี เป็นสัญลักษณ์ของคนตาย และปล่อยให้ลูกทั้งคืน วันรุ่งขึ้นหมอบพิธีที่เรียกว่า “เขย” จะทำพิธีบอกทางให้กับผู้ตาย เพื่อให้วิญญาณกลับไปเมืองแถบบ้านเกิดเมืองนอน หลังจากนั้นจึงหามศพไปเผาที่ป่าแฮ้วหรือป่าซ่า โดยให้ผู้เป็นลูกชายผู้ตายถือธงนำหน้าเมื่อถึงป่าแฮ้ว หมอบพิธีต้องทำพิธีเสี่ยงทายเพื่อขอซื้อที่ดินสำหรับเผาศพ วันรุ่งขึ้น ญาติจะไปเก็บกระดูก และทำพิธีส่งผี คือส่งเสื้อผ้าเครื่องใช้ไปให้ผี เช่นธงสำหรับให้ผู้ตายเกาะชายธงไปเมืองฟ้า เสาหลวงเป็นพาหนะให้ศพขึ้นไปเมืองฟ้า เรือนแก้วสำหรับเป็นบ้านเรือนให้ผู้ตายได้อยู่ในเมืองฟ้า เป็นต้น หลังจากพิธีส่งผีแล้ว จะต้องหาวันที่ทำพิธีผ้าเรือน เพื่อล้างเรือนให้สะอาดเสียก่อนที่จะอยู่อาศัยกันต่อไปโดยปราศจากทุกข์โศก

การแต่งงานของชาวไทยโซ่งเริ่มขึ้นเมื่อทั้งฝ่ายหญิงและชายตกลงยินยอมที่จะใช้ชีวิตร่วมกันแล้ว ก็จะจัดงานที่เรียกว่า “งานกินดอง” หรือ “งานกินหลอง” ซึ่งหมายความว่า “งานเลี้ยงเพื่อความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน (ทางแต่งงาน)” มี 4 ขั้นตอนคือ ส่อง สู่ ส่ง และสา “ส่อง” เป็นขั้นตอนการสูขอ ผู้ใหญ่ (เจ้าแก่) ฝ่ายชายจะไปสูขอต่อพ่อแม่ฝ่ายหญิง “สู่” เป็นขั้นตอนหลังการหมั้นซึ่งฝ่ายชายสามารถไปมาหาสู่ฝ่ายหญิงได้เรียกว่าไปเยี่ยมของหมั้นที่ฝากไว้ “ส่ง” หรือ “นัดมือส่ง” เป็นขั้นตอนส่งตัวเจ้าสาวให้แก่เจ้าบ่าวในพิธีแต่งงานซึ่งจะจัดในเดือนคู่ “สา” ขั้นตอนนี้มีขึ้นในกรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่เรียกสินสอดทองหมั้น ฝ่ายชายจึงต้องไป “อาสา” ทำงานรับใช้ให้แก่พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทนเป็นเวลา 1-5 ปี ในขั้นตอนนี้ยังไม่มี การส่งตัว

มยุรี วัดแก้ว (2521: 3 – 4, 24 – 54) ศึกษาโครงสร้างสังคมของชาวไทยทรงดำจากประเพณีและวัฒนธรรม โดยกล่าวว่าชาวไทยทรงดำได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ในสมัยอดีตและอพยพกระจายตัวอยู่ในหลายจังหวัดของประเทศไทย ชาวไทยทรงดำได้ดำรงวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตน ปรับใช้ และสืบทอดต่อมา วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำที่คนภายนอกยังคงรับรู้ได้อย่างชัดเจนและโดดเด่นของชาวไทยทรงดำประกอบไปด้วยการแต่งกายและพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างจากวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในประเทศไทย โดยการแต่งกายและพิธีกรรมที่สำคัญของชาวไทยทรงดำมี ดังนี้

การแต่งกายของชาวลาวโซ่งหรือไทยทรงดำจะนิยมแต่งกายด้วยสีดำหรือสีครามเข้มเป็นประจำ ทำให้เป็นที่เรียกว่า “ลาวทรงดำ” หรือ “ไทยทรงดำ” ซึ่งจะใช้เวลา 3 เดือนในการจัดเตรียมเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และการแต่งกายของชาวลาวโซ่งสามารถแบ่งได้ออกเป็นชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันและชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ ชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำ สำหรับผู้ชายจะนุ่งกางเกงขาสั้นสีดำหรือครามเข้ม เรียกว่า “ส้วงเต็น” และสวมเสื้อแขนกระบอกแขนยาวรัดข้อมือสีดำ ผ้าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินประมาณ 10 – 15 เม็ด หรืออาจจะมีมากกว่านั้น ซึ่งเรียกว่า “เสื้อไท” ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าซิ่นสีดำหรือครามเข้ม มีลายขาเป็นทางลงสลับกับสีดำ มีเชิงเป็นขอบกว้างขนาดประมาณ 2-3 นิ้ว แต่ถ้าเป็นมาลัยจะไม่มีเชิงดังกล่าว และสวมเสื้อแขนกระบอกยาวรัดข้อมือ ผ้าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินประมาณ 9-10 เม็ด หรืออาจจะมีมากกว่า โดยเรียกว่า “เสื้อก้อม” ชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ สำหรับผู้ชายจะสวมกางเกงขาวสีดำ เรียกว่า “ส้วงฮี” และสวมเสื้อที่ทำด้วยผ้าฝ้ายย้อมครามเข้ารูปเล็กน้อย ความยาวคลุมสะโพก ผ้าหน้าตลอด ด้านข้างจะผ่าข้างขึ้นมาถึงเอว คอเสื้อเป็นคอกลมติดคอ กุนรอบคอด้วยผ้าไหมสีแดงและเดินเส้นทับด้วยไหมสีแดง สีเขียว และสีขาว ตรงคอเสื้อมีกระดุมติดคล้องไว้ 1 เม็ด แขนกระบอกยาว ปักแต่งที่บริเวณรักแร้และด้านข้างด้วยเศษผ้าไหมสีต่างๆ พร้อมกับติดกระดุมขึ้นเล็กๆ ตามลวดลาย เรียกว่า “เสื้อฮี” ถ้าเป็นผู้หญิงจะใส่เสื้อฮีเหมือนกับของผู้ชายแต่จะมีขนาดใหญ่กว่ามาก ด้านหน้าจะทำเป็นคอแหลมเล็กสำหรับสวมหัว ปักแต่งด้วยเศษผ้าไหมสีต่างๆ บริเวณด้านหน้า แขนกระบอกสามส่วน แต่งปลายแขนด้วยไหมสีแดง สีเขียว สีขาว และสีขาว

วัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำที่เป็นเอกลักษณ์ประกอบไปด้วย 3 พิธีกรรมสำคัญ อันได้แก่ พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน และพิธีศพ ดังนี้

พิธีเสนเรือน หมายถึง พิธีการเช่นไหว้ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ (เสน ในภาษาไทยทรงดำแปลว่า เช่น หรือสังเวย) เวลาเช่นผีลูกหลายจะเรียกชื่อผีเรือน คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ให้มากินเครื่องเช่น การทำเสนเรือนทำให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วไม่อดอยาก และการทำเสนเรือนของชาวไทยทรงดำจะถือว่าเมื่อทำแล้วคนในครอบครัวจะมีความสุข เกิดเป็นสิริมงคลแก่สมาชิกในบ้าน การทำเสนเรือนจะทำภายในบ้านหรือเรือนของชาวไทยทรงดำ ซึ่งจะมีห้องหนึ่งเป็นห้องขนาดเล็กสำหรับผีเรือน เรียกว่า “กะลื้อห้อง” ห้องนี้จะเข้าได้เฉพาะลูกหลานที่เป็นผีเดียวกัน ผู้ที่ไม่ใช่เครือญาติต้องขออนุญาตผีเรือนก่อนจึงจะเข้าไปได้ พิธีเสนเรือนจะจัดเป็นประจำ มีหมอบเสนเป็นผู้ทำพิธีและเลือกวันมงคล เครื่องเช่นประกอบไปด้วยสุกร 1 ตัว เหล้าขาว ข้าวต้มมัด มันเทศต้ม เผือกต้มกล้วย อ้อย ข้าวเหนียวหนึ่ง ขนม ผลไม้ และถ้วยหมากพลู บรรดาผู้มาร่วมงานเสนเรือนจะมีทั้งญาติสายโลหิตเดียวกัน ญาติจากการแต่งงาน (บรรดาเขยและสะใภ้) เครือญาติที่เป็นชาวไทยทรงดำในจ.อื่น และแขกที่เป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่เจ้าภาพในพิธีเชิญให้มาร่วมพิธีเสนเรือน

พิธีแต่งงาน การแต่งงานของชาวไทยทรงดำจะผ่านการเกี้ยวพาราศีก่อน ซึ่งชาวไทยทรงดำจะใช้ การเล่นคอน ในช่วงหลังการทำนา ช่วงขึ้น 1 ค่ำ ถึง 4 ค่ำ เดือน 5 ของปี เป็นการละเล่นเพื่อให้หนุ่มสาวได้มาเจอกัน เมื่อชอบพอตกลงปลงใจฝ่ายชายก็จะทำการไปสู่ขอโดยมีสินสอดทองหมั้นไปด้วย จากนั้นทั้งสองฝ่ายจะหาฤกษ์สำหรับการแต่งงานโดยมักจะอยู่ในช่วงเดือนคู่ที่ชาวไทยทรงดำนิยมคือในเดือน 6 หากไม่ใช่เดือนคู่จะมีเดือน 7 เพียงเดือนเดียวที่ใช้เป็นวันแต่งงาน ในวันแต่งงานแขกที่มาร่วมงานจะเป็นญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายที่ได้รับเชิญมาเข้าร่วม พิธีการจะเริ่มในตอนเช้าประมาณ 8.00 – 9.00 น. ฝ่ายชายจะยกขบวนขันหมากมาที่บ้านฝ่ายหญิง เมื่อพ่อแม่และผู้ใหญ่ของบ้านฝ่ายหญิงรับขันหมาก เจ้าบ่าวก็จะสวมสร้อยให้เจ้าสาว จากนั้นจะนำขันหมากและเงินสินสอดไปมอบให้ผีเรือนที่ห้องผีเรือนเพื่อเป็นการบอกให้ผีเรือนทราบ และทำพิธีไหว้ผีเรือน เมื่อเสร็จจากการไหว้ผีเรือนเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวจะทำการไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าสาว ขณะเดียวกันฝ่ายเจ้าสาวและเพื่อนเจ้าสาวก็จะไปไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าบ่าวไปพร้อมกัน เมื่อเสร็จพิธีเจ้าภาพก็จะเลี้ยงอาหารกลางวัน

พิธีศพ เมื่อมีผู้เสียชีวิตชาวไทยทรงดำจะแจ้งข่าวให้เพื่อนบ้านทราบ เพื่อนบ้านที่ทราบข่าวจะหยุดงานทุกอย่างแล้วมาช่วยงานที่บ้านผู้ตาย เพื่อนบ้านจะช่วยเจ้าภาพในการต่อหีบศพ ทำอาหารเลี้ยงแขก จัดเตรียมข้าวของที่ใช้ในงาน และเจ้าภาพต้องแจ้งแขก (ผู้ทำพิธีศพ) ให้มาช่วยในการจัดการอาบน้ำศพ มัดศพ เผาศพ เก็บกระดูก จัดหาเครื่องเช่นและทำพิธีบอกทางศพ ในพิธีศพญาติที่เป็นสายโลหิตเดียวกันจะสวมเสื้อทุกซ์ทำจากผ้าดิบสีขาว คอแหลม แขนสั้น และโพกหัวด้วยผ้าดิบสีขาว ญาติจากสายการแต่งงาน (สะใภ้และเขย) จะแต่งกายด้วยเสื้อฮักกับผ้าซิ่นหรือส้วงฮีส่วนญาติพี่น้องอื่นๆ และแขกที่มาร่วมงานจะแต่งกายด้วยชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ เสื้อไท เสื้อก้อม คู่กับผ้าซิ่นหรือส้วงก้อม และผู้ตายจะสวมเสื้อสองชั้น ชั้นในเป็นเสื้อก้อม ชั้นนอกเป็นเสื้อฮักที่กลับเอาด้านในออกมีลวดลายสวยงาม ที่คอเสื้อก้อมจะผูกเหรียญเงินไว้เป็นค่าผ่านทางที่เมืองผี บรรดาญาติจะใส่ข้าวของเครื่องใช้ที่ผู้ตายเคยใช้อยู่ประจำใส่ในโลงศพเพื่อนำติดตัวไปใช้ที่เมืองผี สำหรับชาวไทยทรงดำจะไม่ปิดฝาโลงศพ แต่จะเอาเสื้อฮักของผู้ตายและของคู่ครองปิดแทนฝาโลงโดย

กลับด้านมีลวดลายออกมา ตั้งศพที่บ้านเจ้าภาพให้ญาติและแขกได้มาเคารพ วันต่อมาแขกจะทำพิธี เช่นผี เชิญเจ้าภาพและญาติมารับประทานอาหารหน้าโลงศพ และเลี้ยงอาหารกลางวันแขกที่มา ร่วมงาน จากนั้นแขกกับญาติก็จะเคลื่อนขบวนศพไปยังป่าแสว (ป่าช้า) เพื่อเตรียมพิธีเผา ก่อนที่จะ เผาก็จะทำพิธีช้อนขวัญให้กับญาติผู้ตายไม่ให้ตามไปด้วยแล้วจึงทำพิธีเผาศพ หากผู้ตายอายุต่ำกว่า 50 ปีจะทำการเก็บกระดูกในวันเดียวกัน แต่หากอายุมากกว่า 50-60 ปีจะเก็บกระดูกอีกวันหนึ่ง การเก็บ กระดูกลูกชายคนโตจะเก็บกระดูกไปส่วนหนึ่งเพื่อเอากลับบ้าน ส่วนที่เหลือจะใส่หม้อดินขนาดเล็กชุด หลุมตรงบริเวณที่เผาและฝังหม้อดินนั้นไว้จากนั้นจึงนำแคร่มาวางทับหลุมและสร้างเรือนจำลองคร่อม ไว้ที่แคร่อีกทีหนึ่ง จากนั้นแขกและญาติผู้ตายก็จะกลับไปบ้านเพื่อสมทบกับญาติและแขกอีกส่วน หนึ่งที่ช่วยกันทำข้าวของเครื่องใช้สำหรับพิธีบอกทางศพผู้ตายไปเมืองสวรรค์ โดยจะกลับมาทำอีกครั้ง ที่ป่าช้า

จิวรรณ จันทลา และคณะ (2554: 61 – 93) กล่าวถึงประวัติความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรม และผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำในตำบลดอนข่อย อำเภอ กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยกล่าวว่าการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยทรงดำหมู่บ้านดอนทอง ได้แก่ หมู่ 1, 2, 3, 15 และ 16 ของตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน ซึ่งทั้ง 5 หมู่นี้ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายชาวไทยทรงดำหรือไทยโซ่ง จากประวัติคำบอกเล่าของผู้สูงอายุใน หมู่บ้านกล่าวว่า ชาวไทยทรงดำที่อพยพมาจากบ้านเพี้ย บ้านคลอง และบ้านวังตะโก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เมื่อราวร้อยกว่าปีที่ผ่านมา ครั้งแรกอพยพไปอยู่ที่บ้านหัวสวน จังหวัดสมุทรสงคราม แล้วค่อยย้ายมาอยู่ที่บ้านไผ่งาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านดอนทอง แต่เดิมยังไม่ได้ตั้งเป็นหมู่บ้าน โดยตอนนั้นยังมีชื่อเรียกว่า “บ้านคลองควาย” หรือ “บ้านไผ่ควาย” ก่อนที่ทางราชการจะตั้งให้เป็นหมู่บ้านจึงได้ตั้งชื่อว่า “หมู่บ้านดอนทอง” ตามชื่อของต้นทองที่ขึ้นมาก ในละแวกนี้

ประเพณีและความเชื่อของชาวไทยทรงดำของบ้านดอนทองที่ยังให้ ความสำคัญและสืบทอดกันมา ได้แก่

ประเพณีการเสนเรือน เป็นพิธีสำคัญของชาวไทยทรงดำที่ลูกหลานต้องทำ การเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษหรือผีเรือนครั้งใหญ่ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว

ประเพณีป่าดง เป็นการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน โดยเป็นการนำ เครื่องเช่นไปไหว้และวางตั้งไว้ใหม่ที่กะล่อห้องในบ้านทุก ๆ 5 หรือ 10 วันต่อการเช่นไหว้ 1 ครั้ง

ประเพณีแปงขวัญ เป็นพิธีรับขวัญแก่ชาวไทยทรงดำหลังจากที่หายจาก อาการเจ็บไข้ได้ป่วย เพื่อทำการเรียกขวัญที่หายไปให้กลับคืนมา

ประเพณีกินดอง เป็นประเพณีแต่งงานแบบไทยทรงดำที่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะไปทำ พิธีไหว้ผีของทางฝั่งบ้านเจ้าสาวเพื่อเป็นการบอกกล่าวในวันแต่งงาน

ประเพณีไทยทรงดำ ไทยทรงดำบ้านดอนทองจะจัดงานประเพณีไทยทรงดำ ในช่วงวันสงกรานต์ เพื่อเป็นงานรื่นเริงเฉลิมฉลองในหมู่ชาวไทยทรงดำ ซึ่งปัจจุบันที่บ้านดอนทอง ยังคงจัดเป็นประจำทุกปี

ประเพณีงานศพ เอกลักษณ์ของประเพณีงานศพของชาวไทยทรงดำคือเมื่อเสร็จสิ้นพิธีการเผาศพแล้ว จะทำพิธีส่งวิญญาณของผู้ตายไปยังเมืองแถงหรือเมืองสวรรค์ตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำ

ประเพณีการเอาผีขึ้นเรือน เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีงานศพโดยเป็นการนำอิฐส่วนหนึ่งของผู้ตายเก็บกลับมาพร้อมกับเชิญวิญญาณผู้ตายขึ้นเรือนให้อยู่ในกะล้อห้องของบ้าน

ประเพณีเสนแก่เคราะห์ เป็นพิธีการเช่นไหว้อย่างหนึ่งของชาวไทยทรงดำทำขึ้นเพื่อแก้เคราะห์ร้ายที่เกิดขึ้นในบ้าน

ประเพณีเสนเตง เป็นพิธีการเช่นไหว้ที่ลูกหลานจะจัดขึ้นเพื่อเสมือนว่าเป็นการไถ่โทษให้แก่วิญญาณบรรพบุรุษที่ต้องโทษหรือถูกจองจำที่เมืองแถงหรือเมืองฟ้า

ประเพณีป่าดงข้าวใหม่ เป็นพิธีที่จัดขึ้นหลังช่วงเก็บเกี่ยวทำการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วยข้าวใหม่ก่อนเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ครอบครัว

ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ พิธีการขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทยทรงดำจะเชิญผู้ทำพิธีมาขับไล่ผีร้ายก่อนที่จะเชิญหรือเอาผีบรรพบุรุษขึ้นบ้าน

ผ้าในบริบทสังคมของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองมีความสำคัญทางวัฒนธรรมเพราะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและพิธีกรรม รูปแบบของผ้าในชุมชนบ้านดอนทองจำแนกออกได้ตามวัตถุประสงค์ของการใช้งานผ้าชนิด 3 รูปแบบ ได้แก่

1. ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องแต่งกายในวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำของบ้านดอนทองจะเป็นผ้าทอที่ถูกทอขึ้นอย่างง่าย ด้วยกี่ทอผ้าที่ประดิษฐ์ขึ้นเองไว้ใช้งานไปตามแต่ละบ้าน ซึ่งจะถูกนำไปย้อมเป็นสีดำหรือสีครามเป็นหลัก ผ้าบางอย่างอาจแทรกให้มีสีอื่นและลวดลายอยู่บ้าง แต่ไม่ได้ทำให้เป็นลวดลายที่สวยงามมากนัก เพราะเน้นการสวมใส่อยู่กับบ้านหรือออกไปทำงานที่ทุ่งนา ผ้าไทยทรงดำที่พบเห็นได้ในวิถีชีวิตประจำวันของบ้านดอนทอง ได้แก่ ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า เลื่อน้อย ส้วงก้อม และผ้าเปียว โดยแต่ละชนิดมีรายละเอียด ดังนี้

ผ้าซิ่นเป็นผ้านุ่งแบบเดี่ยวผ้าถุง หญิงชาวไทยทรงดำมักใช้สวมใส่ผ้าซิ่นทั้งในชีวิตประจำวัน รวมถึงสวมใส่ในพิธีกรรมตามแบบของบ้านไทยทรงดำ ผ้าซิ่นของไทยทรงดำจะประกอบไปด้วยส่วนของตัวซิ่น หัวซิ่น และตีนซิ่น ผ้าซิ่นของบ้านดอนทองตั้งแต่อดีตจะผ่านกรรมวิธีชักทอด้วยมือทอออกมาด้วยเส้นใยฝ้ายหรือไหม ซึ่งเมื่อทอแล้วจะนำมาผ่านกระบวนการย้อมครามจนเกือบเป็นสีดำ ชาวไทยทรงดำซึ่งรวมถึงที่บ้านดอนทองจะทำลวดลายเป็นริ้วๆ ลงบนผ้าซิ่นเล็กน้อย ซึ่งลวดลายที่เป็นริ้วนี้ดูเผินๆ จะคล้ายกับลวดลายทางบนผลแตงโม คนทั่วไปจึงนิยมเรียกผ้าซิ่นของชาวไทยทรงดำที่มีลวดลายแบบนี้ว่า “ผ้าซิ่นลายแตงโม”

ผ้าขาวม้า เป็นผ้าสารพัดประโยชน์ที่ผู้ชายไทยทรงดำมักพกติดตัวเป็นประจำตัว ผ้าขาวม้าจะผ่านกระบวนการทอด้วยฝ้ายและตัดเย็บด้วยมือเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า จากนั้นจึงค่อยนำไปมัดย้อมหรือทำการขีดลาย การใช้สอยของผ้าขาวม้านั้นผู้ชายบ้านดอนทองจะนิยมเอาพันรอบเอวและใช้ผลัดผ้าเวลาที่อาบน้ำ นอกจากนี้ ผ้าขาวม้ายังถูกใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยทรงดำอย่างในพิธีเสนเรือนและพิธีแบ่งขวัญ โดยใช้เป็นส่วนหนึ่งร่วมกับเครื่องเช่นในพิธีกรรมและเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงตัวเจ้าของขวัญ ชาวบ้านดอนทองยังมีการใช้ผ้าขาวม้าเพื่อให้เป็นของกำนัลแก่ญาติผู้ใหญ่ในบางโอกาสอีกด้วย

เสื้อน้อยและเสื้อซ้อน ถือเป็นเสื้อชั้นในหรือเสื้อซับในของผู้หญิงไทยทรงดำ สำหรับใช้เวลาอยู่บ้านหรือทำงานบ้าน บางครั้งเมื่อต้องออกไปงานที่ไม่ได้เป็นทางการ หญิงบ้านดอนทองก็อาจสวมเสื้อน้อยแล้วค่อยห่มทับอีกชั้นด้วยผ้าสไบหรืออาจใช้เสื่อก้อมพาดไว้ที่ไหล่ทับเสื้อน้อยไว้ ก็ถือว่าเป็นการแต่งกายที่สุภาพในระดับหนึ่งของหญิงไทยทรงดำ กรรมวิธีการทำเสื้อน้อยจะใช้วิธีการตัดเย็บผ้าฝ้ายทอมือแล้วนำไปตัดย้อมด้วยสีครามหรือดำ ลักษณะคล้ายเสื้อสายเดี่ยว คือ คอเสื้อจะเป็นคอกลมติดกระดุมด้านหน้าลำตัว ส่วนเสื้อซ้อนของชาวไทยทรงดำจะมีลักษณะคล้ายกับเสื้อชั้นในโดยมีกระเปาะเล็กๆ เย็บเอาไว้อยู่ตรงกลางเสื้อ

ส้วงก้อมหรือกางเกงขาสั้น เป็นผ้านุ่งของผู้ชายไทยทรงดำ ส้วงก้อมจะตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีครามเข้มหรือสีดำ โดยความยาวเสมอกับระดับหัวเข่า ลักษณะของส้วงก้อมจะคล้ายกับกางเกงขาก๊วยของคนจีน ในอดีตชาวไทยทรงดำจะสวมใส่ส้วงก้อมสำหรับเวลาทำงานทั่วไป โดยถ้าใส่ส้วงก้อมคู่กับเสื่อก้อมก็ถือว่าเป็นชุดใส่สำหรับทำงาน แต่ถ้าเพิ่มการคาดหลวมหรือกระเปาะคาดเอวแบบไทยทรงดำ ก็จะเป็นชุดที่สำหรับเที่ยวออกงานของผู้ชาย

ผ้าเปียวหรือผ้าสไบ เป็นผ้าสำหรับพาดห่มของผู้หญิงไทยทรงดำและใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างเหมือนผ้าขาวม้า ผ้าเปียวของชาวไทยทรงดำจะมีเอกลักษณ์ที่มีสีครามเข้มหรือสีดำ การใช้ผ้าเปียวจะนิยมห่มเฉียงกับเสื้อน้อยเวลาผู้หญิงแต่งกายไปทำบุญที่วัด ผ้าเปียวจะมีความกว้างประมาณ 15 – 65 นิ้ว และยาวอยู่ระหว่าง 1 – 3 เมตร การตกแต่งผ้าเปียวจะใช้วิธีการปักลายด้วยวิธีการขีดและใช้การปักลวดลายด้วยเส้นด้ายสีต่างๆ สลับสีกันที่ชายผ้า นอกจากห่มแบบสไบแล้วผ้าเปียวใช้ได้ทั้งคลุมไหล่ คาดอก ใช้คลุมศีรษะ หรือห่มเฉียงไหล่วัดหรือเวลาที่มีพิธีกรรมต่างๆ ตามโอกาส

2. ผ้าที่ใช้แต่งกายสำหรับในพิธีกรรมและงานประเพณี โดยชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองจะแต่งกายเมื่อมีการประกอบพิธีเสนเรื่อน พิธีแต่งงาน และพิธีงานศพ เป็นต้น เครื่องแต่งกายในพิธีกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นผ้าที่ทอขึ้นและย้อมสีครามเข้มหรือดำเป็นสีหลักของผ้า เช่นเดียวกัน แต่บางชนิดจะมีการตกแต่งลวดลายแทรกลงไป นอกจากนี้ ยังมีเครื่องแต่งกายที่ใช้สำหรับเข้าร่วมงานทำบุญ ประเพณีฟ้อนรำ หรือเทศกาลต่าง ๆ เครื่องแต่งกายเหล่านี้จะเน้นให้เห็นสีสันทันและการประดับลวดลายที่สวยงาม โดยผ้าที่อยู่ในกลุ่มการใช้สแต่งกายสำหรับในพิธีกรรมและงานประเพณี มีดังนี้

เสื่อก้อมผู้ชาย จะเป็นเสื้อทรงสั้น คอเสื้อตั้งไม่มีปกเสื้อ การทำเสื่อก้อมชายจะใช้การตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีครามเข้มหรือดำ ตัดเย็บให้แขนเสื้อต่อตรงไปถึงปลายแขน โดยทำแขนเป็นทรงกระบอก ด้านหน้าเสื้อผ่าตลอดมีกระดุมติด 9 – 12 เม็ด เสื่อก้อมผู้ชายใช้สำหรับชาวไทยทรงดำใช้ได้ทั้งสวมใส่เพื่อไปทำงาน สวมเดินทางไปยังต่างหมู่บ้าน และอาจใช้สวมใส่ไปร่วมงานประเพณีของชาวไทยทรงดำ อย่างงานประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี เป็นต้น ปัจจุบันผู้ชายบ้านดอนทองนิยมสวมเสื้อเจ็ดแบบสมัยใหม่เข้าไว้ด้านในและสวมเสื่อก้อมทับไว้อีกชั้นหนึ่ง

เสื่อก้อมผู้หญิง ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายทอมือที่มีพื้นสีครามเข้มหรือสีดำ ตัดเย็บเป็นคอตั้งและให้เข้ารูป แขนยาวทรงกระบอกรัดข้อมือผู้ใส่ ตัวเสื้อจะตัดเย็บให้ยาวเหนือสะโพก ด้านหน้าผ่าและติดกระดุมประมาณ 10 – 12 เม็ด เสื่อก้อมผู้หญิงสามารถสวมใส่ได้ทั้งสองด้าน โดยเสื่อก้อมผู้หญิงมีความหมายและการใช้เหมือนกับเสื่อก้อมผู้ชาย

เสื้อฮีผู้ชายหรือเสื้อยาวผู้ชาย โดยชาวไทยทรงดำเชื่อว่าเสื้อฮีด้านที่มีลวดลาย มากนั้นขโมยมาจากผี เมื่อยังมีชีวิตจึงจะสวมใส่เอาด้านที่ไม่มีลวดลายออกเพื่อปกปิดลวดลายเอาไว้ แต่หากเสียชีวิตจะนำด้านที่มีลายมากมาคลุมโลงศพเพื่อให้ผีรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน เสื้อฮีมีความสำคัญต่อชาวไทยทรงดำและแต่ละคนจะมีเสื้อฮีประจำตัว เสื้อฮีจะตกแต่งด้วยลวดลายที่สวยงาม เป็นเสื้อยาวผ่าหน้าถึงเข่ามีสีกครามเข้มหรือสีดำ ที่ขอบคอปกด้วยผ้าไหมสี เรียกว่า “ซ้อน” ใต้รักแร้ใช้ผ้าไหมขริบหรือเจียนเป็นลวดลายหลากสีตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเรียกว่า “เปื้อนแขน” ด้านข้างติดกับเอวตลอดแนวเรียกว่า “บ่วง” ซึ่งมีลายสลับตามแนวยาวเรียกว่า “กระดุก” ถ้าสลับตามขวางตามลำตัวเรียกว่า “นาบ” ด้านข้างของเสื้อทั้งสองด้านจะแทรกด้วยผ้ารูปสี่เหลี่ยมยาวถึงเอว ตกแต่งลวดลายด้วยผ้าสีต่างๆ ด้านในของเสื้อทุกตะเข็บจะใช้ผ้าไหมสีดำหุ้มทับ และที่ตีนเสื้อด้านล่าง จะมีการปักด้วยลายต่างๆ ตลอดแนวเรียกว่า “แขน” เวลาสวมจะไม่สวมทางศีรษะ แต่จะสวมจาก แขนแล้วใช้ผ้าด้านขวาทับด้านซ้ายเป็นแนวเฉียง แล้วติดกระดุกที่คอ 1 เม็ด ที่แนวไหปลาร้า 1 เม็ด และข้างเอว 1 เม็ด

เสื้อฮีผู้หญิงจะสวมใส่ได้ทั้ง 2 ด้าน เป็นเสื้อคลุมแขนยาว ตัวเสื้อยาวถึงเข่า ไม่ผ่าหน้า คอแหลมเป็นรูปตัวไม่มีปกเสื้อ ด้านในตัวเสื้อและขอบชายเสื้อด้านล่างจะปักเย็บด้วยเส้นไหม ลวดลายต่างๆ อย่างสวยงาม อีกด้านที่เป็นด้านนอกจะปักลวดลายที่มีสีสันน้อยกว่า เสื้อฮีจะใช้ใน พิธีกรรมเสนเรือน แต่งงาน ผู้สวมจะสวมด้านที่มีสีสันน้อย สีของเสื้อเป็นสีกครามเข้มหรือสีดำ ลวดลายของเสื้อฮีมีการตกแต่งลวดลายด้วยวิธีการปักและปะด้วยผ้าสีต่างๆ ด้านหน้าตัวเสื้อบริเวณแผ่นอก สองข้าง ใต้แขนเสื้อทั้งสองข้าง แนวตะเข็บทุกแห่ง และชายด้านล่างรอบตัวเสื้อบริเวณผ้าทาบที่อก เสื้อไว้ติดรังคัมจะตกแต่งด้วยผ้าลายต่างๆ และประดับด้วยกระจุกเงาอย่างสวยงาม ลายที่นิยมนำมา ปัก ได้แก่ ลายดอกแก้ว ลายดอกผักแว่น ลายดอกพิกุล ลายนกแก้ว ส่วนลายปะ ได้แก่ ลายดอก พรหม ลายขาบัว ลายดอกแปด และลายดอกมะลิ

เสื้อโตหรือเสื้อโต เป็นเสื้อขนาดใหญ่ ใช้ใส่ล่าลองสำหรับผู้ชายสวมใส่เมื่อไป งานต่างๆ ไปเที่ยว ไปเยี่ยมสาว หรือใส่ไปงานที่ไม่เน้นพิธีการมากนัก เสื้อโตจะตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสี ครามเข้มหรือสีดำไม่มีลวดลาย ลักษณะของเสื้อโตจะเป็นเสื้อคอตั้ง แขนยาวทรงกระบอก ด้านหน้า ผ่าติดกระดุมตลอดแนว ประมาณ 10 – 19 เม็ด การตัดเย็บจะให้เข้ารูปกับเอวแล้วขยายออกให้ยาว คลุมสะโพกส่วนบน ด้านล่างผ่าออกทั้งสองข้างแล้วใช้เศษผ้าเย็บติดกัน มีกระเปาะสองข้างของเสื้อ

ส้วงขาสีหรือกางเกงขายาว เป็นผ้านุ่งสำหรับผู้ชายชาวไทยทรงดำไว้สวมใส่ในงานที่ เป็นพิธีกรรม เช่น พิธีแต่งงาน พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี หรือผู้สืบสกุลของผู้ชายที่เป็นพ่อบ้าน งานศพญาติ พี่น้องของตนซึ่งเป็นญาติจากตระกูลเดียวกัน หรือเรียกว่าผีเดียวกัน ส้วงขาสีจะมีสีกครามเข้มหรือดำ ตัดเย็บเป็นกางเกงขายาวเสมอข้อเท้าผู้สวมใส่ บริเวณเอวตัดเย็บด้วยผ้ายาวท่อนเดียว ไม่ต่อขอบเอว ปลายขาทางเกงแคบลงเล็กน้อย

เสื้อดักหรือเสื้อที่ใช้ในพิธีศพ ผู้ที่สวมเสื้อดักจะเป็นเฉพาะญาติทางสายโลหิต เดียวกัน เสื้อดักจะทำจากฝ้ายดิบสีขาว ไม่มีลวดลาย คอลักษณะเป็นคอวี เป็นเสื้อไม่มีแขน สวมใส่ เมื่อเวลางานศพของพ่อแม่ที่ถึงแก่กรรม โดยเฉพาะลูกชายและหลานชายจะสวมใส่ หากลูกชายและ ลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานจะต้องสวมเสื้อดักในงานศพแล้วต้องมีผ้าสามเหลี่ยมสีขาวโพกด้วยอีก 1 ผืน

ผ้าหลอย เป็นผ้าไหมหรือฝ้ายที่ชาวไทยทรงดำทอขึ้นเพื่อเอาไว้ใช้ในการรองศพเวลาพิธีงานศพ โดยจะใช้ผ้าหลอยปิดคลุมศพทั้งลำตัว ยกเว้นส่วนหน้าจะใช้ผ้าแพรในการใช้ปิดคลุมหน้าศพต่างหาก

3. ผ้าอื่น ๆ ที่ใช้ในวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำ เป็นผ้าหรือข้าวของเครื่องใช้ที่ทำจากผ้าที่ชาวบ้านดอนทองเอาไว้ใช้สำหรับตกแต่งนอกเหนือไปจากเครื่องแต่งกายและใช้สอยทั่วไปอย่างอื่นในชีวิตประจำวัน ผ้าเหล่านี้ได้แก่

หลวมหรือกระเป๋าคาดเอว เป็นกระเป๋าย่างหนึ่งของชาวไทยทรงดำใช้สำหรับผู้ชายสวม วิธีใช้จะคาดหลวมทับเสื้อกั๊กที่บริเวณเอวของผู้สวมใส่ การทำหลวมจะใช้วิธีการตัดเย็บจากผ้าฝ้ายสีครามเข้มหรือดำ และใช้วิธีการตกแต่งด้วยการเย็บปักด้วยด้ายและผ้าสีลงไปบนหลวมให้สวยงาม หน้าทีโดยทั่วไปของหลวมจะไว้ใช้สำหรับไว้ใส่ของในชีวิตประจำวัน เช่น เงิน ยาสูบ หมากพลู เป็นต้น แต่ปัจจุบันได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประดับของชายไทยทรงดำที่เข้าร่วมงานประเพณีประจำปี

มู่หรือหมวกของชาวไทยทรงดำ มู่จะตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีครามเข้มหรือดำออกมาเป็นทรงรูปสี่เหลี่ยมคางหมู และจะตกแต่งหน้ามู่ด้วยฟูดไว้ให้สวยงาม มู่แบบนี้จะใช้สวมให้แก่เด็กป้องกันแสงแดด แต่จะมีมู่อีกแบบหนึ่งที่เป็นมู่ของแม่มดสำหรับสวมเพื่อป้องกันไม่ให้ขวัญออกจากร่างกายขณะทำพิธีกรรม มู่ของแม่มดนี้จะมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยด้านบนไม่มีผ้าปิดด้านข้างซ้ายและขวาใช้เศษผ้าไหมหลากสีปะด้วยลวดลายต่างๆ

หมอนและหมอนตัวเสื่อนั่ง เป็นเครื่องใช้สอยผู้หญิงไทยทรงดำจะทอขึ้นไว้ใช้เองในครอบครัว หรือทำเตรียมเอาไว้สำหรับเป็นเครื่องเรือนของตนในงานพิธีแต่งงาน การทำหมอนตัวตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีครามเข้มหรือดำและยัดไส้หมอนด้วยนุ่น ที่บริเวณด้านข้างหมอนจะมีทำลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยทรงดำด้วยวิธีการปะและปักด้วยด้ายสีสนต่างๆ ออกมาเป็นลวดลายหน้าหมอนตามแบบของไทยทรงดำ

ถุงย่าม ย่าม หรือถุงผ้าฝ้าย เป็นเครื่องใช้ที่ตัดเย็บด้วยผ้า โดยให้มีสายคล้องสำหรับไว้ใช้สะพาย ย่ามต่างๆ เหล่านี้จะเอาไว้ใช้สำหรับใส่ข้าวของเล็กๆ น้อยๆ เวลาเดินทางไปทำงานหรือพกพาไปที่ต่างๆ สำหรับลวดลายที่จะมีบนถุงย่ามขึ้นอยู่กับผู้ตัดเย็บว่าจะตกแต่งหรืออาจจะไม่ให้มีก็ได้

ผ้าขันลาวหรือผ้าเช็ดหน้าของไทยทรงดำ จะตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายออกมาเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ใช้การปักและขีดลวดลายต่างๆ ไว้รอบๆ ให้สวยงาม ชาวบ้านดอนทองจะพกติดตัวเอาไว้สำหรับใช้เช็ดหน้าหรือบางครั้งก็เอาผ้าขันลาวไว้ห่อเก็บรักษาเครื่องประดับเงินของตน

หยันหรือมุ้งไทดำ เป็นมุ้งที่ทำจากเส้นใยฝ้ายแต่ทอห่างๆ ต่างจากผ้าถุงทั่วไปแล้วทำการแต่งลวดลายด้วยดอกที่ทำขึ้นมาจากไหม มุ้งไทดำเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องใช้ที่ทำจากผ้าที่ต้องมีในพิธีแต่งงานของชาวไทยทรงดำ โดยชาวไทยทรงดำมีความเชื่อว่ามุ้งต้องต่อให้เสร็จภายใน 1 วัน ดังนั้น หากได้วันสำหรับการแต่งงานแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวต้องวานคนทอผ้าแก่งๆ หลายๆ คนมาร่วมกันทอและต่อมุ้งให้เสร็จ

จากการศึกษาข้อมูลรวบรวมด้านวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำจะเห็นได้ว่าชาวไทยทรงดำในไทยและชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีวิถีชีวิตและพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ในการเชื่อมโยงเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษจากพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ลูกหลานได้ทำขึ้นภายใต้กรอบความเชื่อและความเคารพต่อผีปู่ตายายโดยมีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมในองค์ประกอบรายละเอียดของพิธีกรรม นอกจากนี้ เครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ที่ทำจากผ้าของไทยทรงดำยังถือเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นอีกอย่างหนึ่งและมีความเกี่ยวข้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิถีชีวิตและพิธีกรรม โดยมีเอกลักษณ์จากการใช้สีครามเข้มหรือสีดำเป็นสีหลักยืนพื้นอยู่ในเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้เกือบทุกชนิด ร่วมกับการประดับตกแต่งลวดลายที่ตามแบบฉบับของไทยทรงดำผ่านภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงวัฒนธรรมไทยทรงดำของชุมชนบ้านดอนทองเอาไว้ให้ดำรงอยู่ได้ในสภาพสังคมปัจจุบัน

1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ความสามารถอย่างหนึ่งที่สั่งสมสืบทอดกันมาและฝังรากลึกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มคนและสังคม ในการศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอของชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทองนั้น การศึกษาแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาที่ยั่งยืนจะช่วยให้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการรักษาภูมิปัญญาผ้าทอมือของบ้านดอนทองให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ควบคู่กับแนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาโดยมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน แนวคิดสำคัญที่รวบรวมเอาไว้ดังนี้

สามารถ จันทรสूरย์ (2536: 156 – 159) เสนอแนวทางการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและให้ดำรงอยู่โดยการศึกษาและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมาเผยแพร่ โดยอาศัยขั้นตอนดังนี้

1. ทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการศึกษาให้เกิดความเข้าใจความเข้าใจด้วยการเข้าไปเยี่ยมชม เยี่ยม ผังตัว แลกเปลี่ยนกับปราชญ์และชาวบ้านในท้องถิ่น รวบรวมความรู้ก่อนที่จะนำไปเสนอเป็นแนวทางฟื้นฟู ส่งเสริม พัฒนา และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. นำข้อมูลที่รวบรวมมาวิเคราะห์ และจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบทั้งในรูปแบบของฐานข้อมูล เพื่อใช้ในการส่งเสริม เผยแพร่ และค้นคว้าวิจัยในระดับเชิงลึกต่อไป
3. สนับสนุนให้มีการวิจัยในเชิงลึกให้เกิดความเข้าใจในภูมิปัญญาอย่างถ่องแท้ มีความรู้ในรากเหง้าพื้นเพของภูมิปัญญาในแต่ละด้านของท้องถิ่นนั้นๆ อย่างแท้จริง
4. ส่งเสริมและเผยแพร่ภูมิปัญญา ผ่านการคัดสรรประเด็นภูมิปัญญาที่เก็บรวบรวมมาอย่างละเอียด เลือกลงแต่ละประเด็นที่สำคัญและเหมาะสมจัดทำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ผ่านทางช่องทางต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนรับเอาและนำความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นกลับไปประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของยุคสมัยปัจจุบัน
5. กระตุ้นความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการแสดงออกถึงการยอมรับต่อภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้น ไม่ดูแคลนในความรู้ภูมิปัญญา ยอมรับถึงศักยภาพของคนในท้องถิ่น ให้คนในท้องถิ่นได้เกิดการยอมรับในภูมิปัญญาของตนเองอย่างมีอิสระและมีศักดิ์ศรี
6. สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการค้าเนินงานจากหน่วยงานและชุมชนต่างๆ ให้การศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำประสบการณ์จากท้องถิ่นอื่นไป

ประยุกต์ปรับปรุงให้เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน และขยายเครือข่ายความร่วมมือในการสืบทอดและดำรงอยู่ของภูมิปัญญาและความเป็นท้องถิ่นนั้น ๆ

กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร (2556: 8 – 9) เสนอแนวทางการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่และปรับเปลี่ยนไปให้เหมาะสมกับยุคสมัยด้วยแนวทางการจัดการ 4 แนวทาง ดังนี้

อนุรักษ์ (Conservation) โดยการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าหรือความสำคัญต่อชุมชนที่กำลังจะหายไปให้คงอยู่ต่อไป เช่น การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่สามารถสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนและสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้ แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อชุมชนมีความภาคภูมิใจและเห็นในความสำคัญ ซึ่งต้องสร้างคุณค่าของภูมิปัญญาให้ปรากฏและคงอยู่ รวมทั้งต้องเกิดมูลค่าอย่างใดอย่างหนึ่งของภูมิปัญญาเพื่อเป็นแรงจูงใจในการสืบสานต่อไป

รื้อฟื้น (Recovery) เป็นการทำให้ภูมิปัญญาที่สำคัญหรือมีคุณค่าแต่ได้หายไป ได้ถูกนำกลับมาใช้ใหม่ และสร้างโอกาสให้ภูมิปัญญานั้นได้มีการประยุกต์ร่วมสมัยเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไป เช่น ลายผ้าทอพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่หายไป เป็นต้น เมื่อทำการค้นหา รื้อฟื้น และสร้างชิ้นงานใหม่บนฐานของภูมิปัญญาเดิมก็จะทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นมา

ประยุกต์ (Modification) เป็นแนวทางการทำให้ภูมิปัญญานั้นเกิดความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมบริบทใหม่ โดยใช้การคงไว้ซึ่งแนวคิดหรือฐานความรู้เดิม เช่น หัตถกรรมจากไม้ไผ่ประยุกต์ใหม่เป็นการใช้ผักตบชวาทดแทนในแหล่งที่ผักตบชวาจำนวนมาก เป็นต้น

พัฒนาต่อยอด (Development) เป็นการทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ของภูมิปัญญาได้กว้างขวางขึ้น โดยการผสมผสานองค์ความรู้สากลสมัยใหม่เข้ากับภูมิปัญญาเดิม อาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างภูมิปัญญาใหม่หรือนวัตกรรม เป็นทางเลือกให้ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาในสังคมสมัยใหม่ได้สะดวกขึ้นโดยไม่ทำลายล้างคุณค่าเดิมของภูมิปัญญา เช่น สีย้อมจากธรรมชาติที่พัฒนาเป็นผงสำเร็จรูป สมุนไพรจากท้องถิ่นที่ผลิตเป็นแคปซูล เป็นต้น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2547: 224 – 225) กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นที่ยั่งยืนว่า ต้องรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชน เชิดชูชุมชนกลุ่มย่อยทั้งในด้านเศรษฐกิจและจิตวิญญาณ การฟื้นฟูเอกลักษณ์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมการพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน การเชื่อมโยงชุมชนหลายๆ ชุมชนเข้าด้วยกันเป็นเครือข่าย เพื่อพึ่งพากันเองลดการพึ่งพาลาดภายนอก และรับสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือวัฒนธรรมภายนอกเข้าไปประยุกต์สนับสนุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน

ประภากร แก้ววรรณ (2552: 286) กล่าวถึงแนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา โดยใช้ฐานคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นขององค์กรภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เปลี่ยนรูปแบบจากการใช้นโยบายหรือการสั่งการจากส่วนกลางไปสู่ภาคปฏิบัติที่เป็นการบูรณาการนโยบายและวิธีการเดียวกันในพื้นที่ เนื่องจากแต่ละชุมชนมีบริบทและต้นทุนที่แตกต่างกัน วิธีการทำงานเป็นการจุดประกาย ตั้งโจทย์ กระตุ้น ปลุกเร้า ให้ชุมชนท้องถิ่นช่วยคิดช่วยทำและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ยึดหลักการผสมผสานต้นทุนที่กระจายอยู่ของชุมชนมารวมเข้าไว้เพื่อใช้ประโยชน์ การทำเช่นนี้ยังช่วยให้ชุมชนได้รู้จัก เข้าใจ และสามารถจัดการตนเองได้ท้ายสุดชุมชนจะเกิดความสุขในแบบวิถีของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ร่วมกับวิธีการพัฒนาท้องถิ่นอีกวิธีหนึ่ง

คือ กระบวนการทางปัญญาจากฐานล่างของสังคม ที่ใช้การจัดการ การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพ ท้องถิ่นของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตัวเองได้ กระบวนการเรียนรู้จะเริ่มจากการเชื่อมโยงข้อมูลให้เกิด เป็นความรู้และปัญญาที่นำไปสู่การปฏิบัติและการเปลี่ยนแปลงได้จริง ซึ่งฐานของการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีของชีวิตชุมชนท้องถิ่นที่ถือเป็นต้นทุนทางสังคมที่ชุมชนมี ดังนั้น การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นเรื่องสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการและการพัฒนาศักยภาพ ของชุมชน ทำให้ชุมชนพึ่งพาตัวเองได้อย่างยั่งยืน

จากแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาที่ยั่งยืนที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า คนจากภายนอกท้องถิ่นสามารถมีบทบาทในการเข้าไปร่วมศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่นั้น และสามารถมีบทบาทในการสร้างกระบวนการในการสนับสนุนให้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้คงอยู่ต่อไป รวมถึงช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของภูมิปัญญาและตัวท้องถิ่นมีส่วนร่วม แต่ต้องพึง ระลึกเสมอว่าผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือคนในท้องถิ่นเอง หรือคนในชุมชนไทยทรงดำบ้านทองของ การศึกษาในครั้งนี้จะเป็นผู้รักษาสืบทอดให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไปและเป็นตัวแปรสำคัญ ของการสร้างความรู้จากภายในด้วยภูมิปัญญาและต้นทุนที่มีอยู่ในชุมชน

1.3 การถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชนและท้องถิ่นในการเป็นส่วนหนึ่งของวิถี ชีวิตในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น การศึกษาแนวคิดของกระบวนการ การถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาจะช่วยให้เข้าใจในรูปแบบและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้า ทอมือของชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทองได้เข้าใจยิ่งขึ้น แนวคิดการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญา ที่รวบรวมมามีดังนี้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2539: 40 – 48) กล่าวว่าธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์มี ความสำคัญ และธรรมชาติของการเรียนรู้ส่งผลให้เกิดการสั่งสมในทางภูมิปัญญาของมนุษย์เอาไว้และ สืบต่อถ่ายทอดกันเรื่อยมา ซึ่งรูปแบบของการถ่ายทอดสืบต่อภูมิปัญญานั้นประกอบไปด้วยรูปแบบ ต่าง ๆ ดังนี้

1. การลองผิดลองถูก วิธีการนี้เป็นวิธีการตั้งแต่อดีตที่มนุษย์ใช้ในการเรียนรู้เพื่อ ดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนเอาไว้ มนุษย์ได้ลองผิดลองถูกทั้งในการหาอาหาร การต่อสู้รับมือ กับธรรมชาติ การใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรค ประสบการณ์จากการลองผิดลองถูกได้สั่งสมเกิดเป็น ความรู้ภูมิปัญญาและถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน ภูมิปัญญาบางอย่างถูกถ่ายทอดไปในรูปของข้อปฏิบัติ ข้อห้าม จารีต หรือประเพณีในวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้น ๆ สืบต่อไป

2. การลงมือปฏิบัติจริงจากสถานการณ์จริง มนุษย์จะได้เรียนรู้ด้วยการลงมือทำและ ปฏิบัติจริงจากสภาพแวดล้อมตามที่ตนอยู่อาศัย เช่น การเดินทาง เกษตรกรรม การสร้างบ้านเรือน ฯลฯ อย่างในกรณีของไทยชาวบ้านในพื้นที่ทางภาคเหนือก็เรียนรู้ด้วยการร่วมกันและจัดทำระบบ เหมืองฝาย ให้สามารถทำการเกษตรบนพื้นที่หุบเขา คนทางภาคอีสานเรียนรู้การหาแหล่งดินดำน้ำชุ่ม และตั้งรกรากทำมาหากิน ชาวภาคกลางเรียนรู้จากภาวะน้ำท่วมที่ประสบบ่อยครั้งจึงเรียนรู้การ ปลูกไถ่ถุนสูงเพื่อหนีน้ำ และชาวภาคใต้เรียนรู้การแลกเปลี่ยนผลผลิตกันระหว่างพื้นที่ชายทะเลกับ พื้นที่ส่วนใน เป็นต้น

3. การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าและทำเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นรูปแบบหนึ่งของการสืบทอดภูมิปัญญาหลังจากที่มนุษย์ได้เรียนรู้แล้ว ก็จะทำให้การส่งต่อคนรุ่นหลังต่อไปด้วยวิธีการสาธิต สำหรับการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าทั้งการบอกเล่าปกติหรืออยู่ในรูปอื่นอย่าง เพลง คำพังเพย สุภาษิต ฎญา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสร้างองค์ความรู้สืบทอดเป็นลายลักษณ์อักษรทั้ง บันทึก ตำรา แผนที่ เป็นต้น

4. พิธีกรรม การสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาอาจอยู่ในรูปของพิธีกรรม โดยลักษณะของพิธีกรรมจะแสดงให้เห็นความศักดิ์สิทธิ์และมีพลังในการโน้มน้าวให้คนในกลุ่มรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการให้เข้าไปอยู่ในตัวของคนนั้น และเป็นการตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มคน แนวปฏิบัติและความคาดหวัง นอกจากนี้ พิธีกรรมจะไม่ต้องการให้หรือไม่จำเป็นที่ต้องมีการจำแนกแจกแจงเหตุผล

5. ศาสนา โดยหมายรวมถึงหลักธรรมคำสอน ศิล และวัตรปฏิบัติ ตลอดจนกิจกรรมทางสังคมที่ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการเรียนรู้ สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการเน้นย้ำของภูมิปัญญา ในอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้เป็นกรอบและบรรทัดฐานความประพฤติ และให้ความสงบทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่การใช้ชีวิต การถ่ายทอดความรู้ด้วยศาสนาจึงเป็นแบบองค์รวม ศาสนามีอิทธิพลต่อบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องในทางตรงและทางอ้อม และเป็นแกนในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

6. การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกัน ทั้งในชาติพันธุ์ ถิ่นฐาน และวัฒนธรรม ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ขยายตัว เกิดสิ่งใหม่ ผสมผสานกลมกลืน หรือเกิดการขัดแย้งกัน กลายเป็นการเรียนรู้ที่หลากหลายผ่านเครือข่ายของความแตกต่างดังกล่าว

7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม การแก้ปัญหาทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ได้เลือกใช้ความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคม เกิดเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับฐานความเชื่อเดิม เกิดเป็นแนวทางการแก้ปัญหาต่อบริบทสภาพแวดล้อมใหม่ๆ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมนี้จึงถือเป็นการเรียนรู้และถ่ายทอดอย่างหนึ่งในสังคม

8. ครูพักลักจำ เป็นวิธีหนึ่งในการเรียนรู้ภูมิปัญญา ซึ่งครูพักลักจำเป็นการแอบเรียนหรือแอบทำการสืบทอด ด้วยการเลียนแบบอย่างและลองทำตามจากการที่คอยเฝ้าสังเกตอยู่ห่างๆ โดยผู้ที่แสดงภูมิปัญญาไม่รู้ตัว จนสามารถเรียนรู้และนำไปทำเองได้จริง

รัตนา แสงสว่าง (2549: 38) กล่าวถึงรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะมีรูปแบบการถ่ายทอดที่แตกต่างกันออกไปตามหลักเกณฑ์ที่แตกต่าง การเป็นรูปแบบของการใช้คำพูด รูปแบบที่ไม่ใช้คำพูด รูปแบบผสมของทั้งสองรูปแบบ หรืออาจเป็นการถ่ายทอดแบบเป็นลายลักษณ์อักษร รูปแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หรืออาจเป็นการถ่ายทอดในรูปแบบของการถ่ายทอดตามความสะดวก รูปแบบของการถ่ายทอดแบบมีความร่วมมือ ซึ่งขึ้นอยู่กับรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป นอกจากนี้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่เด็กและผู้ใหญ่ก็แตกต่างกันไปตามแต่สภาพแวดล้อมและบริบทของท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม การถ่ายทอดยังอาจอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ รวมถึงความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดก็ได้

สามารถ จันทรสุรย์ (2536: 150 – 152) กล่าวว่าวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาขึ้นอยู่กับเกณฑ์ของผู้ที่รับช่วงการถ่ายทอด ซึ่งสามารถจำแนกเป็น 2 วิธีตามอายุของผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่

1. การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก ในกลุ่มเด็กนี้ผู้ถ่ายทอดต้องเข้าใจว่าธรรมชาติของเด็กมีความสนใจที่สั้น กิจกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาต้องคำนึงถึงความง่าย ไม่ซับซ้อน มีความสนุกสนานและดึงดูด วิธีการถ่ายทอดจึงเป็นการละเล่น การเล่นนิทาน การให้ทดลองทำตามตัวอย่าง หรือการเล่นปริศนาคำทาย วิธีการเหล่านี้ถือเป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพไปในตัวของเด็กตามที่สังคมปรารถนา และจะมุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างจริยธรรมในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ สำหรับกลุ่มผู้ใหญ่จะเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ในชีวิตในระดับหนึ่ง และเป็นวัยที่อยู่ในวัยทำงาน รูปแบบวิธีการถ่ายทอดจึงทำได้หลากหลายและจริงจังมากกว่าเด็ก เช่น การบอกเล่าตามคำสอนโดยตรง หรือการบอกเล่าผ่านพิธีกรรมอย่างพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา หรือพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งการให้ลงมือประกอบอาชีพตามแบบอย่างของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดกันมา เป็นต้น

นอกจากวิธีการถ่ายทอดยังสามารถแบ่งลักษณะของการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้เป็น 2 ลักษณะ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรจะถ่ายทอดมาในรูปแบบของการบอกเล่าจากปากโดยตรง หรือการบอกเล่าผ่านเนื้อเพลง และคำพูดในสื่อบันเทิงอื่น ส่วนแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรจะเป็นในลักษณะของการจดบันทึกทั้งในใบลานหรือสมุดข่อยที่มีมาตั้งแต่อดีต และเอกสารชนิดอื่น เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537 อ้างถึงใน จิตกานต์ จินารักษ์, 2551: 7 – 8) ระบุว่าองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาและทักษะประกอบไปด้วย 7 ส่วน ได้แก่

1. ผู้ถ่ายทอด เป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุดของกระบวนการ เพราะทำหน้าที่เป็นผู้ที่เป็นตัวกลางในการนำความรู้ภูมิปัญญาไปสู่ผู้ที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

2. สื่อ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ สื่อในการถ่ายทอดมีได้หลายประเภททั้งรูปแบบเอกสาร วัสดุ หรืออุปกรณ์ ผู้ถ่ายทอดควรให้ความสำคัญของสื่อและใช้สื่อประกอบเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเข้าใจอย่างถ่องแท้

3. กิจกรรมหรือวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดใช้เพื่อนำพาเอาความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นไปสู่ผู้ที่รับการถ่ายทอด

4. พื้นที่ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ต้องคำนึงในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ซึ่งพื้นที่หรือสถานที่นั้นจะต้องมีความเหมาะสมกับลักษณะและเนื้อหาของภูมิปัญญาที่ทำการถ่ายทอด

5. เนื้อหา โดยจะต้องมีเนื้อหาของภูมิปัญญาที่ทำการถ่ายทอด ซึ่งควรมีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตในท้องถิ่นนั้น

6. บรรยากาศและสภาพแวดล้อม ผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาควรเลือกบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อให้ผู้ที่รับสามารถซึมซับและรับเอาการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นได้อย่างเต็มที่

7. การประเมินผล ในท้ายที่สุดขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญานั้นควรได้รับการประเมินผลของการถ่ายทอด เพื่อให้ทราบว่ากระบวนการถ่ายทอดนั้นมีผลสัมฤทธิ์มากน้อยเพียงใด

อบเชย แก้วสุข (2543 อ้างถึงใน นริศรา วัฒนสิน, 2557) กล่าวถึงความหมายของการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาว่า เป็นการบอกวิชาความรู้ภูมิปัญญาให้แก่ผู้เรียน หรือแก่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีการบอกหรือการทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง โดยผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอดไม่ได้รำเรียนจากสถาบันใดๆ แต่ใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือ การสอนและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและการจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัว ซึ่งใช้การถ่ายทอดโดย

1. การสาธิต คือ การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และอธิบายให้เห็นทุกขั้นตอน ทำให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดเข้าใจก่อน แล้วจึงค่อยให้ปฏิบัติตาม

2. การให้ลงมือปฏิบัติจริง คือ การให้ผู้เรียนหรือผู้รับการถ่ายทอดได้ลงมือปฏิบัติตามสิ่งที่ได้รับฟัง อธิบาย และสาธิตก่อนหน้า ผู้เรียนต้องได้รับการปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดเป็นความชำนาญ

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาถือเป็นขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากคนหนึ่งไปสู่คนอื่นหนึ่ง องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งคือผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ที่หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปก็อาจไม่สามารถเกิดกระบวนการถ่ายทอดขึ้นได้ รวมถึงองค์ประกอบย่อยอื่นๆ ที่ไม่อาจข้ามไปได้ทั้งลักษณะและรูปแบบของการถ่ายทอด สื่อ อุปกรณ์ สภาพแวดล้อม เป็นต้น องค์ประกอบพิจารณาเหล่านี้จะนำไปใช้วิเคราะห์การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าทอมือของชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทอง

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม และการทอผ้าของชาวไทยทรงดำในชุมชนอื่นทั้งในจังหวัดนครปฐมและในจังหวัดอื่นๆ ของประเทศไทย เพื่อเป็นการศึกษาเป็นข้อมูลเบื้องต้น เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบของการศึกษา และเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ผลการศึกษาและพัฒนาข้อเสนอแนะสำหรับการภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำของบ้านดอนทองให้เกิดความยั่งยืน

2.1 การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ บ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

จรีวรรณ จันทลา และคณะ (2554: 156 – 160) ศึกษาการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ของกลุ่มชาวไทยทรงดำ ต.ไผ่หูช้าง อ.บางเลน และ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม 1) เพื่อศึกษาการสร้างเอกลักษณ์และการสื่อความหมายของลวดลาย 2) เพื่อศึกษาและสังเคราะห์แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำด้วยแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ 4) ทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำที่พัฒนาขึ้นจากการรับรู้เอกลักษณ์และความหมายของกลุ่มผู้บริโภค โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับการ

ใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่าผ้าทอและเครื่องแต่งกายของชาวไทยทรงดำทั้ง 2 ต. เป็นเอกลักษณ์ตามอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ คือ มีการใช้ผ้าสีดำในการนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า เสื้อน้อย ส้วงก้อม และผ้าเปียว และผ้าในพิธีกรรมกับงานประเพณี อย่างพิธี เสนเรื่อน พิธีแต่งงาน และพิธีศพ รวมถึงผ้าที่ใช้ในงานบุญ ฟ้อนรำ หรือเทศกาล ได้แก่ เสื้อก้อม เสื้อฮี เสื้อไต ส้วงขาฮี เสื้อดัก ผ้าหลอย เป็นต้น และยังมีผ้าที่ใช้ในวิถีชีวิตอื่นๆ เช่น หลวม (กระเป๋าคาดเอว) มู่ (หมวก) หมอนและหมอนตัวว เสื้อนั่ง ญงยาม ยาม (ถุงผ้าฝ้ายมีสายสะพาน) ผ้าซิ่นลาว (ผ้าเช็ดหน้า) หยัน (มุ้ง) เป็นต้น ลวดลายของผ้าไทยทรงดำจะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความผูกพัน ความเป็นมาของวัฒนธรรม และเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ซึ่งสามารถ จำแนกลายผ้าได้เป็น 3 ประเภท คือ ลายพืช ลายสัตว์ และลายผสมอื่นๆ (เช่น ลายข้าวหลามตัด ลาย ขอ ลายดอกแปด ฯลฯ) สีต่างๆ ที่ใช้ย้อมผ้าก็มีความหมายเฉพาะอย่างเช่นสีขาวที่สื่อถึงวิญญาณจึงใช้ใน พิธีไหว้ผีและงานศพ ส่วนสีครามเข้มหรือสีดำเชื่อว่ามาจากการเก็บกตที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเกิด เมืองนอนแล้วอพยพมายังประเทศไทย จากการสำรวจกลุ่มลูกค้าพบว่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำ ส่วนใหญ่มีปัญหา คือ 1) สถานที่จำหน่ายอยู่ห่างไกล 2) มีสินค้าให้เลือกน้อยชนิด 3) รูปแบบหรือ รูปทรงไม่ทันสมัย 4) ประโยชน์ใช้สอยมีน้อย 5) ราคาไม่เหมาะสม และ 6) ดูแลรักษายาก โดยกลุ่ม ลูกค้าส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำในภาพรวมในระดับมาก ส่วนระดับราคา ที่ต้องการอยู่ระหว่างช่วง 201 – 300 บาทต่อชิ้น

สำหรับแนวทางการพัฒนาการทอผ้าไทยทรงดำจากการศึกษาประกอบด้วย 1) การ สร้างผู้สืบทอดรุ่นใหม่ในการทอผ้าไทยทรงดำด้วยการปลูกจิตสำนึก เช่น การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ให้แก่นักเรียนในพื้นที่ 2) ลายผ้าทอไทยทรงดำบางลายได้หยุดทอไป จึงควรมีการส่งเสริมการฟื้นฟู ลวดลายดังกล่าวในเชิงอนุรักษ์ โดยเชื่อมโยงกับชาวไทยทรงดำในพื้นที่และจ.อื่นเป็นเครือข่ายที่ ร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ลวดลายดั้งเดิม 3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนช่องทางการจัด จำหน่ายผ้าทอไทยทรงดำไปยังช่องทางใหม่ๆ เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ง่ายขึ้น เช่น งานแสดงสินค้า อินเทอร์เน็ต เป็นต้น 4) ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ใช้สอยมากขึ้นตามความต้องการ ของกลุ่มเป้าหมาย 5) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ควรคงความสำคัญของเอกลักษณ์ในสีสันทนและลวดลายของ ชาวไทยทรงดำเอาไว้ 6) ควรมีการส่งเสริมในด้านการฝึกอบรมจากหน่วยงานของรัฐและ สถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง 7) ควรมีการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลองค์ ความผ้าทอไทยทรงดำอย่างเป็นระบบ สำหรับการศึกษาในอนาคต

ฐิติพันธ์ จันทร์หอม, ผดุง พรหมมูล และกาสัก เต๊ะขันหมาก (2555: 17 – 28)
 ศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ด้วยศิลปะและภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำใน จังหวัดนครปฐม มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปะท้องถิ่นการทอผ้าไทยทรงดำ พัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้ หลักการมีส่วนร่วม และพัฒนาชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ โดยทำการวิจัยแบบชุมชนมีส่วนร่วม ทำการศึกษากับ 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน, ชุมชนบ้าน สะแกราย ต.ดอนยายหอม อ.เมืองนครปฐม, ชุมชนบ้านไผ่หูช้าง ต.ไผ่ช้าง อ.บางเลน และชุมชนบ้าน หัวถนน ต.ดอนทราย อ.ดอนตูม พบว่าชุมชนทั้ง 4 แห่งยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาว ไทยทรงดำได้อย่างเหนียวแน่นผ่านความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพ บุรุษ โดยกระบวนการทำผ้าทอนั้นมีลักษณะเฉพาะทั้งลวดลาย สี และรูปร่างซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน

มีวัตถุประสงค์ของการผลิตผ้าทอจากภูมิปัญญาแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ 1) เพื่อการใช้สอยในชีวิตประจำวัน 2) เพื่อการแต่งกายโดยทั่วไปของชายและหญิง 3) เพื่อประเพณีและพิธีกรรม และ 4) เพื่อประดับตกแต่งตามกระแสเศรษฐกิจและสังคม

กลุ่มทอผ้าในแต่ละชุมชนมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาหลักสูตรจากภูมิปัญญาการทอผ้า ดังเช่น กลุ่มทอผ้าบ้านดอนทองเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านผ้าทอให้กับโรงเรียนวัดดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน กลุ่มทอผ้าบ้านสะแกราย อ.เมืองนครปฐม มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและตัดเย็บเสื้อผ้าไทยทรงดำประยุกต์ให้นักเรียนในชุมชนใส่สัปดาห์ละหนึ่งครั้ง และชุมชนบ้านไผ่หูช้างได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียนวัดไผ่หูช้าง อ.บางเลน โดยมีข้อเสนอแนวทางในการพัฒนา ได้แก่ การให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาพัฒนาให้ชุมชนทั้ง 4 แห่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยแต่ละชุมชนควรรหาแนวทางอนุรักษ์การทอผ้าและพัฒนาแหล่งศึกษาในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ชุมชนชาวไทยทรงดำ และควรบริหารจัดการให้มีช่องทางจำหน่ายและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ในชุมชนที่ยังขาดช่องทางดังกล่าว

เบญจรัตน์ สีทองสุข และประวิณ พูลทรัพย์ (2549: 65 – 70) ศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษาพัฒนาการ ค้นหาวิธีการถ่ายทอด และหาแนวทางการจัดการความรู้ในการถ่ายทอดหัตถกรรมลายประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่มแบบเจาะจง และการสังเกตแบบรู้ตัว โดยพบว่าปัจจุบันชาวไทยทรงดำที่ประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนมีจำนวนลดลงอย่างมาก ที่ยังมีจำหน่ายใน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบเพียงในกลุ่มไทยทรงดำใน ตำบลดอนข่อย และ ต.สระพัฒนา และพบแค่ในกลุ่มผู้ที่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ปัจจุบันไม่มีผู้สนใจรับการถ่ายทอดเนื่องจากไปประกอบอาชีพอื่นๆ และเห็นว่าไม่มีเวลาเพียงพอ และไม่จำเป็นต้องทำเพราะหาซื้อได้จากชุมชนอื่น นอกจากนี้ ผู้หญิงชาวไทยทรงดำส่วนหนึ่งก็ไม่ได้แต่งงานกับชาวไทยทรงดำด้วยตัวเองจึงไม่ได้สืบทอดพิธีกรรมและภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำ ใดๆ ก็ดี พบว่าในชุมชนสระพัฒนาได้แก้ปัญหาของการขาดผู้สืบทอดด้วยการถ่ายทอดผ่านระบบโรงเรียน ชาวบ้าน ครู และนักเรียนต่างมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการพัฒนาลายขึ้นมาใหม่จากครูและนักเรียน และมีความเข้มแข็งในการจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ ขณะที่ในชุมชนดอนข่อยยังขาดความสนใจในการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว แนวทางจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอน ควรดำเนินการกระตุ้นคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญา และดึงเอาความรู้มาถ่ายทอดในรูปแบบต่างๆ เช่น แผ่นพับ เอกสาร หนังสือ ตำรา วิดิทัศน์ ฯลฯ และควรมีการประสานสร้างเครือข่ายความร่วมมือให้เกิดความเข้มแข็งและก้าวหน้า สร้างโอกาสสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในอนาคต

2.2 การทอผ้าของชาวไทยทรงดำในพื้นที่อื่น

ภูเนตุ จันทรจิต และคณะ (2556: 99 – 156) ศึกษาเรื่อง ไทยโซ่ง: การอนุรักษ์ผ้าโบราณเพื่อสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในกลุ่มชาวไทยโซ่งใน ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี ต.บ้านดอน อ.อุทอง จ.สุพรรณบุรี และ ต.บางเลน อ.ไผ่หูช้าง จังหวัดนครปฐม โดยพบว่า ไทยโซ่งมีเอกลักษณ์ในการแต่งกายด้วยผ้าย้อมสีครามเข้ม มีผ้าและลายผ้าโบราณที่สืบทอดมาแต่บรรพชน คือ ผ้าซิ่นตาหมี ซิ่นแดงโม เสื่อฮีและผ้าเปียว ส่วนลวดลายโบราณที่เป็นลายจากกรรมวิธีการทอ ได้แก่

ลายปู ลายหอประสาธ ลายหอแก้วหอคำ ลายรูปลิง และลายแดงโหม่ง ส่วนลายจากกรรมวิธีการปะ ได้แก่ ลายเสื่อฮี และลายจากกรรมวิธีการปัก ได้แก่ ลายสายรุ้ง ลายข้าวหลามตัด ลายดอกแปด ลายขาปัว ลายดอกแฉ่น

กระบวนการอนุรักษ์สืบทอดผ้าของชาวไทยโซ่งที่พบ ได้แก่ 1) การสร้างแหล่งเรียนรู้ ในลักษณะของการเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยมีทั้งการจัดแสดง การบรรยายให้ความรู้ และการแสดง การละเล่น 2) การอนุรักษ์แบบสร้างยุทธายาท โดยการใช้บทบาทหน้าที่ของหญิงชาวไทยโซ่ง ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ทายาทลูกหลานที่เป็นผู้หญิง ในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผ้า การทอ การประดิษฐ์ลวดลาย การปะและปัก เพื่อนำเอาความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อยามออกเรือนหรือมีครอบครัว 3) การอนุรักษ์แบบสร้างเครือข่าย ผ่านทางประเพณีและการละเล่นตามแบบของชาวไทยโซ่ง ให้เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายได้มีบทบาทในการคงอยู่ ผ่านประเพณีอื่นก่อน (การเล่นลูกคอนหรือลูกช่วง) และการฟ้อนแคน

โดยแนวทางการอนุรักษ์ผ้าและลายผ้าโบราณของชาวไทยโซ่ง ประกอบด้วย 1) การสืบลายสานผ้า ด้วยการค้นหาหรือสืบหาผ้าที่มีลวดลายหายาก กำลังใกล้จะสูญหายไปจากชุมชน หรือมีคุณค่าทางวัฒนธรรม แล้วทำการนำลายผ้าที่ได้มานั้นทำการคัดลอกลายขึ้นมาใหม่ด้วยอัตราส่วนของลายที่คงเดิม และ 2) การจัดทำฐานข้อมูลผ้าและลายผ้าโบราณของชุมชน โดยการเอาข้อมูลผ้าและลายผ้าที่พบในชุมชนมาจัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่ในลักษณะต่างๆ เช่น ฐานข้อมูลออนไลน์ เอกสารเผยแพร่ การจัดแสดงเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

สุรเดช โตมาตร (2553: 52 – 73) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และช่องทางการจัดจำหน่ายผ้าทอชาวไทยดำ บ้านสะแกรายรัมย์เย็น ต.ดอนยายหอม อ.เมือง จังหวัดนครปฐม ด้วยการวิเคราะห์ส่วนประสมทางการตลาด (4P's) ของ Phillip Kotler พบว่า ในด้านผลิตภัณฑ์ สินค้าส่วนมากยังเป็นรูปแบบดั้งเดิมที่มาจากแนวคิดจากการผลิตใช้เองในครอบครัว จากนั้นจึงค่อยพัฒนาไปทางธุรกิจและรับผลิตตามคำสั่งซื้อของลูกค้า และทางกลุ่มได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ด้านราคาผลิตภัณฑ์ พบว่า การตั้งราคาของกลุ่มในระยะแรกยังใช้อ้างอิงราคาของผลิตภัณฑ์ที่คล้ายคลึงกันของกลุ่มทอผ้าไทดำแห่งอื่นในจังหวัดนครปฐมและเพชรบุรี แต่เมื่อทางกลุ่มทอผ้าบ้านสะแกรายร่วมได้ปรับปรุงรูปแบบของผลิตภัณฑ์จนแตกต่างกันก็ได้มีการปรับราคาเฉลี่ยให้สูงขึ้น ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ยังไม่กว้างขวางและแพร่หลาย โดยมีช่องทางการขายตามกลุ่มลูกค้า ได้แก่ 1) กลุ่มลูกค้าประจำ ที่เข้ามาเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์ในร้านค้าของกลุ่ม 2) กลุ่มลูกค้าขายส่งหรือพ่อค้าคนกลาง เป็นกลุ่มลูกค้าที่ส่งผลิตภัณฑ์ไปเพื่อทำการขายปลีกหรือส่งต่อไปยังร้านค้าทั่วไป ร้านสินค้าพื้นเมือง หรือต่างประเทศ โดยมีปริมาณซื้อที่มาก และ 3) กลุ่มลูกค้าชาจรที่มาดูงานหรือเป็นกรุ๊ปทัวร์ มีปริมาณการซื้อที่น้อยถึงปานกลาง และด้านการส่งเสริมการขาย ทางกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อและกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ สำหรับแนวทางในการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย ได้แก่ 1) การสร้างสถานที่ในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้มาซื้อ มีความสะอาด สามารถรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม มีสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม และอยู่ในศูนย์กลางชุมชนเพื่อความสะดวกในการเข้าถึง 2) มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าทอให้มีความหลากหลายมากขึ้นและมีการควบคุมคุณภาพให้

ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ และ 3) ส่งเสริมช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ๆ เช่น การจัดจำหน่ายผ่านทางหน้าเว็บไซต์ เพื่อความสะดวกของกลุ่มลูกค้า และสามารถเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการประชาสัมพันธ์

เนตรชนก ทองเชื้อ (2553: 91 – 97) ศึกษาภูมิปัญญาการทอและลวดลายผ้าของชาวลาวโซ่ง ต.ดอนมะเกลือ อ.อุ้มทอง จ.สุพรรณบุรี เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาทอผ้าและลวดลายของผ้าสำหรับส่งเสริมเป็นสินค้าท้องถิ่น และพัฒนาข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและเผยแพร่ผ้าไทยทรงดำของ ต.ดอนมะเกลือ ศึกษาโดยการค้นคว้าเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ พบว่า ชุมชนไทยทรงดำในพื้นที่ อ.ต.ดอนมะเกลือและใกล้เคียงได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์การทอผ้าและวัตถุดิบสำหรับการทอผ้า และการสนับสนุนวิทยากรให้ความรู้ แต่ยังคงขาดการสนับสนุนในการจัดการความรู้การทอลวดลายโบราณที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยในปัจจุบันบางลวดลายหาไม่ได้แล้วและไม่มีคนสนใจที่จะทำขึ้นมาใหม่ การสืบทอดลวดลายไม่มีการจดบันทึกเป็นการทำตามแบบดั้งเดิมเท่านั้น ส่วนกระบวนการผลิตผ้าทอพบว่ากระบวนการดั้งเดิมอย่างการปลูกฝ้าย อ้วฝ้าย ตีดีฝ้าย และลื้อฝ้าย รวมถึงการย้อมธรรมชาติได้สูญหายไป ทดแทนด้วยการซื้อวัตถุดิบสำเร็จรูป อย่างไรก็ตาม ยังมีความพยายามในการรักษาเอกลักษณ์ของผ้าทอผ่านการจัดงานประเพณีอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำขึ้นทุกปี โดยเสนอแนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและการส่งเสริมทางวัฒนธรรม ได้แก่ 1) ควรทำฐานข้อมูลลวดลายโบราณที่สืบทอดจากบรรพบุรุษและรวบรวมประวัติความเป็นมาอย่างเป็นระบบ 2) สนับสนุนให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ยังคงแสดงออกทางเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำอย่างการใช้สีเข้มและสีดำ 3) ส่งเสริมงานวัฒนธรรมประเพณีประจำปีประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวอย่างจริงจังให้คนนอกรู้จักชุมชนมากขึ้น 4) จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมตำบลโดยให้เป็นแหล่งรวบรวมสินค้าทางวัฒนธรรมไปในตัว 5) การใช้การบริหารจัดการแบบชุมชนมีส่วนร่วมและใช้หลักธรรมาภิบาลในการกระตุ้นการเผยแพร่ข่าวสาร และจัดเวทีประชาคมให้เกิดการมีส่วนร่วมจากเครือข่ายต่างๆ 6) ผสมผสานการมีส่วนร่วมของชุมชนและปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนดทิศทางพัฒนาร่วมกัน โดยใช้ประโยชน์ของเอกลักษณ์ชุมชนมาเป็นทุน เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากฐานของความรู้และข้อมูลต่างๆ 7) สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์หวงแหนมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยจัดกิจกรรมให้แกนนำชุมชนชาวบ้าน และผู้แทนจากปกครองท้องถิ่น ร่วมกันสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ 8) กำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานเชิงรุก สนับสนุนงบประมาณและจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่ม และส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามาสืบทอด รวมทั้งขอความร่วมมือจากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์สร้างมูลค่าเพิ่ม 9) จัดให้มีเจ้าหน้าที่โดยตรงสำหรับรับผิดชอบการวางแผนด้านการบริหารจัดการ ประสานงานทุกฝ่าย ประชาสัมพันธ์ และสื่อสารสารสนเทศด้านข้อมูลลวดลายผ้า

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนไทยทรงดำอื่นของประเทศไทยและที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทองโดยตรง ในภาพรวมได้กล่าวถึงการศึกษาด้วยวิธีการเก็บรวบรวมลายผ้าที่ยังคงเหลืออยู่ในชุมชนเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลเอาไว้ และได้ระบุในทิศทางเดียวกันถึงข้อจำกัดด้านการขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญา พร้อมกันนี้ได้ออกมาเสนอแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และแนวทางสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าที่ให้ไว้หลากหลายแนวทาง อย่างไรก็ตาม ยังขาดการกล่าวถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของการ

ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำของบ้านดอนทองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองได้แยกย้ายกระจายกลับไปทออยู่ตามบ้านของตนจากที่เคยเป็นกลุ่มเข้มแข็งในอดีต และบ้านดอนทองยังขาดแนวทางสืบทอดและผู้ที่เข้ามาสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การศึกษาแนวทางการสืบทอดร่วมกับหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับจังหวัด ซึ่งผู้ศึกษาจะใช้ข้อมูลที่รวบรวมมาเป็นกรอบและแนวทางการศึกษาภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทอง

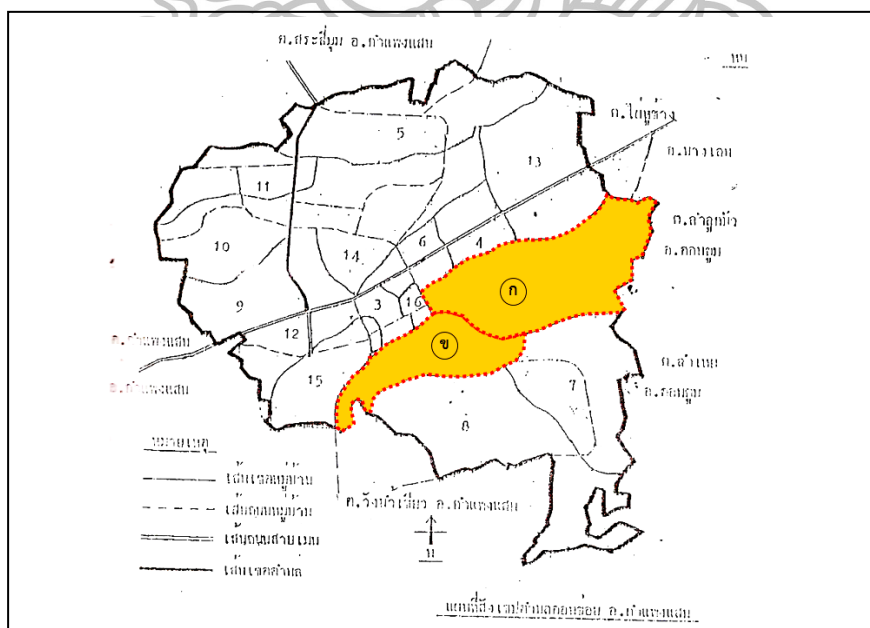
บทที่ 3

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยของการศึกษาแนวทางการสืบสานผ้าทอของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จะประกอบไปด้วยรายละเอียดขอบเขตของการศึกษา วิธีที่ใช้ในการรวบรวม วิเคราะห์ และนำเสนอผลการศึกษา โดยมีหัวข้อดังต่อไปนี้

1. พื้นที่ศึกษา

ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 16 หมู่ ปรากฏหมู่บ้านที่มีชุมชนชาวไทยทรงดำอาศัยอยู่จำนวน 5 หมู่ ได้แก่ หมู่ 1 บ้านดอนทอง หมู่ 2 บ้านดอนทอง หมู่ 3 บ้านดอนทอง หมู่ 15 บ้านทองสะอาด และหมู่ 16 บ้านไผ่เจริญทอง สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่การศึกษามีปัญหาการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ โดยทำการศึกษาเจาะจงในพื้นที่ของชุมชนหมู่ 1 และหมู่ 2 บ้านดอนทอง (ภาพที่ 1) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการทอผ้าด้วยมือแบบดั้งเดิม และยังเป็นที่ตั้งของกลุ่มสมาชิกหัตถกรรมผ้าทอมือด้วย

ภาพที่ 1 ที่ตั้งและอาณาเขตของชุมชนบ้านดอนทอง หมู่ 1 และหมู่ 2 (พื้นที่ศึกษา)

ที่มา: ปรับปรุงจาก สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน, แผนพัฒนาตำบล 3 ปี อำเภอกำแพงแสน (ตำบลดอนข่อย), เข้าถึงเมื่อ 14 พฤษภาคม 2559. เข้าถึงได้จาก <http://kamphaengsaen.nakhonpathom.doae.go.th/Plan.html>

2. กลุ่มประชากรที่ศึกษา

ผู้ศึกษาได้กำหนดประชากรที่ศึกษาสำหรับการศึกษาแนวทางการสืบสานผ้าทอของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เพื่อรวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน พัฒนาการและภูมิปัญญาการทอผ้าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และแนวทางการสืบสานการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง กลุ่มประชากรที่ศึกษามีทั้งหมด 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ประธานและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือไทยทรงดำบ้านดอนทอง หมู่ 2 และผู้รู้ภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำในชุมชนบ้านดอนทอง หมู่ 1 – 2 จำนวน 10 คน
2. กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนทอง จำนวน 5 คน
3. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อย และโรงเรียนวัดดอนทอง จำนวน 4 คน

3. วิธีรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้กำหนดโดยให้สอดคล้องกับวิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาได้ใช้การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำเสนอแนวทางการสืบสานผ้าทอของชาวไทยทรงดำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาบริบทความเป็นมาของพื้นที่ การสืบทอดและการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญา การทบทวนทฤษฎีแนวคิดและผลการศึกษอื่นเกี่ยวกับแนวทางการจัดการและการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอ เพื่อประกอบการสอบทานข้อมูลอื่น เช่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และนำเสนอเป็นกรอบแนวคิดของการศึกษา พร้อมทั้งนำไปวิเคราะห์ประกอบการศึกษา โดยเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ หนังสือ รายงาน ผลการวิจัย เอกสารบทความทางวิชาการ แผนที่ รูปถ่าย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
2. การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างคำถามตามกลุ่มประชากรของการศึกษา ชุดคำถามของการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบไปด้วยประวัติความเป็นมาของชุมชน พัฒนาการเปลี่ยนแปลงในบริบทวิถีชีวิต ผ้าทอและขั้นตอนภูมิปัญญาการทอผ้าชาวไทยทรงดำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมถึงรูปแบบการสืบทอด ความเป็นมาของการก่อตั้งกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รูปแบบการบริหารจัดการและการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางการสืบสานผ้าทอและภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำของบ้านดอนทอง
3. การสำรวจพื้นที่ เป็นการสำรวจพื้นที่บริบทจริงของชุมชนทั้ง 5 หมู่ เพื่อศึกษาบริบทสภาพแวดล้อมในปัจจุบันสำหรับเป็นข้อมูลประกอบการเสนอแนวทางการสืบสาน การสำรวจพื้นที่ของการศึกษาในครั้งนี้ กำหนดในช่วงเดือนมีนาคม – พฤษภาคม 2559
4. การสังเกตการณ์ โดยทำการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเพื่อศึกษาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งในขั้นตอนของภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทอง รวมถึงสังเกตการณ์ในบริบทและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชนและของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพประกอบไปด้วยการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสาร ข้อมูลจากบุคคล และข้อมูลที่เป็นภาพถ่ายบันทึก เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ศึกษาต่อไป โดยเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ศึกษาในฐานะผู้รวบรวมข้อมูล จากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ เชิงลึก สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องบันทึกภาพ

5. การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

รวบรวมข้อมูลจากวิธีการศึกษาและเครื่องมือที่ใช้ศึกษาตามที่กล่าวมาข้างต้น และนำมาตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องของแหล่งข้อมูล (Cross checking) เพื่อวิเคราะห์ดูว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ และการตรวจสอบยืนยันข้อมูลระหว่างกันจากข้อมูลทางเอกสารและข้อมูลจากบุคคล และใช้การวิเคราะห์การศึกษาเมื่อได้รับข้อมูลจากการศึกษาในเบื้องต้นและทำการจัดเป็นหมวดหมู่และแยกประเภทของข้อมูล สำหรับการตีความและวิเคราะห์ผลตามกรอบการศึกษาที่กำหนดเอาไว้

6. การนำเสนอข้อมูลและสรุปผล

เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์และทำการแยกประเภทผลของการศึกษา ผู้ศึกษาจะนำเสนอผลของข้อมูลในรูปแบบของการพรรณนา (Descriptive) ในด้านประวัติและพัฒนาการของชุมชนบ้านดอนทอง รูปแบบของผ้าและการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ข้อปัญหาที่ค้นพบจากศึกษา และสรุปผลของการศึกษาในครั้งนี้โดยเสนอแนวทางการสืบสานผ้าทอของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมา โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1. ประวัติความเป็นมาของชาวไทยบ้านดอนทอง 2. ประวัติการทอผ้าของชาวไทยบ้านดอนทอง ก่อน พ.ศ. 2540 และ 3. การฟื้นและการคงอยู่ของการทอผ้าของชาวไทยบ้านดอนทอง ช่วง พ.ศ. 2540 - ปัจจุบัน และ 4. ปัจจัยที่มีผลต่อการการฟื้นและการคงอยู่ของผ้าทอในชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทอง และผลการศึกษานำไปวิเคราะห์ อันจะนำไปสู่แนวทางการจัดการภูมิปัญญาที่เหมาะสมต่อไป

1. ประวัติความเป็นมาของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง

ชาวไทยทรงดำกระจายตัวอยู่ในเกือบทุกอำเภอของจังหวัดนครปฐม โดยพบชาวไทยทรงดำทั้งในอำเภอสสามพราน อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอดอนตูม และอำเภอกำแพงแสน มีแค่เพียงอำเภอนครชัยศรีเท่านั้นที่ไม่พบการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยทรงดำ ใน 5 อำเภอของจังหวัดนครปฐมนี้ คาดว่าเป็นหมู่บ้านของชาวไทยทรงดำที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ราว 27 หมู่บ้าน หรือหากนับการปกครองตามแบบราชการจะนับได้ถึง 42 หมู่ สำหรับบ้านดอนทองถือเป็นชุมชนไทยทรงดำแห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐมที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานอย่างช้านาน บ้านดอนทองเป็นหมู่บ้านที่ครอบคลุมพื้นที่หลายหมู่ในตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ในอดีตพื้นที่บ้านดอนทองสมัยครั้งที่ยังไม่ได้ตั้งสถานการณ์ปกครองขึ้นเป็นหมู่บ้านจะถูกเรียกว่า “บ้านคลองควาย” หรือ “บ้านไผ่ควาย” ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านตามราชการแล้วจึงค่อยมีการตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านดอนทอง” ตามชื่อของต้นจามหรือต้นทองที่ขึ้นอยู่มากในละแวกนี้ (จิวรรณ จันพลา และคณะ, 2554: 64) ปัจจุบันพื้นที่การปกครองของบ้านดอนทองประกอบไปด้วยพื้นที่ 5 หมู่ จากทั้งหมดจำนวน 16 หมู่ของตำบลดอนข่อย ได้แก่ หมู่ 1 บ้านดอนทอง หมู่ 2 บ้านดอนทอง หมู่ 3 บ้านดอนทอง หมู่ 15 บ้านทองสะอาด และหมู่ 16 บ้านไผ่เจริญทอง โดยทั้ง 5 หมู่นี้รวมกันมีประชากรไทยทรงดำอยู่ราวร้อยละ 70 ของประชากรทั้งหมดในพื้นที่ (มนู อุดมเวช, 2547: 26 - 30)

จากการลงพื้นที่ศึกษาประวัติการอพยพของชาวไทยทรงดำของบ้านดอนทองทำให้ทราบถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษไทยทรงดำบ้านดอนทอง ซึ่งจากคำบอกเล่าของชาวบ้านดอนทองในหมู่ผู้สูงอายุทำให้ทราบว่าบรรพบุรุษของบ้านดอนทองเป็นชาวไทยทรงดำที่เคยมีถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีแล้วได้อพยพเข้ามาในจังหวัดนครปฐมในสมัยรัตนโกสินทร์ (บุญลือ ทองดอนเกรียง, 2559) โดยชาวไทยทรงดำที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านเพี้ย บ้านคลอง และบ้านวังตะโก ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี (จิวรรณ จันพลา และคณะ, 2554: 64) ช่วงที่อพยพมาไม่ทราบพุทธศักราชที่แน่ชัดแต่คาดว่าจะอยู่ในราวสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2396) การอพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี

มายังบ้านดอนทองในจังหวัดนครปฐมมีการอพยพย่อย ๆ อยู่หลายระลอก แต่ครั้งแรกของการอพยพมีผู้นำคือ ปู่หอม ทองยอดเกรียง ร่วมกับ ปู่ค้อ ปู่สาย ปู่ทราย ปู่แสง และยาเฮียม และกลุ่มญาติพี่น้องชาวไทยทรงดำคนอื่น ๆ ที่เคยอาศัยอยู่ด้วยกันในจังหวัดเพชรบุรี เส้นทางของการอพยพในตอนแรกได้เดินทางจากจังหวัดเพชรบุรีไปยังบริเวณพื้นที่บ้านหัวสวน ในจังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มของปู่หอมที่อพยพมาตั้งปักหลักฐานได้ระยะหนึ่งที่บ้านหัวสวน เมื่อถึงคราวหน้าน้ำก็พบว่าเกิดภาวะน้ำทะเลหนุนเข้าท่วมพืชผักที่ปลูกไว้ใช้ประกอบอาหารเสียหายและ ตายหมด เมื่อถึงหน้าแล้งก็เกิดความอดอยาก ปู่หอมเห็นว่าพื้นที่นี้ไม่เหมาะสม จึงปรึกษากับคนในกลุ่มและชวนกันอพยพอีกครั้ง ในคราวนี้เลือกที่จะมุ่งอพยพไปยังพื้นที่จังหวัดนครปฐม กลุ่มของปู่หอมจึงเดินเท้าอพยพจากหัวสวนลัดเลาะเส้นทางโดยเลือกเดินไม่ให้ห่างจากทิวไผ่ เพราะจะได้อาศัยการคุ้มชูไผ่ เมล็ดไผ่ และขูดหัวเผือกหัวมันมาต้มกินเป็นเสบียงได้ระหว่างเดินทาง (บุญลือ ทองดอนเกรียง, 2559)

เมื่อกลุ่มของปู่หอมลัดเลาะมาถึงทุ่งไผ่งามในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ก็ดีใจที่ได้พบกับทุ่งไผ่อีกทั้งยังพบดงไผ่ไว้ใช้สอยอยู่มากมาย ปู่หอมและสมาชิกในกลุ่มจึงตัดสินใจที่จะปักหลักในพื้นที่แห่งนี้และบุกเบิกถางพงอีกครั้งเพื่อปลูกกระต๊อบและไถดินปลูกข้าวและพืชผักอาศัยอยู่ได้ระยะหนึ่งเมื่อถึงฤดูน้ำหลากอีกครั้งที่บริเวณทุ่งไผ่งามก็ยังคงเกิดน้ำหลากท่วมและพัดพาเอาพืชผักที่กลุ่มของปู่หอมปลูกไว้เสียหายจนหมด ปู่หอมเห็นว่าพื้นที่นี้ก็ยังคงไม่เหมาะสมต่อการปักหลักตั้งถิ่นฐานจึงตัดสินใจชวนสมาชิกในกลุ่มอพยพย้ายถิ่นฐานอีกครั้ง โดยคิดว่าครั้งนี้จะเป็นครั้งสุดท้ายและอยากตัดสินใจลงเสี่ยงอพยพสวนกระแสน้ำขึ้นไปหาที่ดอน สมาชิกส่วนใหญ่เห็นด้วยกับปู่หอมและเสี่ยงติดตามไปหาที่ดอนกันอีกตั้งหนึ่ง แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยและขอตัดสินใจเลือกที่จะอพยพย้ายลงไปตามกระแสน้ำ ซึ่งกลุ่มที่ย้ายลงไปตามกระแสน้ำนี้มีอยู่สามครอบครัวแต่ไม่ทราบว่ามีผู้นำทั้งสามครอบครัว ณ ขณะนั้นชื่ออะไรทราบเพียงแต่ว่าเป็นต้นตระกูลของนามสกุลเพชรลุน ซึ่งปัจจุบันตระกูลเพชรลุนก็ยังมีกรไปมาหาสู่กันกับญาติพี่น้องที่บ้านดอนทอง (บุญลือ ทองดอนเกรียง, 2559)

กลุ่มของปู่หอมที่ตัดสินใจอพยพเป็นครั้งสุดท้ายก็เดินทางออกมาจากทิวไผ่งามลัดเลาะตามเส้นทางที่สวนกระแสน้ำขึ้นมาเรื่อย ๆ ในที่สุดก็พบกับหัวโคกที่เป็นทุ่งอยู่ในที่ดอน หัวโคกนี้เป็นบริเวณหมู่ 1 บ้านดอนทองในปัจจุบัน บริเวณหัวโคกยังมีต้นจาม (ต้นทอง) ขึ้นอยู่เต็มไปหมด เป็นบริเวณที่ปู่หอมและกลุ่มเห็นว่าน้ำน่าจะท่วมไม่ถึง ดังนั้น สมาชิกทั้งหมดของกลุ่มที่เหลืออยู่ราว 10 ครอบครัวจึงตัดสินใจพร้อมกันถางพงไผ่และต่างจับจองพื้นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน และกลุ่มต่างพร้อมใจกันยกให้ปู่หอมเป็นผู้นำหมู่บ้าน เมื่อชาวไทยทรงดำอยู่ที่หัวโคกนี้ได้ระยะหนึ่งก็เริ่มส่งข่าวไปยังญาติพี่น้องที่ยังอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีชักชวนกันให้มาอยู่ที่หัวโคกนี้ ชาวไทยทรงดำที่จังหวัดเพชรบุรีเมื่อทราบข่าวต่างก็อพยพมาจับจองพื้นที่หัวโคกอยู่หลายระลอก ทำให้ทุ่งบริเวณหัวโคกที่เคยกว้างพอเริ่มคับแคบลง ปู่หอมที่ตอนนั้นเป็นผู้นำหมู่บ้านมีงานอดิเรกคือการเลี้ยงนกเขา วันหนึ่งปู่หอมได้บังเอิญเดินเข้าไปในพื้นที่กร้างว่างเปล่าโดยตอนแรกตั้งใจว่าจะเข้าไปจับนกเขา แต่เมื่อได้เหยียบย่างลงบนพื้นที่แห่งนี้และพิเคราะห์ดูแล้วปู่หอมเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยดงไผ่และมีความกว้างขวางกว่าหัวโคกที่อยู่เดิม จึงตัดสินใจย้อนกลับไปชักชวนพรรคพวกให้ทิ้งที่หัวโคกในหมู่ 1 แล้วมาตั้งรกรากใหม่กันในพื้นที่นี้ ซึ่งพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นบริเวณเดียวกับพื้นที่หมู่ 2 บ้านดอนทองในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม สมาชิกชาวไทยทรงดำที่หัวโคกเดิมก็ไม่ได้ย้ายตามปู่หอมเข้ามาที่หมู่ 2 ทั้งหมด ยังมีบางส่วนที่ปักหลักอยู่ในพื้นที่หัวโคก

หมู่ 1 เช่น ปู่เฒ่า ทองกองเตี้ย (สมาชิกที่อพยพมาพร้อมกับปู่หอมตั้งแต่รุ่นแรก) เป็นต้น ส่วนผู้ที่เลือกย้ายตามมาก็ตกลงกันจับจองพื้นที่ถางหญ้าถางพงปึกหลักตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณหมู่ 2 และชักชวนญาติพี่น้องเข้ามาอยู่เพิ่มเติมและขยับขยายหมู่บ้านไทยทรงดำออกไปจนกินพื้นที่รวมกันตั้งแต่หมู่ 1 หมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 15 (แยกจากหมู่ 3) และหมู่ 16 (แยกจากหมู่ 2) ของตำบลดอนข่อย และอยู่อาศัยร่วมกันยาวนานจนถึงปัจจุบัน (บุญลือ ทองดอนเกรือง, 2559)

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย ที่อยู่คู่หมู่บ้านมา คือ ศาลกลางบ้าน ที่ชาวไทยทรงดำต่างนับถือกราบไหว้มาตั้งแต่การตั้งหมู่บ้าน ศาลกลางบ้านนี้มีอยู่สองจุด โดยศาลที่เก่าแก่ที่สุดเป็นศาลกลางบ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 2 คือ “ศาลพ่อปู่พระบง” (ภาพที่ 2) ศาลนี้ปัจจุบันได้เป็นศูนย์กลางของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองในหมู่ 2 หมู่ 3 หมู่ 15 และหมู่ 16 ยกเว้นแต่ในหมู่ 1 ที่ภายหลังได้ตั้งศาลกลางบ้านแยกมาเป็นของตัวเอง คือ “ศาลเจ้าพ่อพวง” (ภาพที่ 3) ปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 1 และเป็นศูนย์รวมของชาวไทยทรงดำ หมู่ 1 โดยเฉพาะ (บุญลือ ทองดอนเกรือง, 2559)

ภาพที่ 2 ศาลพ่อปู่พระบง หมู่ 2 บ้านดอนทอง

ภาพที่ 3 ศาลเจ้าพ่อพวง หมู่ 1 บ้านดอนทอง

การประกอบอาชีพของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง ตั้งแต่อดีตจะทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นการทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก มีการปลูกผักไว้รับประทานในครัวเรือนบ้าง แบบเดียวกันกับชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลอื่น ๆ ของจังหวัดนครปฐม (นำพวลย์ กิจรักษ์กุล, 2532: 64) บ้านดอนทองจะเน้นการทำนาข้าวเป็นหลัก เนื่องจากที่ดินเพาะปลูกค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ข้าวที่ปลูกได้ผลผลิตดีและเต็มเมล็ด (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559) สมัยที่ยังไม่มีการตัดถนนการค้าขายกับคนภายนอกชุมชนเป็นเรื่องที่ลำบาก ต้องอาศัยเรือรับซื้อข้าวจากบางเลนในช่วงเดือน 12 ซึ่งเป็นช่วงเดียวที่น้ำเหนือลงมาหนุนให้เรือสามารถแล่นเข้ามาในคลองลาดเต่าดำที่ไหลผ่านอยู่ในชุมชนเข้ามาในหมู่บ้านได้ และชาวบ้านดอนทองก็ต้องใช้ช่วงเวลานี้ซื้อเกลือซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญในการทำปลาแห้ง ปลาเค็ม ปลาร้า ปลาแจ่ว กักตุนเอาไว้ต่อมาเมื่อมีความเจริญและมีการตัดถนนชาวบ้านจึงสามารถเดินลัดเลาะออกไปที่ริมทางเพื่อต่อรถโดยไปซื้อของในเมืองนครปฐมแทน (บุญลือ ทองดอนเกรือง, 2559) นอกจากนี้ ในอดีตการปลูกข้าวของบ้านดอนทองเป็นการปลูกข้าวนาปีโดยการหว่านและเก็บเกี่ยวผลผลิตเพียงปีละ 1 ครั้งเท่านั้น เนื่องจากสมัยก่อนการชลประทานยังไม่พัฒนา การทำนาต้องพึ่งพาฝนเพียงอย่างเดียว (จวีวรรณ จันทลา และคณะ, 2554: 68) ในปีที่ฝนไม่ตกตามฤดูกาลก็จะส่งผลให้ผลผลิตข้าวที่ปลูกลดลง แต่ในช่วงราว 30 ปีที่ผ่านมาการชลประทานในเขตบ้านดอนทองเริ่มดีขึ้น มีการทำคลองชลประทานส่งน้ำมาจากแม่น้ำแม่กลอง ทำให้ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองสามารถทำนาได้ 2 ครั้งต่อปี โดยระยะหลังที่เป็นช่วงที่เว้นว่างจากการทำนาชาวบ้านดอนทอง บางส่วนก็จะหันไปประกอบอาชีพรับจ้าง เช่น การรับจ้างตัดอ้อย เพื่อหารายได้เป็นอาชีพเสริมเลี้ยงคนในครอบครัว (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559)

อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังชาวไทยทรงดำที่กระจายตัวอยู่ในจังหวัดนครปฐมเริ่มหันมาเลี้ยงกุ้งแทนการทำนามากขึ้น เนื่องจากสร้างรายได้ได้ดีกว่าการทำนาข้าว โดยหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติได้หันมาเริ่มลงทุนเลี้ยงกุ้ง เช่น บ้านไผ่คอกเนื้อ บ้านเกาะแรด บ้านไผ่คอย บ้านดอนขนก บ้านสะแกราย เป็นต้น (นำพวลย์ กิจรักษ์กุล, 2532: 74) สำหรับบ้านดอนทองเริ่มหันมาทำนากุ้งแทนนาข้าวเมื่อช่วง พ.ศ. 2528 - 2529 โดยเริ่มต้นทดลองเพียงบางบ้าน แต่คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เริ่มเห็นว่าการทำนากุ้งสร้างรายได้ที่เป็นกอบเป็นกำได้มากกว่าการปลูกข้าว จึงหันมาเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวมาเป็นนากุ้งแทน ปัจจุบันพื้นที่บ้านดอนทองรวมถึงหมู่ 2 จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่เต็มไปด้วยนากุ้งบ่อกุ้งเป็นส่วนใหญ่ (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559)

นอกจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง ที่หันมาประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งกันมากขึ้นแล้ว ลูกหลานไทยทรงดำบางส่วนก็หันไปประกอบอาชีพรับราชการ บางส่วนที่ครอบครัวไม่มีนาทุ่งหรือนาข้าวเป็นของตัวเองก็จะรับจ้างจับกุ้งกับคนในหมู่บ้านเพื่อเลี้ยงชีพ และด้วยสภาพเศรษฐกิจของประเทศที่เจริญเติบโตขึ้นในภาพรวม ก็ดึงดูดให้มีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในบริเวณจังหวัดนครปฐมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในบ้านดอนทองเช่นเดียวกัน โรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามาตั้งใกล้กับบริเวณบ้านดอนทอง เช่น โรงงานเสาเข็ม โรงงานแปรรูปผักและผลไม้ โรงงานเส้นก๋วยเตี๋ยว โรงงานลูกชิ้น เป็นต้น คนในบ้านดอนทองทุกหมู่โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว ได้เริ่มหันมารับจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ เนื่องจากได้ค่าตอบแทนที่ดีโดยไม่ต้องแลกมาด้วยการตากแดดตากฝนปลูกข้าวไถนาอย่างสมัยรุ่นพ่อแม่หรือบรรพบุรุษ (พินิดา ทองยอดเกรือง, 2559) วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองจึงค่อย ๆ หายไป พร้อมกับภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษชาวไทยทรงดำที่เคยอยู่คู่กับวิถีชีวิตเหล่านั้นมาตั้งแต่อดีต

2. ประวัติการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง ก่อน พ.ศ. 2540

การทอผ้าเป็นภูมิปัญญาที่อยู่คู่กับชาวไทยทรงดำตั้งแต่ในอดีตและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตามแบบของชาติพันธุ์ด้วยผ้าที่ย้อมธรรมชาติเป็นสีเข้มและมีลวดลายแบบอย่างเฉพาะชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองที่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม ในอดีตนั้นบ้านดอนทองจะทอผ้าใช้กันทุกหลังคาเรือนเหมือนกับชุมชนไทยทรงดำอื่น ๆ ที่กระจายตัวอยู่ในจังหวัดนครปฐม ทุกครัวเรือนในบ้านดอนทองจะมีกี่ทอผ้าที่เป็นก๊อกระบบโบราณตั้งที่ได้ถุนบ้านเตรียมไว้สำหรับการทอผ้า โดยมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อใช้สอยภายในครัวเรือนอย่างเดียวไม่ได้ผลิตเพื่อการค้าขาย ทอไว้ใช้เป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มทั้งที่ใส่แต่งในชีวิตประจำวันและสำหรับสวมใส่ในพิธีกรรมสำคัญของชาวไทยทรงดำ เครื่องนุ่งห่มและเครื่องแต่งกายประเภทนี้ ได้แก่ เสื้อฮี เสื้อก้อม ล้วงก้อม ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า และผ้าเปี้ยว นอกจากแต่งกายแล้วชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองยังทอผ้าเพื่อใช้สอยในรูปแบบอื่น เช่น ย่าม หมอน มุ้ง ที่นอน เป็นต้น บทบาทและหน้าที่หลักของการทอผ้าจะเป็นของฝ่ายหญิงที่เป็นแม่บ้าน คอยทำหน้าที่แทบทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า ซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนที่ซับซ้อนตั้งแต่กระบวนการปลูกไปจนถึงการถักทอจนออกมาเป็นผืนผ้าที่พร้อมต่อการใช้งาน (เทียม คงสบาย, 2559)

การทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองถือเป็นภูมิปัญญาที่ต้องมีการสืบทอดกันในฝ่ายหญิงของทุกบ้าน สมัยก่อนขั้นตอนการทอผ้าไทยทรงดำของบ้านดอนทองจะทำด้วยมือในทุกกระบวนการและใช้วัสดุจากธรรมชาติที่หาได้ในชุมชน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้ประเทศพัฒนาไปตามยุคสมัย ขั้นตอนในการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทองจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทอยู่บ้าง ซึ่งเป็นการปรับตัวทางภูมิปัญญาในรูปแบบหนึ่ง บริบทในอดีตของบ้านดอนทองจะทำนาแค่เพียงปีละหนึ่งครั้ง เนื่องจากการชลประทานในสมัยนั้นยังไม่พัฒนาทำให้ชาวไทยทรงดำมีช่วงที่เว้นว่างจากฤดูเพาะปลูก เมื่อว่างเว้นจากช่วงเวลาทำนาฝ่ายหญิงซึ่งมักจะเป็นแม่บ้านหรืออาจจะเป็นหน้าที่ลูกสาวคนโตของบ้านสำหรับในบางครอบครัว จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ทอผ้าเก็บเอาไว้สำหรับใช้เรือน (แเฮ้ว ทองดอนเหมือน, 2559) การทอผ้าจะนิยมทอเก็บไว้ครั้งละมาก ๆ ทอเอาไว้สำหรับสมาชิกในครอบครัวไว้สวมใส่ และบางครั้งอาจทอเก็บไว้เพื่อสำหรับลูกหลานหรือญาติพี่น้องของตน (ขวัญ ปรีเปรม, 2559) ทุกบ้านจะมีที่ตั้งอยู่ที่ใต้ถุนบ้านและผู้หญิงบ้านดอนทองทุกคนจะได้รับการสืบทอดทักษะในการทอผ้า จากการลงสำรวจภาคสนามและสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุในชุมชนบ้านดอนทองพบว่าผู้สูงวัยตั้งแต่อายุ 70 ปีขึ้นไปสามารถยืนยันถึงธรรมเนียมปฏิบัติและรูปแบบของการสืบทอดเช่นนี้ได้ (วงศ์ ทองดอนเหมือน, 2559) นอกจากนี้ ฝีมือของการทอผ้าในแต่ละบ้านสมัยนั้นต่างคนจะมีฝีมือที่ใกล้เคียงกัน และทอผ้าได้ไม่แตกต่างกันเท่าไรนัก (เทียม คงสบาย, 2559)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองจะเป็นก๊อกระบบที่ต้องพุ่งกระสวยด้วยมือ ซึ่งเป็นก๊อกระบบโบราณ (ภาพที่ 4) ก๊อของบ้านดอนทองจะทำจากไม้ประกอบกัน โครงของก๊อมีขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร ยาวประมาณ 3 เมตร มีส่วนที่ทำเป็นที่นั่งสูงจากพื้นดินประมาณ 0.5 เมตร ความสูงและขนาดของเสาทั้ง 4 ต้นของก๊อจะขึ้นอยู่กับขนาดของไม้ที่นำมาทำ โดยบางบ้านอาจใช้เสาต้นเล็ก ๆ ที่มีขนาดและความสูงไม่มากนัก ส่วนบางบ้านอาจเลือกใช้เสาต้นใหญ่ทั้งลำมาทำเป็นเสา ก๊อในอดีตแม้ว่าบ้านดอนทองจะเป็นที่ดอนสูงกว่าที่ราบ แต่เมื่อถึงฤดูหน้าน้ำก็จะเกิดน้ำท่วมเต็มพื้นที่และเข้าท่วมใต้ถุนบ้าน บางบ้านเมื่อเข้าหน้าน้ำก็จะยกก๊อขึ้นไปตั้งไว้บนบ้าน (เทียม คงสบาย, 2559) ในขณะที่บาง

บ้านก็จะปล่อยให้หน้าต่างมกที่ได้อุ่นบ้าน เพราะถือว่าไม้ที่เอามาทำก็นั้นเป็นไม้ที่ทนทานอย่างมาก เช่น ไม้สะแก (บุญมา ทันสมัย, 2559) เมื่อหมดหน้าน้ำก็จะกลับมาทอผ้ากันที่ได้อุ่นบ้านตามปกติ หน้าของกั กระทบโบราณของบ้านดอนทองจะมีหน้าที่แคบกว่ากักระตุกที่ใช้ในปัจจุบัน โดยมีหน้ากว้างเพียง 12 นิ้ว ซึ่งเมื่อทอผ้าขึ้นด้วยกักระทบแบบโบราณนี้ จะต้องเอาไปต่อหัวและท้ายเพื่อให้มีความยาวสำหรับสวมใส่ มากขึ้น แต่แม้กักระทบจะมีหน้าที่แคบแต่ตัวกัก็จะมีควมยาวออกไปทางข้างหลังมากกว่า ช่วงที่ยาวกว่านี้เองทำให้การทอผ้าทอเข้าได้ดีกว่าและหน้าที่แคบกว่ากัก็ทำให้ทอได้ง่ายกว่ากักระตุก

นอกจากตัวกัแล้วยังมีอุปกรณ์หลักในการทอผ้าอย่างอื่น คือ ฟืม (ภาพที่ 5) ซึ่งฟืมเป็น อุปกรณ์สำหรับกระทบเส้นด้ายให้ชิดเข้ากันจนเป็นผืนผ้าทอ ฟืมทอผ้าแบบเก่าของบ้านดอนทองจะทำ ด้วยไม้ ส่วนของฟืมหรือส่วนที่เป็นซี่ไม้จะค่อนข้างห่างเมื่อเทียบกับฟืมของกักระตุกปัจจุบันที่ทำด้วย เหล็กจะมีความถี่มากกว่า เนื่องจากหากทำฟืมไม้ให้ฟืมถี่เกินไปเมื่อกระทบแล้วจะทำให้ฟืมหักและ เสียหายได้ง่าย ความห่างของฟืมจะมีผลต่อเนื้อผ้าโดยฟืมที่มีฟืมห่างจะทำให้ทอผ้าได้ไม่แน่นเมื่อ เปรียบเทียบกับฟืมที่มีฟืมที่ถี่มากกว่า นอกจากฟืมแล้วยังมีอุปกรณ์ทอผ้าอีกอย่างที่ใช้กับกักระทบ คือ กระสวย เป็นอุปกรณ์ทำด้วยไม้ใช้สำหรับใส่หลอดด้าย เมื่อทอด้วยกักระทบผู้ทอจะพุ่งกระสวยด้วยมือ สำหรับใช้เป็นด้ายพุ่ง (เทียม คงสบาย, 2559) ผู้ที่ทำหน้าที่จัดหาวัสดุมาต่อทำเป็นกัและอุปกรณ์ทอผ้า รวมทั้งคอยดูแลการซ่อมแซมอุปกรณ์เป็นประจำจะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ปัจจุบัน ภูมิปัญญาในการทำกัและอุปกรณ์ทอผ้าแบบโบราณได้ค่อยๆ สูญหายไปจากชุมชนบ้านดอนทอง เช่นเดียวกับความนิยมในการทอผ้าด้วยกักระทบพุ่งมือแบบโบราณ เนื่องจากการเข้ามาของกักระตุกที่ สามารถทอผ้าได้รวดเร็วกว่าเดิมนั่นเอง (วงศ์ ทองดอนเหมือน, 2559)

ภาพที่ 4 กักระทบแบบโบราณของบ้านเทียม คงสบาย หมู่ 1 บ้านดอนทอง

ภาพที่ 5 พิมพ์แบบโบราณของบ้านวงศ์ ทองดอนเหมือน หมู่ 2 บ้านดอนทอง

วัตถุดิบสำคัญในการทอผ้าอีกอย่างหนึ่ง คือ เส้นด้าย สำหรับชาวไทยทรงดำ บ้านดอนทองในสมัยก่อนนั้นจะผลิตเส้นด้ายขึ้นใช้เองในทุกบ้าน ชาวบ้านดอนทองซึ่งรวมถึง บ้านดอนทอง หมู่ 2 จะปลูกฝ้ายกันเอง และปั่นออกมาเป็นด้ายไว้ใช้สำหรับทอผ้ากันเอง ในครัวเรือน ร่องรอยของการปลูกฝ้ายในชุมชนบ้านดอนทองได้หายไปหลายสิบปีแล้ว จากการเข้ามาแทนที่ของเส้นไหมประดิษฐ์ที่มีความสะดวกกว่า เพราะไม่ต้องเสียเวลาในการเพาะปลูก และไม่ต้องผ่านขั้นตอนการแปรสภาพจากฝ้ายเป็นด้าย อีกทั้งไหมประดิษฐ์ยังมีความทนทานกว่า และมีสีสันทันตึงโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการย้อมที่ยุ่งยากแฉกเช่นการทอผ้าด้วยฝ้าย (เฮียทองดองเครื่อง, 2559)

อย่างไรก็ดี ผู้สูงอายุของบ้านดอนทองรุ่นปัจจุบันยังทันเห็นการปลูกฝ้ายใช้เองในครัวเรือน และกระบวนการเตรียมเส้นด้ายสำหรับการทอผ้า ผู้สูงอายุเล่าว่ากระบวนการทอผ้าจะเริ่มกันตั้งแต่การปลูกและดูแลต้นฝ้าย หน้าที่นี้จะเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง โดยแม่บ้านจะลงมือปลูกฝ้ายและดูแลรักษาด้วยตัวเอง และจะให้ลูกสาวที่วางใจว่าจะเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าในอนาคตคอยเป็นลูกมือ เมื่อถึงช่วงที่ฝ้ายออกผลผลิตแม่และลูกก็จะช่วยกันเก็บฝักหรือที่เรียกว่าสมอฝ้าย เมื่อได้สมอฝ้ายมากก็จะเข้าสู่ขั้นตอนการเอาเส้นใยจากฝ้ายมาปั่นเป็นฝ้าย โดยจะเริ่มจากการช่วยกันนำเอาเศษขี้ผึ้งที่ยังติดอยู่กับสมอฝ้ายออกให้หมด จากนั้นจึงค่อยนำสมอฝ้ายออกไปตากแดด เมื่อตากแดดเสร็จแล้วก็จะเข้าสู่ขั้นตอนการหีบฝ้ายหรือรีดฝ้ายที่ชาวไทยทรงดำเรียกว่า “อ้าว (หรือเอี้ยว)” เพื่อเป็นการหนีบเอาเมล็ดฝ้ายออกให้เหลือเอาไว้แต่เส้นใยด้วยอุปกรณ์หีบฝ้าย จากนั้นจะนำก้อนฝ้ายที่หีบได้มาเป็นแผ่นๆ อัดกันแน่นไปตากแดดอีกครั้งเป็นรอบที่สอง เมื่อตากจนแห้งก็จะเป็นขั้นตอนต่อไปที่ชาวไทยทรงดำเรียกว่า “ถาบ” หรือการตีให้ฟูๆ แฉกกระจาย เพื่อให้ฝ้ายที่อัดกันแน่นฟูขึ้นเป็นก้อนๆ ก้อนฝ้ายที่ถาบได้จะถูกนำไปม้วนกรอยาวแล้วจึงนำมาปั่นเป็นไหม หรือการปั่นให้เป็นเส้น ฝ้ายที่ถูกปั่นเป็นเส้นแล้วจะค่อยมาทำการ “เอื่อม” หรือการทำให้เส้นฝ้ายที่ปั่นมาได้ให้เป็นบอย ขั้นตอนสุดท้ายคือนำฝ้ายที่เอื่อมแล้วเอามาปั่นใส่หลอดด้ายก่อนที่จะเข้าสู่ขั้นตอนของการเดินด้ายและการทอต่อไป (ขวัญ ปริเปรม, 2559) ขั้นตอนการแปรรูปจากสมอฝ้ายสู่เส้นด้ายจึงมีขั้นตอนการเตรียมที่ยุ่งยากมาก ภายหลังจากชุมชนบ้านดอนทองจึงเริ่มหันไปซื้อด้ายฝ้ายที่ทำสำเร็จรูปแล้วจากชาวไทยทรงดำด้วยกันเองในพื้นที่ใกล้เคียงอย่างในบ้านเกาะแรต ตำบลบางปลา อำเภอบาง

บางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นต้น เพื่อลดขั้นตอนที่ยุ่งยากจากที่ต้องมาเพาะปลูกฝ้ายและปั่นเป็นเส้นด้ายด้วยตัวเอง (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559)

หลังจากขั้นตอนของการปั่นด้ายเข้าหลอดแล้ว ก่อนที่จะลงมือทอจำเป็นต้องทำการเดินด้ายใส่ตระกรอเสียก่อน ในอดีตชาวชุมชนบ้านดอนทองจะจับกลุ่มกันเดินด้ายด้วยกัน โดยจะเลือกจากบ้านใดบ้านหนึ่งที่มีใต้ถุนกว้างขวางแล้วจับกลุ่มกันเดินด้ายที่บ้านหลังนั้น และเดินด้ายอ้อมเสาบ้านแต่ละต้นหมุนทอไปเรื่อย ๆ โดยจะใช้ไม้ไผ่มาช่วยทำเป็นเสาหลัก ขั้นตอนนี้บางครั้งผู้ใหญ่ก็จะเรียกเด็ก ๆ มาช่วยในการเดินด้าย เพราะเป็นขั้นตอนที่ไม่ยากและเด็ก ๆ จะสนุกกับการเดินด้ายมากกว่าขั้นตอนอื่น ๆ ของการทอผ้า ดังนั้น ในอดีตแม่เด็ก ๆ หรือลูกหลานในบ้านบางคนจะทอผ้าไม่เป็นหรือผู้เป็นแม่ไม่เคยสอนการทอผ้าให้เลย แต่อย่างน้อยมักจะได้เคยสัมผัสขั้นตอนกระบวนการของการเดินด้าย (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559) ปัจจุบันการทอผ้าไม่ว่าจะเป็นที่กระทบแบบโบราณหรือที่กระทบก็ยังคงจำเป็นต้องมีขั้นตอนการเดินด้ายและหวีด้ายเข้าตระกรออยู่ แต่จะมีอุปกรณ์มาช่วยให้การเดินด้ายสะดวกมากขึ้นกว่าการเดินอ้อมเสาบ้าน เมื่อช่วยกันเดินด้ายเข้าตระกรอแล้วก็จะนำด้ายม้วนนั้นไปเริ่มทอเพื่อให้ออกมาเป็นผ้าตามที่ต้องการ

สำหรับเส้นด้ายและผ้าที่ทอออกมานั้นจะเป็นสีออกขาวออกเหลืองเล็กน้อยแบบสีของผ้าดิบซึ่งเป็นลักษณะของเส้นด้ายฝ้าย อย่างไรก็ตาม เอกลักษณ์ของผ้าทอชาวไทยทรงดำมักจะใช้สีดำหรือสีครามเข้มเป็นสีหลักยืนพื้น ทั้งในเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ นอกจากการใช้สีดำหรือสีครามเข้มแล้ว ชาวไทยทรงดำยังใช้ผ้าและด้ายสีอื่นในการเย็บตกแต่งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ที่ทำจากผ้า รวมทั้งผ้าที่จะใช้นำไปประดับตกแต่งในพิธีกรรมตามความเชื่อแบบของไทยทรงดำ (ภาพที่ 6) ดังนั้น ยังต้องมีขั้นตอนของการย้อมสีเพื่อให้ผ้าที่ทอออกมาได้เป็นสีตามที่ต้องการ ซึ่งในอดีตนั้น ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองใช้วัสดุจากธรรมชาติที่หามาได้ภายในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงมาย้อมสีผ้าตัวอย่างเช่น สีครามเข้มก็จะใช้วิธีไปเก็บกิ่งต้นครามที่ขึ้นอยู่ตามหัวคันนา แล้วนำมาหมักเป็นน้ำย้อมและต้มเพื่อให้ได้ผ้าเป็นสีครามเข้มตามที่ต้องการ (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559) เช่นเดียวกับสีอื่น ๆ ที่ได้จากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน (เบญจรัตน์สีทองสุข และประวิณ พูลทรัพย์, 2549: 47) แต่สีที่ย้อมด้วยธรรมชาตินั้น สีจะตกทำให้สีซีดลงไม่สวย จึงต้องนำไปทำการย้อมครามใหม่ให้มีสีที่สดขึ้น เพื่อให้หน้าสวมใส่เช่นเดิม โดยปกติเมื่อชาวบ้านสวมใส่ชุดที่ย้อมสีธรรมชาติและนำกลับมาซักสีก็จะตกจางหายไปก็ต้องนำมาย้อมสีใหม่อยู่บ่อยครั้ง (พนิดา ทองยอดเกรียง, 2559)

ภาพที่ 6 ลายมัดย้อมด้วยสีธรรมชาติฝีมือป่าเนือง ทองดอนเหมือน หมู่ 2 บ้านดอนทอง

จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการทอผ้าแบบชาวไททรงดำบ้านดอนทองในอดีต มีความยุ่งยากมากโดยเฉพาะการปลูกฝ้าย การแปรสภาพจากสมอฝ้ายให้เป็นด้าย และการย้อมสี แต่ในระยะเวลาต่อมาเกิดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมของประเทศไทย ทำให้ด้ายแบบใหม่ประดิษฐ์ได้เข้ามาทดแทนด้ายฝ้ายแบบเดิมที่ผลิตจากในท้องถิ่น เนื่องจากไหมประดิษฐ์ช่วยลดขั้นตอนยุ่งยากดังกล่าวลงเหลือเพียงแต่ขั้นตอนการเดินด้ายและทอออกมาเป็นผืนผ้าเท่านั้น อีกทั้งคุณสมบัติของไหมประดิษฐ์ยังมีความทนทานและมีสีสันทนสวยงามไม่ซีดจาง แม้ว่าจะผ่านการซักล้างเมื่อเทียบกับผ้าที่ทอด้วยฝ้ายแบบเดิม ไหมประดิษฐ์ที่มีราคาถูกลงและซื้อหาได้ง่ายขึ้นจึงเป็นที่นิยมและถูกนำมาใช้ในการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทองซึ่งปัจจุบันยังคงมีการใช้ไหมประดิษฐ์ในการทอผ้าอยู่ (สังวล ทองยอดเกรียง, 2559) อาจกล่าวได้ว่า การเข้ามาของไหมประดิษฐ์ทำให้เกิดผลกระทบต่อบริบทและขั้นตอนการทอผ้าของชาวไททรงดำบ้านดอนทองไปบ้าง แต่ก็ยังไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การทอผ้าเริ่มสูญหายไป

ภาพที่ 7 ไหมประดิษฐ์สำหรับการทอผ้าที่เข้ามาทดแทนเส้นด้ายฝ้ายแบบเดิม

สำหรับผ้าทอของชาวไททรงดำที่ทอกันในสมัยก่อนจะแบ่งเป็นผ้าทอสำหรับใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันกับเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมเฉพาะของชาวไททรงดำ นอกจากนี้ชาวบ้านดอนทองยังทอผ้าสำหรับเป็นเครื่องใช้ภายในบ้านและทอผ้าเก็บไว้ใช้สำหรับในพิธีกรรมของชาวไททรงดำ โดยผ้าทอที่เป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวันชาวไททรงดำบ้านดอนทองที่ทอกัน ได้แก่ เสื้อก้อม ส้วงก้อม ผ้าซิ่น ผ้าเปีย และผ้าขาวม้า ส่วนเครื่องแต่งกายที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ เสื้อฮีและส้วงฮี มีรายละเอียดของผ้าชนิดต่าง ๆ ดังนี้

เสื้อก้อม จะเป็นเสื้อที่ชาวไททรงดำเอาไว้ใช้ใส่ทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวัน เสื้อก้อมจะแบ่งออกเป็นของผู้ชายและของผู้หญิง เสื้อก้อมผู้ชายจะย้อมสีดำหรือครามเข้ม มีคอตั้งและผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินถี่ แขนยาวเป็นทรงกระบอก มีลักษณะเข้ารูปลายถึงสะโพกบางส่วน ปลายข้างผ่าทั้งสองด้าน เสื้อก้อมผู้ชายจะใส่คู่กับส้วงก้อมหรือกางเกงขาสั้น ส่วนเสื้อก้อมของผู้หญิงย้อมสีดำหรือครามเข้มเช่นเดียวกัน คอตั้งผ่าหน้าและติดกระดุมเงินถี่ แขนยาวทรงกระบอก และเข้ารูโดยผ่าข้าง

เสื้อก๊อมของผู้หญิงสามารถใส่ได้ทั้งสองด้านเวลาใส่มักจะใส่นุ่งคู่กับผ้าซิ่น (ประวิณ พูลทรัพย์, 2549: 22 - 23) ปัจจุบันชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองไม่ได้ใส่เสื้อก๊อมในชีวิตประจำวันแล้ว แต่ยังมีการสวมใส่เสื้อก๊อมเมื่อเข้าร่วมในงานวัฒนธรรมประเพณี อย่างเช่นงานประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยทรงดำ เป็นต้น (สังวล ทองยอดเกรื่อง, 2559)

ส้วงก๊อม เป็นกางเกงขาสั้นของผู้ชายไว้นุ่งกับเสื้อก๊อม ส้วงก๊อมจะเป็นผ้าฝ้ายทอข้อมสีดำหรือครามเข้มตัดเย็บคล้ายกับกางเกงขาก๊วยแบบของจีน ความยาวประมาณหัวเข่า ส้วงก๊อมผู้ชายจะใช้นุ่งสำหรับทำงานทั่วไปและในชีวิตประจำวัน ถ้าสวมเสื้อก๊อมและนุ่งส้วงก๊อมโดยคาดหลวมหรือกระเป่าสำหรับคาดเอวของชาวไทยทรงดำ (ภาพที่ 8) ก็จะสามารถใช้เป็นชุดของผู้ชายไว้ออกเที่ยวงานได้ (เบญจรัตน์ สีทองสุข และประวิณ พูลทรัพย์, 2549: 23)

ผ้าซิ่น หรือผ้าถุงสำหรับผู้หญิงไทยทรงดำนุ่ง ผ้าซิ่นของบ้านดอนทองจะเป็นลายแบบเดียวกับที่สืบทอดกันมาในหมู่ชาวไทยทรงดำที่ถูกเรียกว่า “ผ้าซิ่นลายแดงโม” เนื่องจากริ้วลายที่ปรากฏเป็นริ้วลายแบบทางยาวมีสีขาวหรือสีฟ้าพาดสลับไปกับสีพื้นของผ้าซิ่นที่เป็นสีดำหรือครามเข้มคล้ายกับลายบนผลแดงโม (ภาพที่ 9 - 10) แต่สำหรับบ้านดอนทองก็จะถูกเรียกกันมาแต่คำว่าผ้าซิ่นเฉย ๆ เท่านั้น ก็จะเข้าใจตรงกันในหมู่ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองว่าหมายถึงผ้าซิ่นลายแดงโม ตั้งแต่อดีตผ้าซิ่นที่ทอด้วยกี่กระทบแบบโบราณจะทอออกมาเป็นผ้าผืนที่เป็นตัวซิ่นก่อนตามความกว้างของหน้ากึ่ง จากนั้นจึงค่อยนำผ้ามาต่อชายที่หัวและท้ายของตัวผ้าซิ่น (เทียม คงสบาย, 2559) ส่วนท้ายของตัวผ้าซิ่นหรือที่เรียกว่าตีนซิ่นนี้ หากสามีตายผู้หญิงที่เป็นม่ายจะต้องเลาะตีนซิ่นนี้ออกเพื่อไว้ทุกข์เมื่อหลังจากช่วงไว้ทุกข์แล้วก็จะเย็บตีนซิ่นกลับเข้าไว้ได้อย่างเดิม (เบญจรัตน์ สีทองสุข และประวิณ พูลทรัพย์, 2549: 14 - 15) ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองมักนุ่งผ้าซิ่นโดยคาดไว้กับเข็มขัดที่ทำด้วยเงิน (เทียม คงสบาย, 2559)

ภาพที่ 8 การแต่งกายด้วยเสื้อก๊อม ส้วงก๊อม และคาดหลวมของชายไทยทรงดำบ้านดอนทอง

ภาพที่ 9 การแต่งกายด้วยเสื้อก๊อมและผ้าซิ่นลายแดงไหมของหญิงไทยทรงดำบ้านดอนทอง

ภาพที่ 10 ผ้าซิ่นลายแดงไหมของป่าบุญมา ทนสมัย

ผ้าเปียว เป็นผ้าสไบยาวของผู้หญิงสำหรับห่มหรือพาด ผ้าเปียวจะเป็นผ้าทอข้อมสี่ตำหรือครามเข้ม มีความกว้างประมาณ 15 - 65 นิ้ว และยาวประมาณ 1 - 3 เมตร (จूरिवรรณ จันพลา และคณะ, 2554: 86) ปลายผ้าเปียวทั้งสองข้างปักลวดลายเป็นดอก หรือเรียกว่า “รอก” และจะเย็บปลายด้วยด้ายสี (ภาพที่ 11) ในอดีตชาวบ้านดอนทองจะทอผ้าเปียวและปักรอกกันเอง ปัจจุบันไม่ได้มีการปักรอกกันเองแล้วแต่จะอาศัยการจ้างคนในหมู่บ้านทำ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายต่อดอกละ 50 บาท (บุญมา ทันสมัย, 2559) ผ้าเปียวเป็นผ้าเอนกประสงค์ของชาวไทยทรงดำที่ใช้ได้หลากหลายประเภททั้งใช้สำหรับนุ่งคาดอก คลุมไหล่ คลุมศีรษะกันแดด ห่มเฉียงไหล่สำหรับไปวัดหรืองานพิธีกรรม (เทียม คงสบาย, 2559) ส่วนในพิธีศพ ผู้หญิงที่เสียชีวิตจะเอาผ้าเปียวคาดเอวไว้ผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งจะใส่คล้องคอไว้ (บุญมา ทันสมัย, 2559)

ภาพที่ 11 ผ้าเปียวของบ้านบุญมา ทันสมัย

ผ้าขาวม้า ในอดีตผู้ชายไทยทรงดำบ้านดอนทองใช้ผ้าขาวม้าด้วยเช่นกัน แต่ผ้าขาวม้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองจะทอด้วยลายสีชาวดำเท่านั้น ไม่ได้ออกมาเป็นผ้าขาวม้าลายที่มีสีสันสดใสเหมือนในปัจจุบัน (ภาพที่ 12) (เทียม คงสบาย, 2559) ผู้ชายชาวไทยทรงดำจะใช้ผ้าขาวม้าผูกคาดเอว หรือเอาไว้โพกศีรษะกันแดดในตอนทำงาน และเอาผ้าขาวม้าไว้ใช้พาดไหล่ในตอนร่วมงานพิธีกรรม (จूरिवรรณ จันพลา และคณะ, 2554: 70)

ภาพที่ 12 ผ้าขาวม้าที่ทอแบบสมัยใหม่ของบ้านดอนทอง ทอโดยบ้านบุญมา ทันสมัย

เสื้อฮี เป็นเสื้อที่ถูกใช้ในพิธีกรรมสำคัญของชาวไทยทรงดำทั้งในพิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน และพิธีงานศพ เสื้อฮีในภาษาไทยทรงดำหมายถึงเสื้อยาว เสื้อฮีจะมีการปักลวดลายด้วยด้ายสีเส้นต่าง ๆ แต่เอกลักษณ์ของเสื้อฮี คือ ลวดลายด้านในของเสื้อกลับมีลวดลายและสีสันสวยงามมากกว่าด้านนอกของเสื้อ เหตุที่เป็นเช่นนี้ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองเล่าต่อกันมาว่าลวดลายที่ตกแต่งด้านในของเสื้อฮีเป็นลวดลายที่ขโมยมาจากผีจึงต้องเก็บซ่อนลวดลายเอาไว้ด้านใน การสวมใส่เสื้อฮีเมื่อตอนมีชีวิตอยู่สำหรับแต่งในงานพิธีกรรมสำคัญจะใส่ด้านที่มีลวดลายน้อยกว่าออกไว้ข้างนอก เมื่อเสียชีวิตผู้ตายก็จะใส่เสื้อฮีให้แก่ผู้ตายโดยสวมทับเสื้อก้อมเอาด้านนอกออกเหมือนการสวมใส่เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ แต่จะเอาเสื้อฮีของผู้หญิงที่กลับเอาด้านในแสดงให้เห็นเป็นลวดลายสวยงามออกมาปิดโลงศพใช้แทนฝาโลง เพื่อให้ผีได้รับรู้ว่าผู้ตายเป็นพวกเดียวกันแล้ว (จรัลวรรณ จันทลา และคณะ, 2554: 88)

เสื้อฮีของผู้ชาย (ภาพที่ 13) ด้านนอกจะเป็นคอกลมแต่งกุ้นรอบคอด้วยด้ายสีต่าง ๆ เรียกว่า “ซ็อน” แขนเสื้อเป็นแขนกระบอกยาว บริเวณรักแร้เย็บด้วยผ้าหลากสีตกแต่งเป็นรูปสี่เหลี่ยม เรียกว่า “เปื้อนแขน” โดยตั้งแต่บริเวณใกล้กับรอยต่อจากรักแร้ลงไปถึงสะโพกที่ทำการผ่าข้างจะทำการเย็บด้วยผ้าสีต่าง ๆ เป็นทรงสามเหลี่ยมเรียกว่า “ซ็อน” รอบ ๆ ซ็อนจะตกแต่งด้วยการปักเป็นลายเย็บจนถึงส่วนท้ายของซ็อนที่จะเริ่มโค้งจนถึงส่วนปลายจะทำการปักเป็นลายม้วนคล้ายกับลายกันหอย เรียกว่า “ลายขอกุด” ส่วนด้านในของเสื้อที่มีลวดลายมากกว่านั้น ตามตะเข็บจะปักด้วยด้ายสีต่าง ๆ และส่วนที่เป็นชายเสื้อด้านล่างจะตกแต่งด้วยลายผ้าต่าง ๆ เช่น ลายดอกแปด ลายดอกจันทร์ เป็นต้น เสื้อฮีชายจะติดกระดุมคล้องไว้แค่ 3 เม็ด คือ บริเวณคอเสื้อ แขนวไหลปลาร้า และข้างเอว (แร่ทองดอนเหมือน, 2559)

ภาพที่ 13 เสื้อฮีชายของสามีป่าแร่ ทองดอนเหมือน ทอด้วยฝ้ายและตัดเย็บด้วยมือ อายุของเสื้อประมาณ 40 ปี

สำหรับเสื้อฮีหญิง (ภาพที่ 14) จะมีความยาวถึงหัวเข่า คอเสื้อเป็นรูปตัววีแหลมไม่มีปก ที่คอเสื้อและรอยผ่าหน้าจนถึงชายทำสาบด้วยผ้าสีดำปิดเอาไว้ ด้านนอกเสื้อฮีหญิงจะมีลวดลายน้อยกว่า บริเวณคอถึงอกเย็บด้วยผ้าสีต่าง ๆ สลับกันเป็นริ้วรูปสามเหลี่ยมแคบ ๆ ส่วนบริเวณใกล้ ๆ ปลายแขนเสื้อจะเย็บลวดลายรอบแขนเสื้อเล็กน้อย และเย็บปะด้วยผ้าสีบริเวณด้านใต้แขน ด้านในของเสื้อฮีหญิงจะแต่งด้วยการเย็บและปะด้วยผ้าสีเป็นลายต่าง ๆ เช่น ลายดอกแปด ลายดอกมะลิ ลายขาบัว ลายดอกพุด เป็นต้น ตั้งแต่บริเวณข้างคอเสื้อผ่าด้านหน้าลงไปจนถึงรอบชายเสื้อ ด้านล่าง ตะเข็บด้านในเสื้อทั้งแนวตั้งและแนวขวางจะตกแต่งเย็บด้วยด้ายสีต่าง ๆ (เบญจรัตน์ สีทองสุก และประวีณ พูลทรัพย์, 2549: 17 – 21)

ในอดีตเสื้อฮีของบ้านดอนทองจะทอด้วยฝ้ายและย้อมสีธรรมชาติจึงไม่นิยมซัก เนื่องจากจะทำให้สีที่ย้อมตกและจางลงแตกต่างจากผ้าทอจากโรงงานที่ใช้ไหมประดิษฐ์ในการตัดเย็บกันในสมัยนี้ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันในบ้านดอนทองยังมีคนที่นิยมสวมใส่ด้วยเสื้อฮีที่ทำจากผ้าทอมือของหมู่บ้านมากกว่าการใช้ผ้าจากโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจะมีคนในหมู่บ้านรับจ้างตัดเย็บเสื้อฮีและปักลวดลาย แต่การใช้ผ้าทอมือมาตัดเย็บเสื้อฮีจะมีราคาสูงกว่า เมื่อเทียบกับการหาซื้อผ้าจากโรงงานมาจ้างตัดเย็บหรือการซื้อเสื้อฮีที่สำเร็จรูปมาแล้วจากชาวไทยทรงดำในพื้นที่อื่นซึ่งใช้ผ้าปานในการตัดเย็บเพื่อลดต้นทุนและทำให้มีราคาถูกกว่า (บุญมา ทันสมัย, 2559)

“...คนบางคนเขาก็เลือกแบบเกรดนะ แบบถ้าผ้าตลาดนี้เขาไม่ชอบ เขาไม่ใส่ เขาต้องเอาผ้าทอเท่านั้น ถ้าบางคนเขาก็บอก เฮ้ย ผ้าทอผ้าอะไรก็เหมือนกัน ก็แบบใส่ได้ง่ายๆ แต่บางคนก็บอกว่าเสื้อผ้านี้บ่งบอกว่าเขามีฐานะ ก็เหมือนคนตายนะ...” (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559)

ภาพที่ 14 เสื้อฮีหญิงด้านในและด้านนอก เป็นของแม่ของป้าแร่ ทองดอนเหมือน ทอด้วยฝ้ายและตัดเย็บด้วยมือ ย้อมจากเปลือกไม้ธรรมชาติ อายุของเสื้อมากกว่า 50 ปี

การทอผ้าของชาวไทยทรงดำยังทอผ้าและตัดเย็บประดิษฐ์เป็นข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและยังทอผ้าเพื่อใช้สำหรับการประกอบในพิธีกรรมสำคัญตามแบบไทยทรงดำที่สืบทอดกันมา สำหรับเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันจากผ้าทอของชาวไทยทรงดำ ได้แก่ มุ้ง หมอน ที่นอน ย่อม และหลวม (กระเป๋าคาดเอว) ซึ่งจะใช้ผ้าทอสีดำหรือครามเข้มแล้วเย็บปักตกแต่งด้วยผ้าและด้ายลวดลายตามแบบของชาวไทยทรงดำ ข้าวของเครื่องใช้เหล่านี้ยังมีการใช้กันอยู่และเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำ โดยเฉพาะพิธีแต่งงานที่ฝ่ายเจ้าสาวจะช่วยกันเย็บที่นอน หมอน และมุ้ง เตรียมเอาไว้ในพิธี เพื่อเป็นข้าวของเครื่องใช้ในเรือนหอของคู่แต่งงานชาวไทยทรงดำ (เทียมคงสบาย, 2559)

ปัจจุบันการทอที่นอน หมอน และมุ้ง หายไปจากบ้านดอนทองไปได้ราว 30 ปีแล้ว แต่ในหมู่ผู้สูงอายุของหมู่บ้านก็สามารถตัดเย็บเครื่องใช้เหล่านี้จากภูมิปัญญาที่ยังไม่ได้ลืมนั่น สาเหตุหนึ่งที่ทำให้การตัดเย็บข้าวของเครื่องใช้ดังกล่าวได้สูญหายไปเกิดจากการที่คนนิยมหาซื้อจากข้างนอกมากขึ้น เนื่องจากมีความสะดวกกว่าและราคาที่ดีกว่าการซื้อหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อทอและตัดเย็บเอาเองด้วยมือ อย่างที่นอนและหมอนคนในหมู่บ้านจะใช้วิธีซื้อผ้าจากทางอีสานแล้วมายัดนุ่นเอาเอง (บุญมา ทันทรัมย์, 2559) นอกจากนี้ เครื่องใช้อย่างหลวมและยามก็เสื่อมความนิยมลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของการแต่งกายแบบดั้งเดิมในวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำ โดยจะเห็นชาวไทยทรงดำคาดหลวมและสะพายยามคู่กับเสื้อก๊อมเวลาออกงานประเพณีประจำปีของชาวไทยทรงดำที่จัดขึ้นในโรงเรียนบ้านดอนทองที่ตั้งอยู่บริเวณหมู่ 1 เท่านั้น (บุญลือ ทองดอนเกรียง, 2559)

ภาพที่ 15 หมอนไทยทรงดำที่ตัดเย็บจากผ้าทอมือของนางสังวาล ทองยอดเกรียง

สำหรับผ้าในพิธีกรรมที่สำคัญของชาวไทยทรงดำจะเป็นการนำผ้าทอมือมาตัดเย็บตกแต่ง เพื่อเป็นเครื่องประดับของพิธีกรรมงานศพตามแบบของชาวไทยทรงดำ ในช่วงพิธีกรรมที่เป็นพิธีบอกทางศพไปเมืองฟ้า หรือเมืองแดนให้แก่ผู้ตายตามความเชื่อของชาวไทยทรงดำตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ พิธีบอกทางศพจะทำกันที่ป่าแฮ้วหรือป่าช้าหลังจากเผาศพและเก็บกระดูกกลับบ้านมาส่วนหนึ่งแล้ว (สุด ทองยอด, 2559) ป่าแฮ้วที่ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองทำพิธีกันมาตั้งแต่สมัยอพยพมาจะอยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้านที่เป็นบริเวณหลังสำนักงานกรมที่ดิน สาขากำแพงแสน ที่ตั้งอยู่ในตำบลดอนข่อยในปัจจุบัน ผ้าทอมือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีบอกทางศพโดยจะถูกใช้ในการประดับเป็นผืนธงประดับเข้าไว้กับเสาหลวง ซึ่งชาวไทยทรงดำเรียกว่า “ใบไม้”

การทำใบไม้นี้ลูกหลานจะทำให้เฉพาะกับผู้ตายที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป (ขวัญ ปรีเปรม, 2559) ใบไม้จะทำด้วยผ้าสีแดงและผ้าสีขาวเป็นหลัก (ภาพที่ 16) ส่วนสีเหลือง (สีส้ม) และสีดำใช้ทำเป็นริ้วผ้าเย็บติดให้เป็นเหมือนกับลูกไม้ หากผู้เสียชีวิตเป็นผู้ชายจะปักใบไม้เข้าไว้กับเสาหลวงที่ทำจากต้นนุ่นโดยสูงประมาณ 4 เมตรที่เตรียมเอาไว้ (ภาพที่ 17) แต่หากผู้ตายเป็นผู้หญิงจะทำใบไม้ไว้เป็นก้านๆ รวบเข้าไว้ด้วยกันกับเสาหลวง ผ้าทอมือขนาด 1 เมตรจะทำเป็นใบไม้ได้ 2 - 4 ใบ หรือยาวประมาณผืนละ 20 นิ้ว (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559) ซึ่งจะขึ้นอยู่กับการตัดแบ่งจากผ้าผืนใหญ่ โดยขนาดของใบไม้ก็เป็นไปตามฐานะของผู้ตาย หากผู้ตายมีฐานะดีสามารถทอผ้าเก็บไว้ หรือหาซื้อผ้าทอมาเก็บเอาไว้มาก หรือผู้ตายไม่ได้เก็บผ้าเอาไว้แต่เมื่อเสียชีวิตแล้วลูกหลานมีกำลังทรัพย์จัดหาผ้าไว้ได้มาก ก็มักจะทำสัดส่วนขนาดของใบไม้ให้มีขนาดใหญ่กว่า ส่วนบ้านที่ไม่มีกำลังหาผ้ามาทำมากนักก็จะให้ใบไม้มีขนาดเล็กลง หน้าที่การทำใบไม้จะเป็นของลูกหลานและเพื่อนบ้านที่เป็นผู้หญิงมาลงแรงช่วยกันทำเตรียมเอาไว้ จากนั้นจะเป็นหน้าที่ของกลุ่มผู้ชายที่จะเอาไปประกอบใช้ในพิธีกรรมที่ป่าแฮ้ว (สุด ทองยอด, 2559)

ภาพที่ 16 ผู้หญิงไทยทรงดำบ้านดอนทองช่วยกันจัดเตรียม “ใบไม้” เพื่อใช้ในพิธีกรรมส่งวิญญาณผู้ตาย

ภาพที่ 17 ผู้ชายไทยทรงดำบ้านดอนทองช่วยกันประกอบไบไม้เข้ากับเสาหลวง และทำพิธีกรรมที่ป่าแฮ้วประจำหมู่บ้าน

จำนวนของไบไม้ที่ระดับจะขึ้นอยู่กับจำนวนอายุของผู้เสียชีวิต กล่าวคือจำนวนไบไม้ที่นำมาประดับจะลดจากจำนวนอายุของผู้ตายลงมาให้เป็นจำนวนเต็ม ตัวอย่างเช่นถ้าผู้ตายเสียชีวิตในช่วงอายุระหว่าง 81 - 90 ปี จำนวนไบไม้ที่ทำก็จะหักจากอายุลดลงเหลือ 80 ไบ แต่ถ้าเป็นบ้านที่ฐานะไม่ดีก็อาจจะลดเหลือแค่ 60 - 70 ไบ เป็นต้น (มะลิ ทองดอนจุย; แร่ ทองดอนเหมือน, 2559) การที่ลดจำนวนไบไม้ลงนั้นผู้สูงอายุในชุมชนเล่าว่าเป็นการเหลือเอาไว้ให้แก่ลูกหลาน ชาวไทยทรงดำที่เริ่มเข้าสู่วัยชรา ก็จะตระหนักดีว่าหากตนเองยังมีชีวิตยืนยาวได้นานขึ้นจำนวนไบไม้ที่ใช้เมื่อยามประกอบพิธีก็จะเพิ่มขึ้นตาม ชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่จึงมักเก็บสะสมผ้าทอเอาไว้ในช่วงที่ยังมีชีวิตอยู่เพื่อเตรียมไว้ใช้เมื่อยามเสียชีวิตลง สำหรับการเตรียมผ้าในอดีตก็จะเป็นการทอเก็บสะสมเก็บเตรียมเอาไว้ไปตามแต่ละบ้าน แต่ในปัจจุบันการทอผ้าไว้ใช้เองในครัวเรือนลดลงไปอย่างมากไม่มีใครทอผ้าเองเก็บไว้สำหรับงานพิธีดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่ก็ยังนิยมใช้ผ้าทอมือสำหรับทำไบไม้มากกว่าจะซื้อผ้าจากโรงงานแล้วมาตัดแบ่ง (แฮ้ว ทองดอนเหมือน, 2559) เพราะถือเป็นเรื่องของการปกป้องถึงฐานะของตน (ขวัญ ปริเปรม, 2559) ชาวไทยทรงดำจึงหันมาว่าจ้างคนที่ยังสืบสานการทอผ้าอยู่ให้ช่วยทอสะสมไว้เพื่อตนจะได้ใช้สำหรับงานศพ ปัจจุบันบ้านดอนทองก็ถือเป็นชุมชนไทยทรงดำแห่งหนึ่งที่ยังเหลือการทอผ้าด้วยมือ และมักมีชาวไทยทรงดำทั้งที่เป็นคนในหมู่บ้านดอนทองเองและชาวไทยทรงดำจากบ้านอื่นหรือจังหวัดอื่นมาว่าจ้างให้ช่วยทออยู่เป็นประจำ (เฮื้อย ทองดอนเครื่อง, 2559)

“ผ้าที่ทำไบไม้บอกถึงฐานะและบอกว่าใครพร้อม อย่างทางเพชรบุรีเขาก็จะใช้ผ้าไหม ทำไบไม้หมดเลย ผ้าที่ขายในตลาดก็ใช้ได้ แต่มันดูไม่งาม เหมือนไม่ได้เตรียมตัวตายเอาไว้เตรียมไว้แล้วมันดูดี...” (ขวัญ ปริเปรม, 2559)

ผ้าทอยังมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่เป็นพิธีตายของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองค่อนข้างมาก นอกจากทำเป็นไปไม้แล้วผ้าพื้นสีแดง สีเหลือง (สีส้ม) และสีขาวยบางส่วนจะถูกนำผ้ามาประดับตกแต่งเรือนแก้วซึ่งเป็นส่วนของในพิธีกรรมส่งวิญญาณด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ในบางรายจะสังเวยลูกหลานหรือให้ลูกหลานเตรียมเสื้อผ้าสวมใส่ให้ในโลงซ้อนกันถึง 7 ตัวและให้เผาพร้อมไปพร้อมกัน เนื่องจากตั้งใจที่จะนำเสื้อผ้าไปฝากให้แก่ญาติพี่น้องเพื่อสวมใส่ในโลกหน้าตามความเชื่อของผู้ตาย รวมถึงการนำเสื้อผ้า 3 ตัวไปวางไว้บนโลงศพแทนผ้าโลงเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้ผีได้รับรู้ว่าผู้ตายเป็นพวกเดียวกันแล้ว ปัจจุบันหากผู้ใดขาดสนไม่มีเสื้อผ้าเป็นของตัวเองก็จะยืมจากเพื่อนบ้านที่สนิทกันได้ โดยจะต้องถือเคล็ดในลักษณะของการขอซื้อ ผู้ซื้อจะจ่ายเงินประมาณ 600 – 1,000 บาทและบอกกล่าวว่าเป็นค่าซื้อ เพราะถือว่าเสื้อผ้าที่นำมาใช้ควรเป็นของตนเอง เมื่อใช้งานเสร็จแล้วและทำพิธีพรมน้ำมนต์เพื่อนำเสื้อผ้ากลับมาใช้ตามปกติ ผู้ที่ขอยืมก็จะนำเสื้อผ้าไปคืนเจ้าของเสื้อผ้าที่แท้จริง และเจ้าของก็จะคืนเงินให้กลับคืนมา (ขวัญปรีเปรม, 2559) นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อของการทอผ้าที่เกี่ยวข้องกับพิธีตาย คือ เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านผู้หญิงทุกบ้านจะหยุดการทอผ้าและมาช่วยลงแรงกันทำข้าวของประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการเอาบุญในช่วงที่มีพิธีนี้แม้ว่าผู้หญิงคนนั้นจะว่างเว้นจากงานใด ๆ ก็ตามก็จะหยุดและงดเว้นการทอผ้า อย่างเช่นตั้งศพไว้สามวันก็จะหยุดการทอไว้ทั้งสามวัน เพราะหากทอผ้าในช่วงเวลาดังกล่าวจะถือว่าไม่ดีต่อตัวผู้ทอเอง (มะลิ ทองดอนจอย, 2559)

ภาพที่ 18 “เรือนแก้ว” ส่วนหนึ่งในพิธีส่งวิญญาณผู้ตายที่ประดับด้วยผ้าทอมือ

ภูมิปัญญาการทอผ้าและผ้าทอของชาวไทยทรงดำในอดีตจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่อยู่ควบคู่กับบริบทของชาวไทยทรงดำในการดำรงชีพในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมสำคัญ วิถีและภูมิปัญญาผ้าทอของชาวไทยทรงดำในอดีตแฝงความเป็นธรรมชาติและความเป็นท้องถิ่นจากวัสดุและอุปกรณ์ที่หาได้ในยุคสมัยนั้น ส่วนผ้าทอของชาวไทยทรงดำล้วนมีรูปทรง สี สัน และลวดลายที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์เฉพาะกลุ่มแม้ว่าจะผ่านการอพยพมาหลายต่อหลายครั้งและยังสะท้อนถึงความเชื่อตามแบบอย่างของชาวไทยทรงดำที่ได้สืบทอดกันมาในบรรพบุรุษ รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าเป็นการสืบทอดกันในรุ่นสู่รุ่นในหมู่ชาวไทยทรงดำกันมาช้านานซึ่งในอดีตชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองก็มีรูปแบบวิธีการการสืบทอดตามกระบวนการดังกล่าวเช่นเดียวกัน

การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง

การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองจะเป็นรูปแบบการสืบทอดที่เกิดจากสอนจากรุ่นแม่ไปสู่รุ่นลูกในภูมิปัญญาวิธีการทอผ้าด้วยกี่กระทบแบบโบราณ บ้านดอนทองมีวิธีการสืบทอดในรูปแบบนี้มาตั้งแต่อดีตแล้ว บริบทของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองในสมัยนั้นถือว่าทักษะภูมิปัญญาการทอผ้าเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญ เพราะเครื่องนุ่งห่มและข้าวของเครื่องใช้ประจำวันต่าง ๆ ของชาวบ้านจำเป็นต้องทอขึ้นใช้เอง เพราะยังไม่มีให้ซื้อขายแลกเปลี่ยนในปัจจุบัน ดังนั้น เด็กสาวชาวไทยทรงดำเมื่อถึงช่วงวัยที่เหมาะสมจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อเตรียมนำทักษะดังกล่าวไปใช้ในอนาคต ยามเมื่อตนได้แต่งงานออกเรือนไปมีครอบครัวจะได้สามารถทอผ้าให้สามีและลูกหลานไว้ใช้ ตั้งแต่เกิดมาจำความได้เด็กสาวชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองจะเห็นมารดาของตนใช้กี่กระทบโบราณทอผ้าอยู่ที่ใต้ถุนบ้าน เด็กสาวจะได้เห็นและสัมผัสในขั้นตอนกระบวนการทอผ้าหลายๆ ขั้นตอน ในบางขั้นตอนที่ง่าย ๆ นั้นก็อาจได้มีบทบาทหรือมีส่วนรวมอย่างเช่นขั้นตอนการเดินด้ายที่ได้ถุนบ้าน หรือการได้ติดตามแม่ของตนไปช่วยเก็บวัสดุธรรมชาติที่ขึ้นอยู่ตามหัวคันนาเพื่อกลับมาทำการมัดย้อมเป็นสีให้แก่ผ้าทอ (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559) ขั้นตอนเหล่านี้แม้จะไม่ได้เป็นการสอนหรือบอกกล่าวโดยตรงแต่ก็ซึมซับเข้าไปอยู่ในความทรงจำ

จนเมื่อเข้าวัย 15 - 16 ปี แม่ของเด็กสาวจึงจะเริ่มสอนบทเรียนของการทอผ้าโดยจะเริ่มจากการอธิบายขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการทอผ้า สอนการใช้งานอุปกรณ์การทอผ้า และอาจเริ่มด้วยการมอบหมายหน้าที่ในบางขั้นตอนให้ทดลองรับผิดชอบก่อนอย่างเช่นการกรอด้ายและการขึ้นด้าย จากนั้นจึงจะให้หัดทดลองทอผ้าเองอย่างจริงจัง ผ้าที่ให้หัดทอจะเริ่มจากผ้าพื้นที่เป็นพื้นฐาน และหลังจากผ่านบทเรียนของการทอผ้าพื้นก็จะให้หัดทอผ้าที่ซับซ้อนขึ้นมาอีกอย่างผ้าซิ่น (วงศ์ทองดอนเหมือน, 2559) เมื่อเด็กสาวได้ทดลองหัดทอผ้าด้วยตัวเองจนเป็นและสามารถช่วยแม่ของตนทอผ้าได้อย่างคล่องแคล่วก็จะรับหน้าที่การทอผ้าให้แก่คนในบ้านสลับกันทอกับแม่ของตนทอผ้าให้แก่พ่อแม่หรือน้อง ๆ ในบ้านไว้ใช้สวมใส่ และคอยฝึกภูมิปัญญาที่มีความซับซ้อนสูงขึ้นมาอย่างการย้อมและปักลวดลายพร้อมกับสะสมประสบการณ์ฝีมือการทอผ้า เมื่อถึงวัยที่ต้องออกเรือนเด็กสาวบ้านดอนทองก็จะพร้อมสำหรับการทอผ้าให้แก่สามีและลูกหลานของตนได้ทันที ภาพสะท้อนในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการทอผ้าของภรรยาจะเห็นได้ตั้งแต่พิธีการแต่งงานตามวิถีของชาวไทยทรงดำ เมื่อสาวชาวไทยทรงดำแต่งออกไปอยู่เรือนกับสามี จะต้องจัดหาเตรียมอุปกรณ์ของตนเองให้พร้อมซึ่งนอกจากจะต้องเตรียม เสื้อฮี ผ้าซิ่น เสื้อก้อม ผ้าเปียว และกระบอกน้ำที่เป็นของใช้ส่วนตัวเพื่อไปอยู่เรือนหลังใหม่แล้ว สาวชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองยังต้องเตรียมพื้ม ตระกรอ และกระสวยใส่กะเหล็ก (ภาชนะสานของชาวไทยทรงดำ คล้ายกระบุงแต่มีทรงสูง สะพายหลังได้) สะพายติดตัวเพื่อเตรียมไปทอผ้าที่บ้านของสามีได้ทันที (เทียม คงสบาย, 2559)

ปัจจุบันการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยกี่กระทบแบบโบราณของบ้านดอนทองไม่ได้มีการสืบทอดแบบรุ่นสู่รุ่นอีกต่อไปแล้ว ผู้สูงอายุของบ้านดอนทองที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปบางคนก็เล่าว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าในรุ่นของตนบางบ้านก็สอนให้เพียงแต่ลูกสาวคนโตของบ้านลูกสาวคนรองไม่ทันที่จะมีโอกาสได้เรียนและไปใช้เวลาในการทำอย่างอื่นแทน เนื่องจากบริบทของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองได้เปลี่ยนแปลงไปจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมจากภายนอกที่รุกคืบเข้ามา ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสำคัญโดยเฉพาะกับการแต่งกายในวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำ

ที่เคยเป็นเอกลักษณ์ ความเคยชินของการแต่งกายด้วยเสื้อกั๊กกับส้วงกั๊กหรือผ้าชิ้นที่ถูกทอและตัดเย็บด้วยมือได้เริ่มเสื่อมความนิยมและค่อยๆ สูญหายไป แทนที่เข้ามาด้วยชุดแต่งกายที่เป็นเสื้อผ้าตามสมัยนิยมตามบริบทสังคมสมัยนั้น ในช่วงสมัย 40 กว่าปีที่ผ่านมามีชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองเริ่มหันมาหาซื้อเสื้อผ้าสวมใส่แทนการทอใช้เองในครัวเรือนมากขึ้น เพราะเสื้อผ้าแบบสำเร็จรูปหาซื้อได้ง่ายขึ้นและมีต้นทุนราคาที่ไม่แพง และคล่องตัวกว่าในการสวมใส่ (พนิดา ทองยอดเกรียง, 2559) ส่วนเสื้อที่ใช้ในงานพิธีกรรมกับเครื่องใช้อื่น ๆ ที่ถูกตัดเย็บด้วยผ้าทอมือ และผ้าพื้นทีเก็บไว้สำหรับทำใบไม้ยามเมื่อเสียชีวิต ผ้าเหล่านี้ถือว่าเป็นผ้าที่ไม่ต้องทอใช้บ่อย ๆ ในชีวิตประจำวัน ความนิยมในการทอผ้าเพื่อใช้เองในชุมชนจึงลดลง

การเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่ง คือ รูปแบบการเกษตรชุมชนที่เปลี่ยนจากการทำนาตามฤดูกาลได้ปีละ 1 ครั้ง ได้เริ่มหันมาทำการเลี้ยงกุ้งในชุมชนกันในช่วงราว 30 ปีที่ผ่านมา การเลี้ยงกุ้งนี้สร้างผลผลิตได้ทั้งปี ปีหนึ่งสามารถเลี้ยงหมุนเวียนและจับส่งขายได้ 3 - 4 รอบต่อปี (พนิดา ทองยอดเกรียง, 2559) รวมถึงผลจากการพัฒนาด้านการชลประทานที่ดีขึ้นส่งผลทำให้บ้านดอนทองมีคลองส่งน้ำชลประทานที่เชื่อมจากแม่น้ำแม่กลองตั้งแต่วัย 20 ปีก่อน พื้นที่บ้านดอนทองจึงทำนาได้ถี่ขึ้นเป็นปีละ 2 ครั้ง (บุญลือ ทองดอนเกรียง, 2559) การเปลี่ยนแปลงของผลผลิตทางการเกษตรในชุมชนเป็นการสร้างรายได้และยกระดับฐานะแก่คนในชุมชนบ้านดอนทอง ทำให้ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองส่วนใหญ่เลิกการทอผ้าใช้เองหันไปซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าของไทยทรงดำจากบ้านที่ยังหลงเหลือการทออยู่หรือซื้อหาจากชุมชนไทยทรงดำที่อื่นแทน โดยการเกษตรในรูปแบบดังกล่าวที่ทำได้ตลอดทั้งปีทำให้คนในบ้านดอนทองมีเวลาลดลงไม่มีเวลาว่างสำหรับการทอผ้า (แรร่ ทองดอนเหมือน, 2559) นอกจากนี้ ในระยะหลังหญิงสาวชาวบ้านดอนทองที่เป็นคนรุ่นใหม่มีตัวเลือกในการประกอบอาชีพอย่างอาชีพรับจ้างรับจ้างทำไร้อ้อยหรือจับกุ้ง (พนิดา ทองยอดเกรียง, 2559) และเมื่อเริ่มมีโรงงานเข้ามาตั้งในพื้นที่ก็หันไปรับจ้างตามโรงงานเหล่านั้น เพื่อต้องการรายได้เลี้ยงครอบครัวมากกว่าการทอผ้าหรือทำงานบ้านอย่างเดียว (บุญลือ ทองดอนเกรียง, 2559)

ภูมิปัญญาการทอผ้ามือของบ้านดอนทองจึงค่อยๆ หายไปตามการเปลี่ยนแปลงของบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่รุกคืบเข้ามาถึงบ้านดอนทอง จนความรุนแรงของการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดว่าการทอผ้าในหมู่บ้านห่างหายไปมาก ๆ อยู่ในช่วงราว 20 - 30 ปีที่ผ่านมา เหลือการทอผ้าใช้เองตามบ้านอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน ภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยกี่กระแทบแบบโบราณแทบจะสูญหายไปจากบ้านดอนทอง ปัจจุบันเหลือผู้รู้ภูมิปัญญาดังกล่าวอยู่เพียงไม่กี่รายในบ้านดอนทองทั้ง 3 หมู่ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยมากกว่า 70 ปีที่บางรายก็วางมือจากการทอผ้าเพราะด้วยสุขภาพที่เป็นไปตามวัย เป็นสัญญาณที่ภูมิปัญญาการทอผ้าจะหมดสิ้นไปจากชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง (เฮื้อย ทองดอนเกรียง, 2559)

อย่างไรก็ดี ในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมามีการทอผ้าของบ้านดอนทอง หมู่ 2 กลับมามีสัญญาณที่ดีอีกครั้งจากการที่ภาครัฐได้เข้ามามีส่วนสนับสนุนการส่งเสริมอาชีพจากต้นตอที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชาวไทยดำทรงดำบ้านดอนทอง หมู่ 2 จึงใช้โอกาสนี้ในการร่วมแรงร่วมใจกันจัดตั้งเป็นกลุ่มหัตถกรรมผ้ามือเพื่อให้คนในชุมชนที่รักในภูมิปัญญาการทอผ้าได้ลุกขึ้นมาฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าของบ้านดอนทองให้ภูมิปัญญาดังกล่าวสามารถคงอยู่ต่อไปได้อีกระยะหนึ่ง

3. การฟื้นฟูและการคงอยู่ของผ้าทอในชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทอง ช่วง พ.ศ. 2540 – ปัจจุบัน

ช่วงก่อน พ.ศ. 2540 เป็นช่วงที่ภูมิปัญญาการทอผ้าบ้านดอนทองซบเซาลงอย่างมาก ใน พ.ศ. 2538 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนได้เข้ามาสำรวจในพื้นที่ชุมชนบ้านดอนทอง หมู่ 2 และประสานกับทางชุมชน โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนฯ เสนอให้มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกันไว้ ซึ่งสามารถรวบรวมคนในหมู่ 2 บ้านดอนทองได้ทั้งหมด 10 คน โดยมีประธานกลุ่ม คือนางสังวาล ทองยอดเครื่อง ภรรยาของกำนันประจวบ ทองยอดเครื่อง กำนันของหมู่ 2 บ้านดอนทอง ในขณะนั้น จากนั้นสำนักงานพัฒนาชุมชนฯ ได้ให้ทางกลุ่มหารือว่าในกลุ่มสนใจต้องการทำอาชีพเสริมอะไร แต่ทางกลุ่มก็ยังไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าจะประกอบอาชีพเสริมอะไร ในเวลาต่อมานางสังวาล ทองยอดเครื่อง ได้ดูงานที่ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลนจังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทำการทอผ้า จึงนำแนวคิดเรื่องการทอผ้ามาเสนอกับทางกลุ่ม (พนิดา ทองยอดเครื่อง, 2559) คนในกลุ่มได้ลงความเห็นอย่างเป็นเอกฉันท์ให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดอนทอง หมู่ 2 มีการทำอาชีพเสริมด้วยการหันกลับมาทำการทอผ้าด้วยมือ เนื่องจากเห็นว่าจะได้เป็นการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของการทอผ้าไทยทรงดำให้แก่ชุมชนและการทอผ้าก็เป็นภูมิปัญญาที่เป็นต้นทุนเดิมของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองเอง (สังวาล ทองยอดเครื่อง, 2559) “กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ” ของบ้านดอนทอง หมู่ 2 จึงได้ถือกำเนิดขึ้น จากการผลักดันของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนร่วมกับความร่วมมือในการสนับสนุนงบประมาณของอุตสาหกรรมจังหวัดนครปฐม โดยนางสังวาล ทองยอดเครื่อง ได้อาสาเข้ามาดำรงตำแหน่งประธานของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือด้วยตนเอง คอยทำหน้าที่ประสานงานและบริหารจัดการให้กับทางกลุ่มเรื่อยมา ในตลอดระยะเวลาของการดำเนินงาน (บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559)

กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือมีสมาชิกเริ่มแรกเมื่อตั้งกลุ่มทั้งหมดประมาณ 25 คน รูปแบบของการตั้งกลุ่มเป็นการลงชื่อเพื่อขอร่วมเป็นสมาชิกกับทางประธานกลุ่ม ซึ่งไม่ได้กำหนดให้มีการลงร่วมหุ้นในการตั้งกลุ่มแต่อย่างไรเป็นการลงชื่อขอเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเพียงอย่างเดียว เมื่อทางอุตสาหกรรมจังหวัดนครปฐมเห็นว่ามีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาได้แล้ว จึงดำเนินการสนับสนุนอุปกรณ์การทอผ้าตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ประกอบไปด้วยกี่ทอผ้าเป็นกี่กระตุกที่ทำด้วยไม้จำนวน 5 หลัง พร้อมกับกระสวย 12 อัน พิมพ์เหล็กสำหรับทอผ้า หลอดด้ายเล็กและใหญ่ อุปกรณ์เดินด้ายและหวีด้าย และด้ายไหมประดิษฐ์สีสันทันต่าง ๆ รวมถึงงบประมาณสนับสนุนในการจัดหาวิทยากรในการอบรมสอนการทอผ้าให้ฝึกสอนการทอผ้าด้วยกี่กระตุก เนื่องจากที่กระตุกที่ได้รับการสนับสนุนมานั้นสมาชิกทั้งหมดยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการทอ แม้ว่าครั้งหนึ่งจะเป็นสมาชิกที่เคยผ่านการทอผ้ามาแล้วแต่ก็ไม่เคยทอด้วยกี่ดังกล่าว และสมาชิกอีกครั้งหนึ่งที่สนใจการทอผ้าก็ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการทอผ้ามาก่อน ซึ่งจากการฝึกอบรมการทอผ้าในครั้งนี้พบว่าสมาชิกที่เคยมีประสบการณ์ทอผ้าหรือเคยหัดทอผ้าด้วยกี่กระตุกมาก่อนจะสามารถปรับตัวและคุ้นเคยกับการทอด้วยกี่กระตุกและทอได้เป็นเร็วกว่ากลุ่มที่ไม่เคยผ่านการทอผ้ามาก่อนเลย นอกจากนี้พื้นฐานของการทอผ้าด้วยกี่กระตุกแล้ววิทยากรได้มาช่วยสอนเทคนิคของการทอผ้าอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ผ้าและลายผ้าที่วิทยากรจากภายนอกนำมาถ่ายทอดจะเป็นลายผ้าประเภทอื่นที่นอกเหนือจากผ้าของชาวไทยทรงดำ (สังวาล ทองยอดเครื่อง, 2559) สมาชิกที่สนใจเข้ามาในกลุ่มและร่วมเรียนรู้การทอผ้าของบ้านดอนทอง หมู่ 2 ไม่ได้มีเฉพาะแต่คนของบ้านดอนทองหมู่ 2 เท่านั้น ยังมีชาวไทยทรงดำที่อยู่หมู่ใกล้เคียงอย่างเช่นบ้านดอนทอง หมู่ 1 เข้ามาร่วมเรียนกับทางกลุ่มทอผ้าด้วย (เทียม คงสบาย, 2559)

ภาพที่ 19 ก็กระตุกที่ไม่มีคนใช้งานตั้งไว้ที่ บ้านนางสังวล ทองยอดเครื่อง

การรวมกลุ่มทอผ้าเริ่มแรกได้ไปร่วมหัตถותก็กระตุกกันที่บ้านป่าแร่ ทองดอนเหมือนหนึ่งในสมาชิกกลุ่ม (พนิดา ทองยอดเครื่อง, 2559) ก่อนที่จะได้รับการสนับสนุนพื้นที่ได้ถุนบ้านของบ้านกำนันประจวบ ทองยอดเครื่อง ให้เป็นสถานที่สำหรับตั้งกี่ทอผ้าและเป็นที่รวมตัวกันทอผ้า ส่วนในด้านการสนับสนุนด้านงบประมาณของทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือในงวดแรกได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทางอุตสาหกรรมจังหวัดนครปฐมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 8,000 บาท โดยประธานกลุ่มทอผ้าได้นำเงินจำนวนหนึ่งจากงบสนับสนุนนี้ ไปจ้างวิทยากรจากจังหวัดราชบุรีให้เข้ามาช่วยฝึกสอนภายในชุมชน วิทยากรได้สอนการทอผ้าด้วยกี่กระตุกและการเดินด้ายซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของการทอผ้า โดยสมาชิกที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการทอผ้ามาก่อนจะใช้ระยะเวลาในการหัดเรียนประมาณ 1 สัปดาห์ก็สามารถทอด้วยกี่กระตุกเป็นและเริ่มคล่องขึ้น ส่วนสมาชิกที่เคยมีประสบการณ์การทอผ้ามาแล้วก็จะหัดทอได้ไวกว่ามาก จากจำนวนสมาชิกที่มีจำนวนมากถึง 25 คน ขณะที่จำนวนกึ่งที่ได้รับการสนับสนุนมีเพียง 5 หลัง ด้วยจำนวนคนที่มากกว่าจำนวนกึ่งทำให้สมาชิกต้องแบ่งสลับกันเพื่อหัตถทอ หมุนเวียนกันประมาณ 3 คนต่อกี่กระตุก 1 หลัง การหมุนเวียนหัตถจะคอยสลับกันแบ่งหน้าที่ระหว่างคนทอกับคนกรอด้วย ผ้าที่ใช้หัตถทอเริ่มแรกเป็นผ้าพื้นทั่วไปและผ้าขาวม้า ในระยะแรกที่หัตถทอนี้ฝีมือการทอของสมาชิกยังไม่เข้าที่ ผ้าที่หัตถทอในชุดแรกๆ จึงยังไม่สามารถเอาออกไปวางจำหน่ายได้ สมาชิกจึงนำผ้าชุดนี้ไปแจกคนในชุมชนที่ได้ช่วยสนับสนุนกลุ่มอย่างผ้าขาวม้าที่ทอได้ก็จะนำไปแจกผู้ชายของบ้านดอนทอง หมู่ 2 ที่เคยเข้ามาช่วยต่อกี่และขนย้ายอุปกรณ์งานไม้ต่าง ๆ (สังวล ทองยอดเครื่อง, 2559)

ในระยะเริ่มต้นในการทอผ้าของกลุ่มจึงยังไม่มีรายได้จากการทอผ้าเข้ามายังสมาชิกของกลุ่ม การฝึกสอนในพื้นที่ฐานจากงบประมาณงวดแรกใช้ระยะเวลาอยู่ราวหนึ่งเดือน หลังจากนั้นทางกลุ่มทอผ้าก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทางอุตสาหกรรมจังหวัดนครปฐมมาเป็นงวดที่ 2 ด้วยเงินสนับสนุนจำนวน 15,000 บาท และเงินสนับสนุนงวดที่สามซึ่งเป็นเงินสนับสนุนงวดสุดท้ายเป็นจำนวนเงินอีก 12,000 บาท เพื่อนำไปสนับสนุนเป็นค่าจ้างวิทยากรสอนเทคนิคการทอผ้าให้แก่ทางกลุ่มและเป็นงบประมาณสนับสนุนการจัดหาด้ายสำหรับการทอ โดยวิทยากรได้เข้ามาสอนเทคนิคการทอผ้าเพิ่มเติม แต่ลายผ้าที่นำมาสอนนั้นไม่ใช่ลายผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง เนื่องจากเห็นว่าลายผ้าตามแบบของไทยทรงดำอย่างผ้าชิ้นลายแดงไม่สามารถถ่ายทอดกันเองได้ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ลายผ้าที่วิทยากรข้างนอกมาสอน

จึงเป็นลายที่นอกเหนือออกไป เช่น ลายมัดหมี่ ลายดอกแก้ว ลายดอกพุด เป็นต้น ระหว่างนั้นเองทางกลุ่มทอผ้าได้ขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากทางสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนและจากองค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อย เป็นการขอการสนับสนุนการซื้อกี่ทอผ้าเพื่อให้มีจำนวนที่สอดคล้องกับจำนวนสมาชิกของกลุ่มที่มีอยู่หลายคน ซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนที่กระตือรือร้นจากทางจังหวัดจำนวน 5 หลัง และจากทาง อบต. ดอนข่อยอีกจำนวน 4 หลัง ทำให้ก๊อของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือมีรวมกันทั้งหมดเป็น 14 หลัง (สังวล ทองยอดเกรื่อง, 2559)

กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือของไทยทรงดำบ้านดอนทอง หมู่ 2 ในช่วงแรกเป็นไปอย่างคึกคัก มีสมาชิกของทางกลุ่มสลับหมุนเวียนกันเข้ามาทอกันอยู่หลายคน แต่จะมีบ้างที่เมื่อได้เข้ามาเรียนทอผ้ากับกลุ่มจนเป็นแล้ว ก็ขอถอนตัวออกไปเมื่อเห็นว่าต้องมาทอผ้าให้กับกลุ่มอย่างจริงจัง แต่เป็นเพียงส่วนน้อยของกลุ่มเท่านั้น การเข้ามาทอผ้าของกลุ่มแต่ละครั้งในระยะแรกจึงมีจำนวนสมาชิกทอพร้อมหน้ากันไม่ต่ำกว่า 15 คน (แรร่ ทองดอนเหมือน, 2559) จัดสรรหน้าที่คอยสลับผลัดเวรเปลี่ยนกันมาเดินด้ายและขึ้นด้าย สมาชิกกลุ่มสามารถทอออกมาเป็นผืนผ้าตามที่ได้ร่ำเรียนมาจากวิทยากร เมื่อทางกลุ่มได้เรียนรู้การทอด้วยกี่กระตุกและเทคนิคของผ้าทอลายอื่น ๆ ก็ถือว่าเทคนิคดังกล่าวได้เข้ามาช่วยเสริมทักษะฝีมือการทอผ้าของสมาชิก จนเมื่อเกือบทั้งหมดฝึกทอกันได้คล่องแคล่วแล้วทางกลุ่มก็เริ่มวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอของตัวเอง ประธานกลุ่มกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ นางสังวล ทองยอดเกรื่อง ได้เป็นผู้ที่ทำหน้าที่มองหาหาช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ร่วมกับสมาชิกในกลุ่ม นอกจากนี้ ประธานกลุ่มยังได้ประสานงานไปยังสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนในการสนับสนุนในเรื่องช่องทางในการจัดจำหน่าย ซึ่งทางสำนักงานพัฒนาชุมชนฯ ก็ช่วยให้การสนับสนุนในเรื่องช่องทางในการจำหน่ายด้วยดีกับทางกลุ่มมาโดยตลอด (สังวล ทองยอดเกรื่อง, 2559)

นอกจากการสนับสนุนในช่องทางในการจัดจำหน่ายแล้ว ภาครัฐยังสนับสนุนกลุ่มในด้านอื่น ๆ อีกด้วย เช่น การจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ การสนับสนุนการออกไปเปิดบูธจัดแสดงผลภัณฑ์ของกลุ่ม การส่งเสริมให้กลุ่มฝึกฝนฝีมือโดยการส่งผลิตภัณฑ์ของผ้าทอเข้าร่วมการประกวดเพื่อกระตุ้นและประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ในส่วนของการบริหารจัดการกลุ่มประธานกลุ่มได้กำหนดการบริหารจัดการในเรื่องของการกำหนดค่าแรงให้แก่สมาชิกในกลุ่ม การจัดหาด้ายและวัสดุที่จำเป็นของการทอผ้า การบริหารและจัดสรรเงินกองกลางของกลุ่ม และการหาโอกาสในการเสริมศักยภาพกลุ่มทอผ้าของบ้านดอนทองอย่างสม่ำเสมอ (แรร่ ทองดอนเหมือน, 2559) การดำเนินงานและฝีมือการทอผ้าของกลุ่มจึงได้เริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวไทยทรงดำ มีชาวไทยทรงดำทั้งในบ้านดอนทองเองและชาวไทยทรงดำในชุมชนอื่น เช่น บ้านสระสี่มุม บ้านไผ่ค้อย ในจังหวัดนครปฐม ชาวไทยทรงดำในแถบจังหวัดสุพรรณบุรีและเพชรบุรี ที่ได้ยินชื่อเสียงกันมาในกลุ่มเครือข่าย รวมทั้งมีลูกค้าที่ไม่ใช่ชาวไทยทรงดำสนใจซื้อหาผ้าทอของบ้านดอนทองเมื่อพบเห็นการจัดจำหน่ายในงานจัดแสดงต่าง ๆ (สังวล ทองยอดเกรื่อง, 2559)

การจำหน่ายผ้าทอชุดแรก ๆ ของทางกลุ่มจะวางจำหน่ายแค่เฉพาะผ้าขาวม้า ผ้าพื้น และผ้าลายดอก ตามที่สมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่มได้ฝึกทอกัน ตัวผ้าลายดอกนั้นจะมีสมาชิกในกลุ่มอยู่เพียง 2 - 3 คนที่สามารถทอได้คล่องแคล่วจนวางจำหน่ายได้ โดยราคาจำหน่ายในช่วงแรกๆ นั้นจะตั้งราคาผ้าขาวม้าในราคาผืนละ 100 - 150 บาท และจัดสรรค่าแรงให้แก่สมาชิกที่ทอในอัตรา 40 - 60 บาทต่อผืน ส่วนผ้าพื้นสีต่าง ๆ จะตั้งราคาจำหน่ายที่ราคาเมตรละ 60 บาท และให้ค่าแรงแก่สมาชิก 20 บาทต่อผืน สำหรับผ้าลายดอกนั้นจะตั้งราคาจำหน่ายที่เมตรละ 120 บาท และเป็นค่าแรงแก่สมาชิกที่ทออยู่

100 บาท แต่การทอผ้าลายดอกของกลุ่มทอกันอยู่ได้ไม่นานก็เลิกทอไปเนื่องจากมีสมาชิกที่ขึ้นลายและทอผ้าลายดอกเป็นอยู่ไม่กี่คน (บุญมา ทันทสมัย, 2559)

การบริหารจัดการเงินส่วนต่างระหว่างราคาขายกับต้นทุนที่หักจากค่าด้ายที่ทอแล้วทางประธานกลุ่มก็จะทำบัญชีหักเข้าไว้เป็นเงินกองกลางของทางกลุ่ม เงินกองกลางนี้มีไว้สำหรับเก็บสะสมและเป็นทุนในการจัดหาด้ายและอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการทอผ้าในครั้งต่อ ๆ ไป วัตถุประสงค์ของเงินกองกลางยังไว้ใช้สำหรับเป็นทุนในการสนับสนุนกลุ่มในการไปออกร้านวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นการเสริมช่องทางการจำหน่ายอีกช่องทางหนึ่ง นอกจากนี้ผ้าขาวม้าและผ้าพื้นี่กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอบ้านดอนทองทอเป็นหลักแล้ว ทางกลุ่มก็ยังได้ฟื้นฟูการทอผ้าขึ้นลายแตงโมที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ รวมถึงผ้าทอลายมัดหมี่ที่ทางกลุ่มได้เรียนมาเพิ่มเติม โดยผ้าต่าง ๆ ของกลุ่มมีความต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่องผลิตเท่าไรก็สามารถจำหน่ายได้หมดทุกครั้ง ยกเว้นเพียงแต่ผ้าลายมัดหมี่ที่มีคู่แข่งในตลาดมากและประสบการณ์การทอผ้าลายมัดหมี่ของทางกลุ่มยังไม่มากนักเนื่องจากเป็นลายที่เพิ่งหัดใหม่ ปัจจัยที่ทำให้ผ้าของกลุ่มหัตถกรรมบ้านดอนทองเป็นที่ต้องการของตลาดส่วนหนึ่งมาจากการสนับสนุนให้กลุ่มได้ส่งผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มเข้าร่วมประกวดในงานต่าง ๆ การสนับสนุนนี้เป็นการช่วยกระตุ้นให้สมาชิกได้ฝึกฝนและพัฒนาฝีมือการทอผ้า ซึ่งผลลัพธ์ของการพัฒนาสามารถดูได้จากรางวัลที่ทางกลุ่มได้รับโดยเริ่มต้นตั้งแต่รางวัลผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับ 3 ดาวในระยะแรก ๆ จนพัฒนามาชนะรางวัลผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับ 5 ดาวได้ในที่สุด (สังวล ทองยอดเครื่อง, 2559) รางวัลที่ได้รับนอกจากจะเป็นการการันตีคุณภาพของผ้าทอแล้วยังถือเป็นการช่วยประชาสัมพันธ์ให้แก่กลุ่มได้เป็นอย่างดี การดำเนินงานของกลุ่มที่เข้มแข็งทำให้กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองมีผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมากทั้งเด็กนักเรียน นักศึกษา บุคคลทั่วไป และชาวต่างชาติ (มโน บุญวรรณ, 2559)

ภาพที่ 20 รางวัล OTOP ระดับ 5 ดาว ที่ทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองได้รับในปี พ.ศ. 2552 – 2553

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองจะเป็นที่นิยมของตลาด และการบริหารกลุ่มก็ได้จัดสรรค่าแรงจากการทอผ้าให้แก่สมาชิกแต่ละคนของกลุ่มอย่างเป็นทางการแล้ว แต่สมาชิกหลายคนของกลุ่มก็ยังถือว่าค่าตอบแทนที่ได้รับนั้นไม่คุ้มค่าพอต่อการลงแรงและเวลา เนื่องจากการทอผ้าด้วยมือต้องใช้ระยะเวลาในการทอที่ค่อนข้างนานจึงจะได้ผ้าทอแต่ละผืน และแม้จะเป็นการทอด้วยกี่กระตุกซึ่งทำให้ทอได้เร็วกว่าการทอด้วยกี่กระทบฟุ้งมือแบบโบราณก็ตาม อีกทั้งก่อนจะเป็นขั้นตอนการทอก็ต้องผ่านขั้นตอนการเดินด้ายและขึ้นด้ายเสียก่อนจึงจะพร้อมสู่การทอขั้นตอนนี้ใช้เวลาอยู่หลายชั่วโมง ส่วนในขั้นตอนการทอผ้าสำหรับผ้าขาวม้าผืนหนึ่งขนาดยาว 2 เมตรจะใช้เวลาในการทอได้อย่างเร็วที่สุด คือ 1 วัน กรณีของผ้าพื้นหากผู้ทอใช้เวลาทอทั้งวันก็จะได้รับความยาวอยู่ที่ประมาณ 2 เมตรเช่นกัน แต่ถ้าเป็นผ้าซิ่น 1 ผืนทอโดยยังไม่ขั้นตอนการต่อหัวท้ายก็จะใช้เวลาในการทอประมาณ 2 วัน ดังนั้น ผ้าที่ทอกว่าจะออกมาเป็นผืนพร้อมสำหรับจำหน่ายต้องอาศัยเวลาและความอดทนของผู้ทอเป็นอย่างมาก แต่เมื่อเทียบกับรายได้ที่สมาชิกได้รับจากการทอผ้าแต่ละครั้งจึงถือว่าไม่มาก ข้อจำกัดของค่าจ้างทอที่ค่อนข้างต่ำนั้นเกิดจากการที่กลุ่มไม่สามารถตั้งราคาจำหน่ายให้สูงมากได้ เนื่องจากหากตั้งราคาจำหน่ายสูงเกินไปก็จะเกินกำลังซื้อของผู้บริโภคและจะคนก็จะหันไปซื้อผ้าทอไทยทรงดำในชุมชนอื่นแทน (สังวล ทองยอดเกรียง, 2559)

ด้วยเหตุนี้จากจำนวนสมาชิกเมื่อก่อตั้งกลุ่มที่เคยมีกว่า 25 คน ก็ค่อยๆ ถอนตัวออกไปจากกลุ่มโดยเฉพาะสมาชิกที่มีอายุไม่มากโดยให้เหตุผลในการออกจากกลุ่มทอผ้าจากการมองว่าการทอผ้าด้วยมือไม่น่าคุ้มค่าต่อการลงแรง ตนเองต้องใช้เวลาในการทอผ้าแต่ละผืนเป็นระยะเวลานานแต่รายได้ที่ได้รับกลับไม่ทันกินและไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย (แรร่ ทองดอนเหมือน; บุญมา ทันสมัย; สังวล ทองยอดเกรียง, 2559) โดยในช่วงเวลานั้นพื้นที่บ้านดอนทองและใกล้เคียงมีโรงงานอุตสาหกรรมทยอยเข้ามาเปิดกันมากขึ้นทั้งโรงงานผลิตเส้นก๋วยเตี๋ยว โรงงานผลิตลูกชิ้น โรงงานแปรรูปผัก โรงงานแปรรูปนมโค โรงงานผลิตเสาเข็ม เป็นต้น (แรร่ ทองดอนเหมือน; สังวล ทองยอดเกรียง; บุญลือ ทองดอนเกรียง, 2559) รวมถึงคนในบ้านดอนทองเองก็หันมาทำนาทำไร่ทำสวนการปลูกข้าวกันเกือบทั้งหมด นาทำไร่เหล่านี้ต้องการแรงงานสำหรับการจับกุ้ง จึงเป็นอีกตัวเลือกหนึ่งของคนในบ้านดอนทองที่เข้าไปรับจ้างจับกุ้ง หากยกตัวอย่างด้วยการเปรียบเทียบอัตราค่าจ้างในอัตราปัจจุบัน โดยเทียบระหว่างอัตราค่าจ้างจากการรับจ้างในโรงงาน อัตราค่าจ้างในการรับจ้างจับกุ้ง และอัตราค่าจ้างที่ได้รับจากการทอผ้าใน 1 วันหลังหักต้นทุนค่าด้ายแล้ว ค่าจ้างจากการทอผ้าจะตกอยู่ที่ประมาณวันละประมาณไม่เกิน 100 บาทเท่านั้น ในขณะที่การรับจ้างตามโรงงานจะได้ถึงวันละ 300 บาท ส่วนค่าจ้างของการจับกุ้งจะตกอยู่ที่วันละ 200 บาท แต่ใช้เวลาน้อยกว่า ซึ่งจะจับกุ้งแค่ช่วงในช่วง 4.00 – 8.00 น. หรือใช้เวลาราว 4 – 5 ชั่วโมงเท่านั้น (บุญมา ทันสมัย, 2559) สมาชิกในกลุ่มที่ยังมีอายุไม่มากจึงหันไปรับจ้างและออกจากกลุ่ม นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้วก็มีสมาชิกบางส่วนที่ขอถอนตัวด้วยเหตุผลอื่นอย่างการที่ต้องแต่งงานย้ายออกไปอยู่บ้านสามีที่หมู่บ้านอื่น

ดังนั้น จากจำนวนสมาชิก 25 คนในปี 2540 จึงค่อยๆ ลดลงในช่วง 5 ปี โดยเหลือเพียง 10 คนในปี 2545 ในจำนวนนี้มีสมาชิกของกลุ่มที่อยู่ในวัย 30 – 40 ปีเหลืออยู่แค่ 2 – 3 คนเท่านั้น นอกนั้นจะเป็นกลุ่มผู้สูงวัย แต่ก็ถือว่าสมาชิกส่วนนี้เป็นคนรุ่นใหม่ที่ยังมีใจรักในการทอผ้าและมีความสามารถทอผ้ามัดหมี่ ทอผ้าซิ่นตีนจก และสานตระกร้อได้ดีทั้งที่เป็นงานละเอียดอ่อน คอยสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าร่วมกับสมาชิกสูงวัย (แรร่ ทองดอนเหมือน, 2559)

จำนวนสมาชิกที่ลดลงไม่ได้มีผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองแห่งนี้ ซึ่งยังคงสามารถดำเนินงานต่อไปและมีความต้องการผ้าจากทางกลุ่มเข้ามาอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยข้อจำกัดที่สมาชิกส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้สูงอายุที่สังขารและสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัย มีปัญหาการเสื่อมถอยของสายตาทำให้ต้องลดการทอผ้าลายต่าง ๆ เพราะต้องอาศัยการสืบด้ายที่ต้องพึ่งสายตาค่อนข้างมาก สมาชิกในกลุ่มจึงหันมารับทอผ้าพื้นทั่วไปเป็นหลัก เนื่องจากยังพออาศัยสายตาที่มีอยู่ในการทอได้และสะดวกในการทอมากกว่าสำหรับผู้สูงอายุ ขณะเดียวกันก็มีสมาชิกอีกส่วนหนึ่งที่ยอมรับว่าร่างกายไม่เอื้ออำนวยต่อการทอผ้าอีกต่อไปก็ขอหยุดพักและขอถอนตัวจากงานทอผ้าไปก่อน นอกเหนือจากประเด็นในเรื่องของสุขภาพและวัยของสมาชิกที่มีผลกับกลุ่มแล้ว ด้วยบริบทวิถีชีวิตของบ้านดอนทองที่เปลี่ยนไปลูกหลานที่เป็นผู้หญิงในครอบครัวต่างหันไปรับจ้างทำงานนอกบ้านเพื่อแลกกับค่าจ้างกันทุกบ้าน ทำให้ไม่มีเวลาในการดูแลบุตรหลานของตน ประเด็นนี้ส่งผลกระทบต่อสมาชิกกลุ่มทอผ้าเช่นเดียวกันเพราะลูกหลานของสมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุต่างรับเร้าให้ผู้สูงอายุเลิกการทอผ้าและขอให้กลับมายุ่งดูแลบ้านและคอยเลี้ยงหลาน กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองจึงประสบปัญหาอีกครั้งจากจำนวนสมาชิกที่ลดลงและข้อจำกัดของสมาชิกที่ไม่สามารถมารวมกลุ่มทอผ้ากันได้เหมือนเดิม จึงมีแนวโน้มเสี่ยงที่กลุ่มจะยุบไป (แเฮ้ว ทองดอนเหมือน, 2559)

ในปี 2550 ประธานกลุ่มทอผ้า นางสาว ทองยอดเกรือง (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งกำนันแทนกำนันประจวบที่เสียชีวิต) จึงตัดสินใจให้สมาชิกที่เหลืออยู่ทั้ง 8 คน สามารถนำकिกระตุกของทางกลุ่มกลับไปทอที่บ้านของแต่ละคนได้ โดยเป็นการให้ยืมแก่สมาชิกเพื่อที่จะได้ไม่ต้องเสียค่าเช่า การตัดสินใจเช่นนี้ทำเพื่อเป็นการรักษาแรงจูงใจให้กลุ่มยังดำเนินการทอผ้าได้ต่อไปและช่วยให้กลุ่มไทยทรงดำบ้านดอนทองยังคงทอผ้ากันอยู่มาจนถึงปัจจุบัน (สังवल ทองยอดเกรือง, 2559)

ปัจจุบันสมาชิกของกลุ่มทอผ้าทั้งหมด 9 คน ได้แก่ อดีตกำนันสังवल ทองยอดเกรือง (ประธานกลุ่ม) (อายุ 65 ปี) ป้าแเฮ้ว ทองดอนเหมือน (อายุ 71 ปี) ป้าแร่ ทองดอนเหมือน (อายุ 66 ปี) ป้าบุญมา ทันทมัย (อายุ 71 ปี) ป้าเฮื้อย ทองดอนเกรือง (อายุ 57 ปี) ป้าสำราญ ทองยอดเกรือง (อายุ 66 ปี) นางสาวไค้ ทองดอนเกรือง (อายุ 49 กว่าปี) นางสาวพนิดา ทองยอดเกรือง (อายุ 57 ปี) และนางสาววิรัชพัชร ดอนเพ็งไพร (อายุ 41 ปี) ต่างทอผ้าประจำอยู่กันที่บ้านของตนด้วยที่ที่ยืมมาจาก ทางกลุ่ม แม้ว่าจะไม่ได้รวมกลุ่มกันทอเช่นเดิมแต่การบริหารจัดการของกลุ่มยังคงให้เป็นของประธานกลุ่มทอผ้า คือ นางสาวสังवल ทองยอดเกรืองเหมือนเดิม แต่ได้มีการเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการเงินกองกลางของกลุ่มใหม่ โดยจะเป็นการกำหนดให้ผู้เข้ามาว่าจ้างให้สมาชิกในกลุ่มทอผ้าจะต้องทำการซื้อด้ายของทางกลุ่มเท่านั้น โดยด้ายที่ทางกลุ่มจำหน่ายจะบวกกำไรเล็กน้อยเพื่อเป็นค่ากองกลางให้แก่กลุ่ม กล่าวคือนางสังवलจะเป็นผู้สั่งด้ายจากโรงงานครั้งละ 1 - 2 กระสอบ (กระสอบหนึ่งจะบรรจุด้าย 10 มัด) มาเก็บเอาไว้ โดยต้นทุนของด้ายมัดหนึ่งจะอยู่ที่ประมาณ 1,500 บาท ผู้ที่ต้องการจ้างสมาชิกในกลุ่มทอผ้าจะต้องมาซื้อด้ายกับนางสังवलซึ่งจะบวกค่าด้ายประมาณมัดละ 10 บาท เพื่อเป็นเงินกองกลางให้กับทางกลุ่มและคิดเพียงเท่านี้ จากนั้นผู้ว่าจ้างก็จะจ่ายค่าจ้างให้แก่สมาชิกที่รับทอโดยตรงในอัตราที่ทางกลุ่มได้กำหนดเอาไว้ร่วมกัน โดยสมาชิกในกลุ่มอาจนำเงินค่าจ้างบางส่วนมาบริจาคเป็นเงินกองกลางเพิ่มเติมให้กับกลุ่มตามความสมัครใจก็ได้ เงินกองกลางเหล่านี้จะสะสมนำไปหมุนเวียนในการซื้อด้าย ดูแลรักษาอุปกรณ์ทอผ้า และสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการออกร้านตามงานแสดงสินค้าต่าง ๆ ของกลุ่ม เป็นต้น ปัจจุบันเงินของกลุ่มสะสมอยู่

ประมาณ 2 แส่นบาท ซึ่งหากในอนาคตมีการยกเลิกกลุ่มไปก็จะนำเงินกองกลางส่วนนี้มาปันผลจ่ายให้กับสมาชิกทอผ้าแต่ละราย (สังวล ทองยอดเกรื่อง, 2559)

ผ้าในปัจจุบันที่ทางกลุ่มทอผ้าทอจะเหลือเพียงแค่ผ้าพื้นแบบของไทยทรงดำเป็นหลัก เนื่องจากสมาชิกผู้สูงอายุในกลุ่มยังสามารถทอได้ไม่ต้องใช้สายตามากนักเมื่อเทียบกับการขึ้นด้ายและการทอผ้าชนิดอื่นอย่างเช่นผ้าขาวม้า หรือผ้าซิ่น ผ้าพื้นแบบไทยทรงดำที่ทางกลุ่มทอเป็นหลักจะประกอบไปด้วยสีดำ สีแดง สีขาว และสีเหลือง (สีส้ม) โดยผ้าสีดำยังเป็นที่นิยมและทอจำหน่ายได้เรื่อย ๆ เนื่องจากคนยังนิยมเอาผ้าทอมือไปตัดเย็บเป็นเสื้อฮี ทำเป็นผ้าเปียว หรือเอาไปใช้ในบางส่วนของงานศพ ส่วนผ้าสีอื่น ๆ นั้นชาวไทยทรงดำจะซื้อเก็บสะสมไว้ใช้สำหรับทำเป็นใบไม้เผื่อเอาไว้ตอนเสียชีวิตซึ่งจะสั่งกันทุกบ้าน ทั้งชาวไทยทรงดำจากตำบลอื่นในจังหวัดนครปฐมเองและชาวไทยทรงดำจากจังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี และเพชรบุรี เมื่อทราบจากเครือข่ายที่บ้านดอนทองยังมีการรับจ้างทอก็จะมาจองควทอผ้ากับสมาชิกในกลุ่มกันอย่างไม่ขาดสาย นอกจากนี้ เหตุผลหนึ่งที่สมาชิกเลือกรับทอผ้าพื้นมากกว่าจะขึ้นผ้าทอเป็นอย่างอื่น เพราะการสั่งจองผ้าพื้นจะเป็นการสั่งไว้ล่วงหน้า ผู้ว่าจ้างไม่ได้รับรองต้องการนำผ้าดังกล่าวไปใช้ จึงมีเวลาให้สมาชิกในกลุ่มสามารถทอไปได้เรื่อย ๆ สลับกับการะงานบ้านที่ทำในแต่ละวันทั้งการเลี้ยงหลาน การทำความสะอาด และการหุงหาอาหาร สะดวกต่อกลุ่มสมาชิกที่มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในภาระงานเหล่านี้

การทอผ้าพื้นจะให้หน้ากว้างประมาณ 24 นิ้ว หรือราว 0.6 เมตร ค่าจ้างในการทอผ้าพื้นนั้นหากเป็นผ้าสีดำใช้สายตาของผู้ทอมากกว่าสีอื่น ๆ จะตกที่ 40 บาทต่อความยาว 1.5 เมตร ส่วนผ้าสีแดง สีขาว และสีเหลืองจะมีค่าจ้างทออยู่ที่ 30 บาทต่อความยาว 1.5 เมตร สมาชิกบางคนสามารถทอผ้าใหม่ได้ด้วย ซึ่งชาวไทยทรงดำจะนำผ้าใหม่ไปใช้ในการรองกระดุกอัฐิของผู้ตายใส่ในไห การจ้างทอผ้าใหม่นี้ผู้ว่าจ้างจะไปหาซื้อไหมจากทางภาคอีสานแล้วเอามาให้ทอ โดยให้ค่าจ้างทอผ้าใหม่ที่ 150 บาทต่อความยาว 1.5 เมตร (หน้ากว้าง 20 นิ้ว หรือ 0.5 เมตร) แต่การทอผ้าใหม่มีความยุ่งยากมากเนื่องจากมีความแข็งจึงต้องชุบน้ำอยู่ตลอดเวลาสมาชิกส่วนใหญ่จึงไม่นิยมทอ (บุญมา ทันสมัย, 2559) ปัจจุบันความต้องการผ้าชนิดอื่นอย่างผ้าขาวม้าและผ้าซิ่นก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องทั้งจากภายในและนอกชุมชน สมาชิกบางคนก็ยังสามารถขึ้นผ้าและทอผ้าเหล่านี้ได้อยู่ แต่ลำพังผ้าพื้นที่สั่งเข้ามากับทางกลุ่มก็เป็นจำนวนที่มากเกินกำลังแล้ว ทางกลุ่มจึงไม่สามารถจัดสรรเวลาไปขึ้นผ้าอย่างอื่นได้ (แร่ ทองดอนเหมือน; แอ้ว ทองดอนเหมือน; บุญมา ทันสมัย; เอื้อย ทองดอนเกรื่อง; สังวล ทองยอดเกรื่อง, 2559)

ภาพที่ 21 ด้ายไหมประดิษฐ์สีเส้นต่าง ๆ ที่กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ จำหน่ายแก่ผู้ที่มาว่าจ้าง

ภาพที่ 22 ผ้าพื้นทอมือที่กลุ่มฯ สำรองไว้สำหรับผู้ที่ต้องการใช้พิธีกรรมศพ

ภาพที่ 23 สมาชิกในกลุ่มยังคงช่วยกันหวีด้ายที่ได้ถุนบ้านประธานกลุ่ม

ภาพที่ 24 ประธานกลุ่มนางสังวล ทองยอดเครื่อง ทอผ้าเป็นประจำระหว่างการดูแลร้านค้าชุมชน

ภาพที่ 25 สมาชิกในกลุ่มนำที่กระตุกมาทอผ้าที่บ้าน (ซ้าย) ป้าแร่ ทองดอนเหมือน (ขวา) ป้าบุญมา
ทันสมัย

การทอผ้าของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือของไทยทรงดำบ้านดอนทองสร้างรายได้เป็นจำนวนเงินที่ไม่ได้สูงมากเมื่อเทียบกับการลงแรงและเวลาในการทอ แต่สมาชิกทุกคนก็ยังคงเลือกที่จะทออยู่ต่อไป ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องการรักษาภูมิปัญญาการทอผ้าของบ้านดอนทอง นอกจากนี้ ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่สมาชิกโดยเฉพาะที่เป็นผู้สูงอายุยังไม่เลิกการทอผ้า แม้ว่าสุขภาพของตนเองจะไม่ค่อยเอื้ออำนวยแล้ว ยังเป็นเพราะตนเองมองว่าการทอผ้ายังเป็นสิ่งที่ให้ความเพลิดเพลินและเป็นภูมิปัญญาที่ตนเองรัก (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559) แต่ทุกคนยังภาคภูมิใจในฝีมือของการทอผ้าของตน และอีกปัจจัยก็คือความพึงพอใจของผู้ที่มาซื้อและจ้างทอซึ่งพอใจในผลงานที่ได้ช่วยให้สมาชิกทุกคนได้ตระหนักว่าตนเองมีคุณค่าและยังอยากต่อลมหายใจของการทอผ้าอยู่ต่อไป ดังนั้น ถึงในปัจจุบันจะไม่ได้เห็นภาพของการรวมกลุ่มทอผ้าเหมือนเมื่อครั้งตั้งกลุ่มขึ้นมาใหม่ๆ แต่สมาชิกทุกคนที่ยังมีแรงก็ยังจะมาช่วยกันรวมกลุ่มลงแขกเดินด้ายทุกครั้งที่ได้กลับบ้านของประธานกลุ่มทอผ้า เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีด้ายเอาไว้อทและเหลือไว้เป็นภาพส่วนหนึ่งของการทอผ้าที่เคยปรากฏอยู่ทั่วไปทุกบ้านของชุมชนบ้านดอนทองเมื่อในอดีต ให้ลูกหลานในชุมชนบ้านดอนทองได้เห็นอีกครั้ง

4. ปัจจัยที่มีผลต่อการฟื้นและการคงอยู่ของผ้าทอในชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทอง

ภูมิปัญญาการทอผ้ายังคงดำรงอยู่ภายในชุมชนบ้านดอนทอง แต่แนวทางในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในระยะยาวให้เกิดขึ้นภายในชุมชนยังไม่ชัดเจนนัก เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์สืบสานและพัฒนาให้ภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทองเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน ผู้ศึกษาจึงได้รวบรวมข้อมูลในช่วงที่ทำการลงพื้นที่ศึกษาในด้านความสำคัญและสถานการณ์ของผ้าทอในชีวิตประจำวันและผ้าทอที่ใช้ในพิธีกรรม กับปัญหาอุปสรรคและโอกาสในการสนับสนุนและสืบทอดภูมิปัญญา จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. ประธานและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือไทยทรงดำบ้านดอนทอง หมู่ 2 และผู้รู้ภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำในชุมชนบ้านดอนทอง (หมู่ 1 – 2) 2. กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนทอง และ 3. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยข้อมูลที่รวบรวมมาจำแนกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอของบ้านดอนทองออกได้เป็น ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปประเด็นปัจจัยที่มีผลต่อการการฟื้นและการคงอยู่ของผ้าทอในชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ลำดับ	ประเด็นปัจจัย	กลุ่มผู้ทอผ้า	กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน	กลุ่มหน่วยงานราชการ
1	ความสำคัญและสถานการณ์ของผ้าทอที่ใช้ในชีวิตประจำวัน	<p>- ปัจจุบันในชุมชนไม่มีการแต่งกายแบบไทยทรงดำแบบต่างๆ ไป การแต่งกายดังกล่าวเริ่มลดลงตั้งแต่ช่วง 40 – 50 ปีที่ผ่านมา แต่จะแต่งกายในช่วงที่มีพิธีกรรมของไทยทรงดำ และเวลาร่วมงานต่างๆ ของไทยทรงดำ ที่ยังเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนในชุมชนอยู่ อย่างเช่น พิธีเสนเรือน พิธีปาดตง เป็นต้น (แร่ ทองดอนเหมือน; สังวล ทองยอดเกรียง; พนิดา ทองยอดเกรียง, 2559)</p> <p>- ชาวของเครื่องใช้ที่ทำจากผ้า อย่างเช่นที่นอน หรือหมอน ชาวไทยทรงดำทั้งในชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียงหันไปหาซื้อจากที่อื่นมากกว่าทำขึ้นใช้เอง เนื่องจากสะดวกกว่ามาก ปัจจุบันในชุมชนบ้านดอนทอง หมู่ 1 – 2 ไม่มีคนทำแล้ว แต่ยังมีผู้รู้ที่สามารถปักลวดลายในเครื่องใช้ต่างๆ อยู่ในชุมชนหลาย</p>	<p>- คนบ้านดอนทองไม่ได้แต่งตัวแบบไทยทรงดำในชีวิตประจำวันมานานแล้ว แต่จะแต่งแบบไทยทรงดำกันตลอดเมื่อมีพิธีกรรมของไทยทรงดำอย่างพิธีแต่งงาน พิธีเสนเรือน พิธีงานศพ ฯลฯ คนที่มาร่วมงานถ้าอยู่ในสถานที่ที่ต้องแต่งก็ต้องแต่ง หรือเป็นเพื่อนบ้านก็จะแต่งเพื่อให้เกียรติ (มะลิ ทองดอนจุก; สุด ทองยอด, 2559)</p> <p>- ชาวไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐมยังแต่งกายแบบไทยทรงดำร่วมในงานพิธีกรรมต่างๆ อยู่ แต่จะไม่ได้ทอใช้เองเพราะมีรายได้จากการจับกุ้งและจะมากำกับคนในชุมชนว่าบ้านไหนยังมีการทอผ้าซึ่งจะเข้าไปจ้างและรับซื้อผ้ามาตัดเย็บและปักลวดลายจากคนในชุมชนบ้านดอนทองอีกทอดหนึ่ง หรือซื้อไปสะสมใช้ในพิธีกรรม ปัจจุบันก็ยัง</p>	<p>- ชาวไทยทรงดำมีจุดเด่นที่ค่อนข้างให้ความสำคัญกับการสืบทอดและปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรม การแต่งกายและข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรมไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ชุมชนบ้านดอนทองยึดถือในอัตลักษณ์ดังกล่าวของไทยทรงดำ ดูจากเมื่อมีพิธีกรรมญาติและเพื่อนบ้านก็จะมารวมตัวช่วยกัน และแต่งกายแบบไทยทรงดำเหมือนกัน ที่เปลี่ยนไปแค่พยายามเลี้ยงอย่างพิธีเสนเรือนไม่ให้ตรงกับช่วงเข้าพรรษา เพราะในพิธีต้องมีการเลี้ยงสุราขาว (วิรัช สมุลเวช, 2559)</p> <p>- องค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยพยายามสนับสนุนการอนุรักษ์ให้มีการแต่งกายแบบไทยทรงดำมากขึ้น โดยสนับสนุนงบประมาณการจัดงาน “สืบสาน</p>

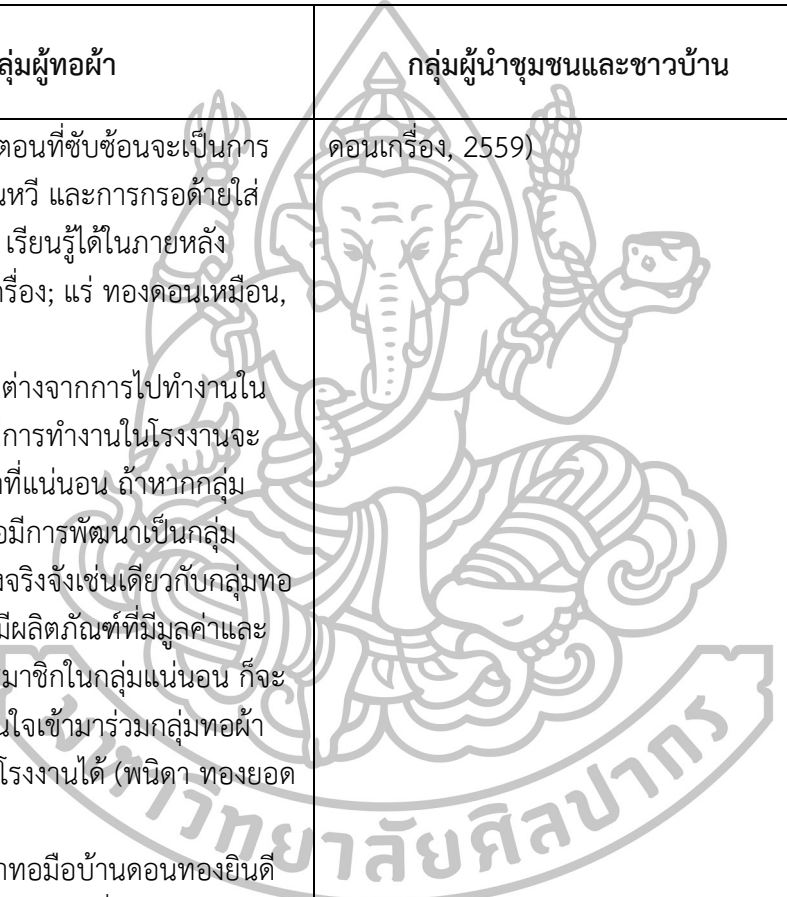
ลำดับ	ประเด็นปัจจัย	กลุ่มผู้ทอผ้า	กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน	กลุ่มหน่วยงานราชการ
		<p>รายชื่อยังไม่มีผู้สืบทอด (เทียม คงสบาย; ขวัญ ปรีเปรม; ส้งวล ทองยอดเกรื่อง; แร่ ทองดอนเหมือน, 2559)</p> <p>- คนที่ทอผ้าตามบ้านยังทอใช้เองและทอจำหน่ายอยู่ แต่จะจำกัดแก่ญาติพี่น้องหรือคนรู้จักก่อน เพราะทอได้ไม่ทันกับความต้องการผ้าที่ทอมีทั้งผ้าซิ่น ผ้าเปียว และผ้าขาวม้า แต่ส่วนมากจะเป็นผ้าซิ่นลายแดงโม (เทียม คงสบาย; ขวัญ ปรีเปรม; วงศ์ ทองดอนเหมือน, 2559)</p> <p>- ผ้าซิ่นลายแดงโมและผ้าขาวม้าของชุมชนบ้านดอนทอง ยังมีคนต้องการอยู่และถามหาเป็นประจำ ทอออกมาเท่าไรก็ขายได้หมด แต่ผ้าเหล่านี้ต้องอาศัยการซิ่นลายและยากกว่าในการกรอด้วย ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่มเป็นผู้สูงอายุและมีปัญหาด้านสายตา จึงหยุดการทอไปก่อน (ส้งวล ทองยอดเกรื่อง, 2559)</p>	<p>ความต้องการอยู่เรื่อยๆ แต่คนที่ทอผ้าในชุมชนกลับลดลง เนื่องจากอายุมากขึ้นและรับงานมากไม่ไหว (บุญลือ ทองดอนเกรื่อง, 2559)</p> <p>- ปัจจุบันการแต่งกายแบบไทยทรงดำเวลาออกงานหรือมีพิธีกรรมต่างๆ จะเห็นชาวไทยทรงดำในชุมชนแต่งกายด้วยชุดที่มีการประยุกต์มากขึ้นอย่างเป็นผ้าลูกไม้ให้ใส่ได้สบาย หรือเป็นผ้าไหมที่สั่งตัดเย็บจากที่อื่น คนส่วนหนึ่งมองว่าสวยขึ้น อีกส่วนหนึ่งอาจมองว่าแปลกตา การประยุกต์แบบนี้ทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือยังไม่เคยทำ (บุญลือ ทองดอนเกรื่อง, 2559)</p>	<p>วัฒนธรรมไทยทรงดำตำบลดอนข่อย” ในทุกปี ภายในงานชาวไทยทรงดำในชุมชนทุกคนที่เข้าร่วมจะพร้อมใจกันแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำและมีกิจกรรมวัฒนธรรมของไทยทรงดำ เป็นการทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมและแสดงออกในการสืบสานวัฒนธรรม (วิรัช สุมลเวช, 2559)</p>

ลำดับ	ประเด็นปัจจัย	กลุ่มผู้ทอผ้า	กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน	กลุ่มหน่วยงานราชการ
		<p>- ผ้าที่สมาชิกในกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือผลิตจำหน่ายมีคุณภาพที่ไม่ได้ด้อยกว่าผ้าทอของกลุ่มชาวไทยทรงดำที่ทอจำหน่ายในพื้นที่อื่นๆ จากรางวัลที่ได้รับและคำตัดสินของคณะกรรมการ รวมถึงผู้ที่มาซื้อผ้ากับกลุ่มฯ (สังวล ทองยอดเกรียง, 2559)</p>		
2	<p>ความสำคัญและสถานการณ์ของผ้าทอที่ใช้ในพิธีกรรม</p>	<p>- ระยะเวลาที่มีการใช้ผ้าจากโรงงานมาตัดเย็บเป็นเสื้อฮีเนื่องจากต้นทุนถูกกว่า แต่ก็ชาวไทยทรงดำทั้งในและนอกชุมชนที่มีกำลังซื้อก็ยังนิยมใช้ผ้าทอมาตัดเย็บเป็นเสื้อฮี เพราะชอบผ้าทอทั้งที่เป็นผ้าฝ้ายและผ้าไหม รวมทั้งเป็นการบอกฐานะของผู้สวมใส่ (เทียม คงสบาย; ขวัญ ปรีเปรม; แร่ ทองดอนเหมือน, 2559)</p> <p>- ผ้าพื้นที่ใช้ทำไปไม้ปัจจุบันลำปางสมาชิกในกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ ทอจำหน่ายได้ไม่ทันต่อความต้องการ เพราะคนหนึ่งจะสั่งทั้งสี่สี่ สี่</p>	<p>- ในพิธีตายของไทยทรงดำ เมื่อมีคนตายในชุมชนถือเป็นเรื่องสำคัญ บ้านนั้นต้องมีผ้าเตรียมเอาไว้ ถ้าไม่มีลูกหลานต้องไปหาซื้อเพื่อนบ้านจะหยุดมือจากงานต่างๆ แล้วมาช่วยกันเตรียมของและผ้าประดับ ทำโดยไม่คิดเงิน ถือเป็นการช่วยกันทำบุญให้แก่ผู้ตาย (มะลิ ทองดอนจุก; สุต ทองยอด; บุญลือ ทองดอนเกรียง, 2559)</p> <p>- ผ้าโง่งหรือผ้าพื้นสีต่างๆ ที่ทออยู่ในปัจจุบัน ใช้ทั้งในพิธีตายที่เป็นงานศพแบบ</p>	-

ลำดับ	ประเด็นปัจจัย	กลุ่มผู้ทอผ้า	กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน	กลุ่มหน่วยงานราชการ
		<p>หนึ่งราว 50 – 100 เมตร แล้วแต่สีที่ใช้ คนที่สั่งมีทั้งจากไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดเพชรบุรี (แร่ ทองดอนเหมือน; ส้วงล ทองยอดเกรือง, 2559)</p>	<p>ไทยทรงดำและพิธีเป็นอย่างพิธีเสนแก่เคราะห์ แต่พิธีตายจะใช้มากกว่าและไม่เคยขาด (บุญลือ ทองดอนเกรือง, 2559)</p>	
3	<p>ปัญหาอุปสรรคในการสนับสนุนและสืบทอดภูมิปัญญา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - คนรุ่นใหม่ในชุมชนยังไม่สนใจภูมิปัญญาการทอผ้า เพราะเป็นคนใจร้อนซึ่งการทอผ้าต้องอาศัยความอดทนและความละเอียดระดับหนึ่ง (ส้วงล ทองยอดเกรือง, 2559) - ลูกหลานของคนในชุมชนบ้านดอนทองไม่สนใจเรื่องการทอผ้า เพราะหันไปรับจ้างในโรงงานและบางส่วนก็ไม่มีเวลาเนื่องจากทำนา กู้งเวลาว่างจึงไม่มี (บุญมา ทันสมัย; แร่ ทองดอนเหมือน, 2559) - ระยะเวลาหลังทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือได้หยุดการนำผลิตภัณฑ์ออกไปจำหน่ายตามงานจัดแสดงสินค้าต่างๆ เนื่องจากทางภาครัฐไม่ได้สนับสนุนงบประมาณในการออกเช่า 	<ul style="list-style-type: none"> - คนทอที่หายไปจากกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ เพราะมองว่าการทอผ้าไม่ทันใช้จ่าย ทอวันหนึ่งได้เงินไม่กี่บาท การออกไปทำงานรับจ้างที่โรงงานได้ค่าแรงเยอะกว่า (บุญลือ ทองดอนเกรือง, 2559) 	<ul style="list-style-type: none"> - การทอผ้าในชุมชนซบเซาลง เพราะคนทอผ้าในชุมชนเริ่มมีอายุมากขึ้น ทอผ้าเริ่มไม่ไหว ขณะที่คนรุ่นใหม่ยังไม่สนใจและหันไปทำนา กู้งที่มีรายได้ดีกว่าการทอผ้า (วิรัช สุขมูลเวช, 2559) - งบประมาณที่จำกัดของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสน ทำให้เมื่อเห็นความเข้มแข็งระดับหนึ่งของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองแล้ว จำเป็นต้องลดการสนับสนุนลง โดยเรื่องช่องทางการจัดจำหน่ายของสินค้าเป็นอันดับแรกๆ ที่ถูกพิจารณา เนื่องจากมีผลิตภัณฑ์อื่นที่กำลังเริ่มพัฒนาต้องการ

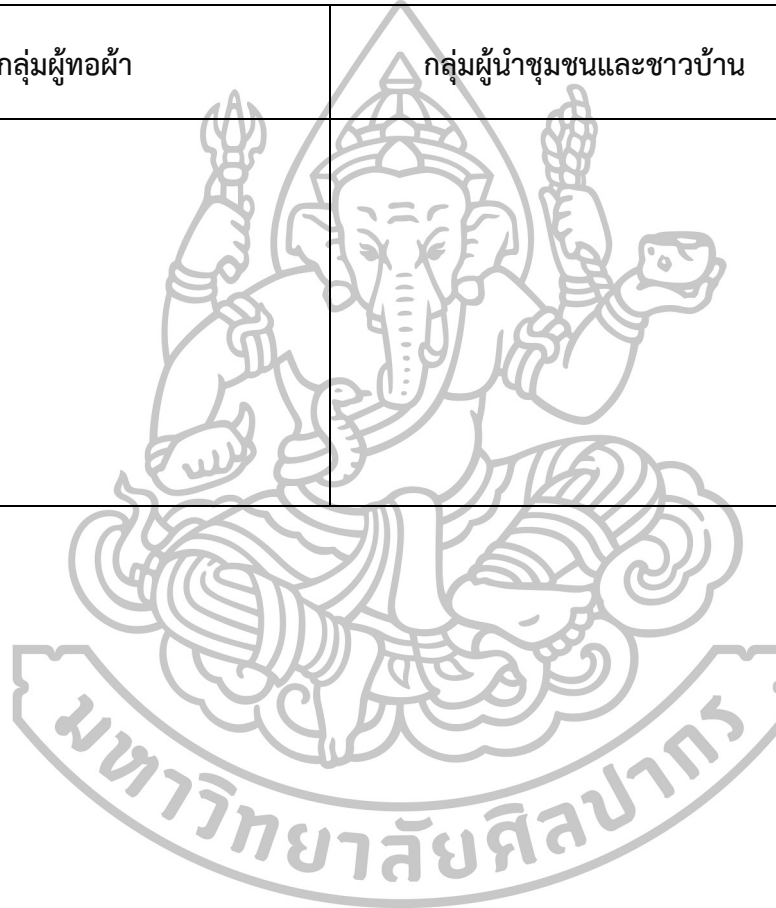
ลำดับ	ประเด็นปัจจัย	กลุ่มผู้ทอผ้า	กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน	กลุ่มหน่วยงานราชการ
		<p>พื้นที่จัดแสดงสินค้าแล้ว ซึ่งค่าเช่าพื้นที่ตลอดเวลาการจัดงานเป็นจำนวนหลักหมื่นบาท กลุ่มฯ ไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายได้ และส่งผลต่อแรงจูงใจในการทอผ้าจำหน่าย (สังวล ทองยอดเกรื่อง; แร่ ทองดอนเหมื่อน, 2559)</p>		<p>การสนับสนุนด้านช่องทางการจัดจำหน่าย เช่นเดียวกัน (เพทาย ศรีใจมัน; มโน บุณวรรณโณ, 2559)</p> <ul style="list-style-type: none"> - การฟื้นฟูกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองยังติดในเรื่องช่องทางการจัดจำหน่ายที่ต้องรับการสนับสนุนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิกและคนในชุมชน ส่วนโครงสร้างและความเป็นกลุ่มที่มีนางสังวล ทองยอดเกรื่อง เป็นประธานอยู่นั้น มีความเข้มแข็งอยู่แล้ว (เพทาย ศรีใจมัน; มโน บุณวรรณโณ, 2559) - มีกลุ่มที่ผลิตผ้าไทยทรงดำอยู่หลายกลุ่มในประเทศไทย ทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองยังขาดในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในการสร้างความหลากหลายให้แตกต่างไปจากผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มอื่น เช่น การออกแบบชุดที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของไทยทรงดำแต่มีสีสันที่ไม่ใช่

ลำดับ	ประเด็นปัจจัย	กลุ่มผู้ทอผ้า	กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน	กลุ่มหน่วยงานราชการ
				เพียงสีดำและสีครามเพียงอย่างเดียวใน เพื่อใช้แต่งกายในโอกาสอื่นๆ (เพทาย ศรี ใจมั่น; มโน บุณวรรณโณ, 2559)
4	โอกาสในการสนับสนุน และสืบทอดภูมิปัญญา	<p>- สมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้าน ดอนทอง และผู้รู้ที่ทอผ้าในหมู่ 1 และหมู่ 2 บ้านดอนทองมีความสนใจในการถ่ายทอด ความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าในขั้นตอนต่างๆ และเทคนิคลวดลายที่มีในชุมชนให้แก่เด็ก นักเรียนโรงเรียนบ้านดอนทอง ผู้ที่สนใจใน ชุมชน และผู้ที่สนใจจากภายนอกชุมชน (เทียม คงสบาย; ขวัญ ปรีเปรม; สว่าง ทอง ยอดเครื่อง; แร่ ทองดอนเหมือน; พนิดา ทอง ยอดเครื่อง, 2559)</p> <p>- ขั้นตอนในการทอผ้าพื้นเพียงอย่างเดียวนั้น ไม่ยาก ผ้าที่ทอก็ใช้หน้าแคบกว่าผ้าที่ทอ ออกมาเป็นผ้าชิ้น มีความเหมาะสมสำหรับ การถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็กหรือผู้ที่ไม่เคย</p>	<p>- กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือที่ทอกันอยู่ตามบ้าน ได้เพราะไม่ได้ออกไปทำงานที่ไหน อยู่บ้าน เลี้ยงหลานจึงมีเวลาว่างในการทำ ปัจจุบัน ยังมีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีอยู่ในชุมชนที่ อยู่บ้านเลี้ยงหลานเพียงอย่างเดียวในหมู่ 1 และหมู่ 2 อีกเกือบ 10 ราย และเคยเข้า ร่วมโครงการของชุมชนทั้งการเข้าร่วมกลุ่ม ทอผ้าและพัฒนาอาชีพอื่นๆ เช่น การทำ พรมเช็ดเท้า การทำปลาเค็ม การทำน้ำยา ล้างจาน เป็นต้น แต่สมาชิกกลุ่มนี้ก็ถอนตัว ไปเพราะมองว่าผลิตภัณฑ์ยังไม่สามารถ สร้างรายได้ที่คุ้มค่าพอและต้องออกจาก บ้านมารวมกลุ่มทำกันที่ศาลาเอนกประสงค์ ไม่สามารถนั่งทำอยู่กับบ้านได้ (บุญลือ ทอง</p>	<p>- องค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยมี ความสนใจในการตั้งโรงเรียนสอนภาษา ลาวโซ่งให้แก่เด็กไทยทรงดำในชุมชน รวมทั้งปัจจุบันได้ดำเนินการจัดตั้ง งบประมาณเพื่อพัฒนาศูนย์เรียนรู้เรือน ไทยทรงดำ ภายในโรงเรียนบ้านดอนทอง และมีพื้นที่สำหรับการตั้งกี่ทอผ้า พร้อม กับหาหรือกับผู้สูงอายุที่ทอผ้าในหมู่ 1 ใน การเป็นวิทยากรสอนการทอผ้าแก่เด็ก นักเรียน (วิรัช สุมูลเวช, 2559)</p> <p>- องค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยมี งบประมาณด้าน “การส่งเสริมและ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชีวิตท้องถิ่น โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น</p>

ลำดับ	ประเด็นปัจจัย	กลุ่มผู้ทอผ้า	กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน	กลุ่มหน่วยงานราชการ
		<p>ทอผ้าเลย ส่วนขั้นตอนที่ซับซ้อนจะเป็นการเดินด้าย ร้อยใส่ฟันหวี และการกรอด้วยใส่หลอดด้ายที่ค่อยๆ เรียนรู้ได้ในภายหลัง (พนิดา ทองยอดเกรียง; แร่ ทองคอนเหมือน, 2559)</p> <p>- การทอผ้าไม่แตกต่างจากการไปทำงานในโรงงานมากนัก แต่การทำงานในโรงงานจะได้รับรายได้ประจำที่แน่นอน ถ้าหากกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือมีการพัฒนาเป็นกลุ่มอาชีพที่ทอผ้าอย่างจริงจังเช่นเดียวกับกลุ่มทอผ้าในจังหวัดอื่นๆ มีผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าและสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกในกลุ่มแน่นอน ก็จะได้คนในชุมชนที่สนใจเข้ามาร่วมกลุ่มทอผ้าแทนการทำงานในโรงงานได้ (พนิดา ทองยอดเกรียง, 2559)</p> <p>- กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองยินดีมอบอุปกรณ์การทอผ้าและก๊อกระบสำหรับนำไปเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญา</p>	<p>ดอนเกรียง, 2559)</p> 	<p>เป็นเครื่องขึ้นน้ำ” แต่ต้องหารีอกับชุมชนและการจัดสรรงบประมาณต้องให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมของชุมชน (วิรัช สุมูลเวช, 2559)</p> <p>- โรงเรียนบ้านดอนทองเคยมีการหารือร่วมกับชุมชนบ้านดอนทองและผู้นำชุมชนในการสนับสนุนให้เด็กนักเรียนมีการแต่งกายแบบไทยทรงดำ ซึ่งได้รับการเห็นชอบจากส่วนของชุมชน แต่ยังคงติดปัญหาในเรื่องงบประมาณสนับสนุนในเรื่องของการตัดเย็บให้แก่เด็กนักเรียนในแต่ละรุ่น หากได้รับงบประมาณสนับสนุนโรงเรียนก็ยินดีให้มีการสวมใส่ชุดไทยทรงดำในกลุ่มเด็กนักเรียนเพื่อการสืบสานวัฒนธรรม (บุญนาค ทวีไพศาล, 2559)</p> <p>- ทางโรงเรียนบ้านดอนทองกำลังพัฒนาจัดทำศูนย์วัฒนธรรมไทยทรงดำภายในอาคารเรียนนอกเหนือจากบริเวณแหล่ง</p>

ลำดับ	ประเด็นปัจจัย	กลุ่มผู้ทอผ้า	กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน	กลุ่มหน่วยงานราชการ
		<p>การทอผ้าแก่โรงเรียนบ้านดอนทอง (ขวัญ ปริเปรม; ส่วงล ทองยอดเกรื่อง, 2559)</p>		<p>เรียนรู้บ้านไทยทรงดำที่ตั้งอยู่ภายในโรงเรียน อยู่ระหว่างการดำเนินการจัดหาสิ่งของต่างๆ ภายในชุมชนจัดแสดงเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยสนใจให้มีการจัดทำเป็นมุมเรื่องภูมิปัญญาการทอผ้า จัดแสดงอุปกรณ์ทอผ้าและลายผ้าไทยทรงดำต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน (บุญนาค ทวีไพศาล, 2559)</p> <p>- โรงเรียนบ้านดอนทองยินดีให้มีการสอนภูมิปัญญาการทอผ้า เนื่องจากในอดีตทางโรงเรียนเคยมีการสอนการปักลายผ้าแบบไทยทรงดำโดยวิทยากรจากในชุมชนบ้านดอนทองมาก่อน แต่หากจัดการสอนการทอผ้าด้วยมือต้องขอรับการสนับสนุนทั้งในด้านวิทยากร อุปกรณ์ และวัสดุสำหรับการเรียนการสอน เนื่องจากทางโรงเรียนยังไม่มืงบโดยตรง (บุญนาค ทวีไพศาล, 2559)</p>

ลำดับ	ประเด็นปัจจัย	กลุ่มผู้ทอผ้า	กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน	กลุ่มหน่วยงานราชการ
				<p>- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ กำแพงแสนสามารถให้การสนับสนุนด้าน องค์ความรู้ในการจัดหาวิทยากรเพื่อ จัดการความรู้และการพัฒนาศักยภาพของ กลุ่ม หรือด้านวิทยากรเสริมทักษะด้าน เทคนิคลายผ้าและวัสดุในการทอผ้าแก่ ชุมชน (เพทาย ศรีใจมั่น; มโน บุณวรรณ โณ, 2559)</p>

ปัจจัยความสำคัญและสถานการณ์ของผ้าทอในชีวิตประจำวัน

ในประเด็นนี้พบว่าความสำคัญในการแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำในชีวิตประจำวันอย่าง เสื้อก้อม ส้วงก้อม และผ้าซิ่น ได้ลดลงไปจนไม่พบเห็นในช่วงเวลาปกติของชุมชนบ้านดอนทอง ความสำคัญดังกล่าวส่งผลต่อความต้องการและกระทบต่อภูมิปัญญาการทอผ้าที่เคยมีอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ ชาวของเครื่องใช้ที่ทำจากผ้าตามแบบของไทยทรงดำก็ประสบกับปัญหาเช่นเดียวกัน แต่เป็นในแง่ของการที่ชาวไทยทรงดำมีทางเลือกในการหาซื้อเครื่องใช้เหล่านั้นที่สะดวกกว่าการผลิตขึ้นเอง ทั้งนี้คนทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ทอผ้า กลุ่มผู้นำชุมชนและชาวบ้าน และกลุ่มหน่วยงานราชการ ยังมองว่าเครื่องแต่งกายของชาวไทยทรงดำยังคงมีความสำคัญอยู่ เนื่องจากยังมีความสำคัญอยู่ในประเพณีพิธีกรรมที่ชาวไทยทรงดำในชุมชนบ้านดอนทองทุกคนยังต้องแต่งกายแบบไทยทรงดำในการเข้าร่วมพิธี รวมถึงมีการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยให้มีการแต่งกายเพื่อแสดงเอกลักษณ์ของคนในชุมชนร่วมกับกิจกรรม แต่กิจกรรมที่สนับสนุนอย่างชัดเจนยังคงมีอยู่เพียงกิจกรรมเดียว

ความสำคัญของผ้าทอในชีวิตประจำวันที่ยังคงมีจึงส่งผลให้มีความต้องการ ซึ่งทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองและผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนยอมรับว่าหากผลิตผ้าซิ่นลายแดงไหมและผ้าขาวม้าออกมาก็สามารถจำหน่ายได้แน่นอน แต่ขณะที่ปัจจุบันทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองได้หยุดการทอไปเนื่องจากปัญหาด้านสุขภาพของคนในกลุ่ม และยังไม่สามารถจูงใจคนรุ่นใหม่ในชุมชนให้เข้ามาสืบทอดและทอผ้าจำหน่ายเป็นอาชีพเสริมได้

ปัจจัยความสำคัญและสถานการณ์ของผ้าทอที่ใช้ในพิธีกรรม

ผ้าทอที่ถูกใช้ในพิธีกรรมยังมองว่ามีความสำคัญอย่างมากของคนในชุมชนบ้านดอนทอง ทั้งจากกลุ่มชาวไทยทรงดำที่เป็นผู้ทอผ้าและที่ไม่ใช่คนทอผ้า เนื่องจากยังเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทั้งเครื่องแต่งกายที่ใช้ในพิธีและผ้าที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีที่ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองยังคงต้องแต่งกายในการเข้าร่วม และใช้ประดับในพิธีกรรมสำคัญโดยเฉพาะพิธีงานศพของชาวไทยทรงดำที่ใช้ผ้าพื้นที่ทำด้วยมือสีต่างๆ ความต้องการผ้าทอชนิดนี้ยังมีความต้องการอยู่มากจากจำนวนที่ใช้ในการประกอบพิธีในแต่ละครั้ง สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองจึงหันมาทอผ้าชนิดนี้กันหมด เพราะมีความง่ายในการเตรียมและการทอ ไม่ต้องใช้สายตาในกระบวนการทอมากนัก ปัจจุบันก็ยังไม่สามารถผลิตได้ทันต่อความต้องการและมีผู้เข้ามาว่าจ้างให้ทออยู่เสมอ แต่ก็ไม่สามารถเพิ่มกำลังการผลิตได้ เนื่องจากยังไม่มีคนในชุมชนสนใจเข้ามาทอผ้าชนิดนี้

ปัจจัยปัญหาอุปสรรคในการสนับสนุนภูมิปัญญา

ปัจจัยปัญหาอุปสรรคหลักของภูมิปัญญาการทอผ้าบ้านดอนทองทั้ง 3 กลุ่มเห็นตรงกันว่า ภูมิปัญญาดังกล่าวของชุมชนบ้านดอนทองกำลังจะสูญหายไปจากชุมชนโดยไม่มีผู้ที่เข้ามารับการสืบทอด หากหมดผู้ทอผ้าในชุมชนรุ่นนี้ก็จะไม่เหลือภูมิปัญญาอีกต่อไป ซึ่งเกิดจากคนในชุมชนรุ่นใหม่มีทัศนคติต่อการทอผ้าว่าไม่สามารถสร้างรายได้ที่มากพอเมื่อเทียบกับการประกอบอาชีพรับจ้างอื่น ปัญหานี้ถือเป็นปัญหาสำคัญและส่งผลวิกฤติต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอื่นเสริมอย่างการขาดงบประมาณสนับสนุนช่องทางจำหน่ายที่ส่งผลต่อแรงจูงใจส่วนหนึ่งในการทอผ้าซิ่นลายแดงไหมหรือผ้าซิ่นร้อยปีของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ ปัญหานี้ทางกลุ่มหน่วยงานราชการก็ยอมรับว่ามีข้อจำกัดในการสนับสนุนงบประมาณดังกล่าว และชี้ให้เห็นว่าทางกลุ่มยังคงต้องการการสนับสนุน

เรื่องช่องทางการจัดจำหน่ายและการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าในการจูงใจสมาชิกในชุมชนให้มาประกอบอาชีพเสริมด้วยการทอผ้า

ปัจจัยโอกาสในการสนับสนุนและสืบทอดภูมิปัญญา

ในส่วนของโอกาสในการสนับสนุนและสืบทอดภูมิปัญญาพบว่าในการสืบทอดภูมิปัญญา กลุ่มของผู้ทอผ้าทั้งที่เป็นสมาชิกในกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองและผู้ทอผ้าตามบ้านมีความสนใจในการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยเสนอให้เริ่มฝึกหัดจากการทอผ้าพื้นที่ใช้พิธีกรรมที่ปัจจุบันยังเป็นที่ต้องการและฝึกหัดทอได้ไม่ยากนัก กลุ่มที่จะรับการถ่ายทอดอาจเป็นเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านดอนทองที่เป็นลูกหลานของคนในชุมชนโดยร่วมมือกับโรงเรียนบ้านดอนทอง และคนในชุมชนที่เป็นกลุ่มแม่บ้านที่ยังมีอยู่จำนวนหนึ่งแต่ต้องมีแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อที่จะสร้างรายได้ให้มากพอในการจูงใจให้ร่วมกลุ่มทอผ้า โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่พร้อมสนับสนุนด้านองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และศักยภาพอื่น ๆ ของกลุ่มที่จะมาช่วยเสริมในส่วนที่ยังขาดแคลน

นอกจากถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าโดยตรงแล้วทางหน่วยงานราชการยังสนใจในการสนับสนุนด้านอื่นต่อภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ อย่างการให้เด็กนักเรียนบ้านดอนทองได้แต่งชุดไทยทรงดำ หรือการจัดแหล่งเรียนรู้ทั้งแบบมีชีวิตโดยมีวิทยากรในการสอนการทอผ้า และแบบการจัดแสดงเป็นมุมให้ศึกษาอุปกรณ์การทอผ้าและลายผ้าที่มีอยู่ในชุมชน

บทที่ 5

แนวทางการสืบสานการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง

สภาพบริบทของชุมชนชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปและส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำของชุมชนที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอไปในบทที่แล้วนั้น ในส่วนของบทที่ 5 นี้จะเป็นส่วนของการวิเคราะห์การสืบสานและการดำรงอยู่ของการทอผ้าโดยวิเคราะห์จากประเด็นความสำคัญของผ้าทอและประเด็นปัจจัยต่าง ๆ ที่เกื้อหนุนในปัจจุบันเพื่อให้ภูมิปัญญาได้ถ่ายทอดต่อไป พร้อมกับเสนอแนะเพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการให้เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน

1. วิเคราะห์การสืบสานและการดำรงอยู่ของการทอผ้าชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง

ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ยังสามารถพบเห็นได้อยู่จากผู้สืบทอดการทอผ้าที่หลงเหลืออยู่ไม่ก็รายมารวมตัวกันเป็นกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือแห่งบ้านดอนทองทำให้การแสดงออกทางภูมิปัญญายังคงอยู่ต่อไป แต่อย่างไรก็ตามด้วยปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงของภายนอกที่ได้เข้ามาส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมและเศรษฐกิจและวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำในชุมชนบ้านดอนทอง การเปลี่ยนแปลงนี้มีผลกระทบโดยตรงต่อความสำคัญของภูมิปัญญาการทอผ้าและ ผ้าทอไทยทรงดำที่เป็นผลผลิตจากภูมิปัญญา โดยอาศัยวิเคราะห์สถานะบทบาทของผ้าทอและการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอจากสภาพบริบทปัจจุบันได้ดังนี้

1.1 ความสำคัญของผ้าทอ

ผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาเป็นเครื่องใช้หนึ่งที่สะท้อนได้ถึงการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา เนื่องจากภูมิปัญญาการทอผ้าในชุมชนต้องอาศัยความต้องการหรือการให้ความสำคัญต่อผ้าทอเหล่านั้นจากสังคม ผ้าทอชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองเองก็เช่นกัน จากผลของการเปลี่ยนแปลงในบริบทของสังคมและชุมชนได้ ส่งผลกระทบต่อบทบาทความต้องการหรือความสำคัญของผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทอง ผลกระทบดังกล่าวเกิดขึ้น ในแง่ของความจำเป็นที่ต้องใช้งานที่ลดหายไปบ้าง โดยเฉพาะกับผ้าทอที่มีความเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม แม้การใช้สอยของผ้าไทยทรงดำจะลดลงไปบ้างเนื่องจากไม่ค่อยได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ก็ยังมีปัจจัยสนับสนุนให้เห็นถึงความสำคัญของผ้าทอประเภทดังกล่าวเกิดขึ้นภายในและภายนอกชุมชน ส่วนผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำนั้นยังคงมีบทบาทและความสำคัญที่ถูกใช้ในพิธีกรรมตามแบบแผนที่มีการสืบทอดกันมา ความสำคัญของผ้าทอในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมสำคัญตามบริบทปัจจุบันของบ้านดอนทอง วิเคราะห์ได้ ดังนี้

ความสำคัญของผ้าทอในชีวิตประจำวัน ผ้าทอในชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำ บ้านดอนทอง ได้แก่ เครื่องแต่งกายของชาวไทยทรงดำในชีวิตประจำวันอย่างเสื้อก้อม ผ้าซิ่น ผ้าเปียว ส้วงก้อม และผ้าขาวม้า และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ มุ้ง หมอน ที่นอน ยาม และหลวม ความสำคัญของผ้าทอในกลุ่มนี้ถือว่ามืบทบาทและความสำคัญที่ลดลงไปจากค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป การแต่งกายในวิถีชีวิตประจำวันที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไปชุมชน ภาพของเสื้อก้อม ผ้าซิ่น และส้วงก้อมที่ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองใช้สวมใส่เป็นประจำทุกวันเพื่อดำเนินชีวิตได้จางหายไป แทบทุกบ้านในปัจจุบันหันไปแต่งกายสมัยใหม่ด้วยเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพราะสวมใส่ได้สะดวกมีผ้าให้เลือกหลายแบบ หาซื้อได้ไม่ยากมีจำหน่ายทั่วไป และราคาที่ไม่แพง เสื้อเซิตเข้ามาแทนที่เสื้อก้อมแบบเดิม ผ้าซิ่นก็ถูกแทนที่ด้วยผ้าถุงที่วางจำหน่ายตามตลาดทั่วไป และกางเกงก็เป็นกางเกงที่ตัดเย็บแบบทรงสมัยใหม่ ส่วนผ้าเปียวและผ้าขาวม้าก็สวมใส่กันเฉพาะที่มีงานบุญหรือเวลาออกไปทำนาหรือเลี้ยงกุ้งเท่านั้นและชาวไทยทรงดำรุ่นใหม่ก็ไม่นิยมใช้คาดหรือพาเวลาไปไหนมาไหนอีกแล้ว ปัจจุบันจึงไม่พบเห็นการแต่งตัวแบบไทยทรงดำในช่วงเวลาปกติของชุมชนบ้านดอนทองทั้งในหมู่ 1 และหมู่ 2 อีกแล้ว (สังวล ทองยอดเครื่อง, 2559)

ด้านผ้าทอที่ถูกตัดเย็บไปเป็นเครื่องใช้สอยก็ถูกลดบทบาทความสำคัญลงไป เช่นเดียวกับเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวันจากสิ่งอำนวยความสะดวกที่หาได้ง่ายขึ้น มุ้งลวดติดหน้าต่างเข้ามาแทนที่การใช้สอยมุ้งไทยทรงดำแบบ หมอนและที่นอนก็สามารถหาซื้อแบบสมัยใหม่ที่มีราคาถูกกว่าและมีคุณภาพตามที่ต้องการ แต่เครื่องใช้สอยเหล่านี้ก็ยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องใช้ในตามทำเนียมที่ต้องจัดเตรียมสำหรับพิธีการแต่งงานแบบไทยทรงดำ ทั้งนี้เครื่องใช้สอยดังกล่าวก็หมดความจำเป็นในการถักทอและตัดเย็บด้วยตัวเองแล้วเช่นกัน เนื่องจากมีขั้นตอนในการทำที่ยุ้งยาก ไม่ได้จำเป็นต้องทำไว้ใช้อยู่บ่อยๆ และไม่ได้ต้องการคุณภาพของวัสดุที่หยาบหยาบนักสำหรับการหาซื้อเครื่องใช้สอยจากชุมชนไทยทรงดำอื่นที่ทำจำหน่ายจึงกลายเป็นตัวเลือกที่ดีที่สุดในพื้นที่ของชาวบ้านดอนทอง นอกจากนี้ บริษัทสมัยใหม่ทำให้หญิงสาวชาวไทยทรงดำไม่จำกัดในการแต่งงานด้วยกันกับไทยทรงดำด้วยกันเอง เมื่อไม่ใช้การแต่งงานกับไทยทรงดำด้วยกันเองแล้วก็หมายความว่าไม่จำเป็นต้องมีพิธีการแต่งงานแบบไทยทรงดำ เครื่องใช้ดังกล่าวจึงไม่ได้มีบทบาทสำหรับครอบครัวหญิงสาวผู้นั้นเลย (ขวัญ ปรีเปรม, 2559)

อย่างไรก็ตาม ถ้านับเฉพาะการแต่งกายด้วยชุดประจำวันตามแบบของไทยทรงดำยังมีให้เห็นในช่วงที่มีงานประเพณีวัฒนธรรมประจำปี โดยมีแนวโน้มของการสนับสนุนให้แต่งกายด้วยชุดเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำมากขึ้น งานประเพณีแรก คือ งานทำบุญศาลพ่อปู่พระบงหรือศาลกลางบ้านของชาวบ้านดอนทอง หมู่ 2, 3, 15 และ 16 งานทำบุญศาลพ่อปู่พระบงนี้จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านดอนทองและเครือญาติเชื้อสายไทยทรงดำที่ออกไปแต่งงานหรือตั้งรกรากที่อื่นได้กลับมา ร่วมกันทำบุญแก่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่บ้านดอนทองเป็นประจำทุกปี ภายในงานจะมีชาวไทยทรงดำทั้งหมดมาร่วมกันทำบุญและทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ผู้เฒ่าผู้แก่จะแต่งชุดประจำวันของชาวไทยทรงดำ เข้าร่วมงานทั้งเสื้อก้อม ส้วงก้อม และผ้าซิ่นสีดำที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ การแต่งกายดังกล่าวยังคงจำกัดอยู่ที่กลุ่มผู้สูงอายุและคนที่มาร่วมงานไม่ได้แต่งกายแบบไทยทรงดำทุกคน ซึ่งผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าจะไปแต่งกายดังกล่าวในช่วงงานประเพณีไทยทรงดำที่จัดขึ้นในช่วงเวลาไม่ห่างกันนัก (พนิดา ทองยอดเครื่อง, 2559)

งานวัฒนธรรมประเพณีประจำปีอีกงานหนึ่งที่ได้รับเป็นที่เปิดโอกาสให้มีการแต่งกายด้วยชุดประจำวันคืองานสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทยทรงดำบ้านดอนทอง เป็นงานที่ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองจะจัดขึ้นในช่วงวันสงกรานต์ และสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานโดยองค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยต่อเนื่องทุกปี (วิรัช สุมลเวช, 2559) โดยงานนี้จะจัดขึ้นที่บริเวณโรงเรียนวัดดอนทองที่ตั้งอยู่ในบ้านดอนทอง หมู่ 1 งานประจำปีนี้จะมีชาวไทยทรงดำทั้งจากบ้านดอนทองในทุกหมู่และไทยทรงดำจากพื้นที่อื่นทั้งในจังหวัดนครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี และเพชรบุรีเข้าร่วมงาน โดยในกลุ่มชาวไทยทรงดำจะทำการตกลงจัดงานวัฒนธรรมประเพณีประจำปีนี้ไม่ให้วันที่จัดงานชนกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวไทยทรงดำจากชุมชนหนึ่งได้เข้าร่วมงานของอีกชุมชนหนึ่งได้ด้วย (บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559)

สำหรับชุมชนบ้านดอนทอง เฉพาะคนภายในชุมชนมีสัดส่วนเข้าร่วมงานเป็นจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของคนในชุมชนทั้งหมด อายุของผู้เข้าร่วมงานมีตั้งแต่อายุราว 30 – 40 ปี ไปจนถึงรุ่นผู้สูงอายุกว่า 80 ปี และมักพาลูกหลานที่เป็นเด็กๆ อายุไม่ถึง 10 ขวบเข้ามาร่วมงานด้วย (บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559) ผู้ที่เข้ามาร่วมในงานมาด้วยความตั้งใจเข้ามาร่วมงานเพื่อความบันเทิงรื่นเริงจากการเห็นดีเห็นงามมาตลอดทั้งปี โดยกิจกรรมภายในงานจัดให้มีจะเป็นงานประเพณีการเล่นอย่างการเล่นลูกคอนและการรำวงตามประเพณีของไทยทรงดำอย่างที่บ้านดอนทองเคยปรากฏในอดีต งานประเพณีประจำปีจึงถือเป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมของชุมชนเอาไว้ ภายในงานชาวไทยทรงดำทุกคนที่มาทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนทั้งที่เป็นเด็กและผู้ใหญ่จะร่วมแต่งกายด้วยชุดประจำวันของไทยทรงดำ สวมเสื้อก๊อมทั้งชายและหญิง คู่กับส้วงก๊อมหรือผ้าซิ่น พร้อมกับสวมใส่เครื่องประดับต่างๆ อย่างครบเครื่องทั้งการคาดหลวมหรือกระเป๋าคาดเอวในผู้ชายไทยทรงดำและการห่มผ้าเปียวและประดับด้วยเครื่องเงินต่างๆ ในผู้หญิง (พนิดา ทองยอดเครื่อง, บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559) ชุดแต่งกายและเครื่องประดับที่ผู้ร่วมงานนำมาสวมใส่จะแตกต่างกันไปจากชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันจริง เนื่องจากมีการตกแต่งลวดลายเพิ่มเข้าไปให้มีความหลากหลายและสวยงามยิ่งขึ้น บางรายก็ใช้ผ้าที่ทอขึ้นจากเส้นไหมให้หรูหราและมีราคาว่าการทอผ้าฝ้ายปกติ การแต่งกายในการเข้าร่วมงานนี้จึงถือเป็นการประชันโฉมและเป็นการแสดงฐานะอย่างหนึ่งในหมู่ชาวไทยทรงดำด้วยกันเอง (บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559)

“งานวัฒนธรรมในชุมชนบ้านดอนทอง คนมาร่วมอยู่ครั้งหมู่บ้าน แต่ก็มีคนจากข้างนอกมาด้วยนะ ที่เป็นไทยทรงดำเหมือนกัน จากนครปฐม เพชรบุรีก็มา คนที่มาเขาอยากมางานรื่นเริง พบปะกัน มารำวง มีอายุ 30 ปีก็มี... เขาจะแต่งชุดไทยทรงดำกันหมด แต่งกันสวยๆ ไปให้เค้าปกลายบ้าง หรือทอด้วยผ้าไหมก็มี เขามาใส่โชว์กัน...” (บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559)

ภาพที่ 26 การแต่งกายด้วยชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยทรงดำ ในงานโครงการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทยทรงดำบ้านดอนทอง ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันที่ 12 เมษายน

จากสภาพบริบทในชุมชนบ้านดอนทองรวมถึงชุมชนไทยทรงดำที่อื่น ๆ ในประเทศไทย จะพบว่าการแต่งกายแบบไทยทรงดำในชีวิตประจำวันแทบจะไม่หลงเหลืออยู่แล้วจากกระแสของการแต่งกายของชาวไทยทรงดำที่หันไปแต่งกายตามแบบสมัยนิยม เพราะมีความสะดวกและหาซื้อได้ง่ายในราคาที่ไม่แพง สถานการณ์เช่นนี้ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาการทอผ้าจากเดิมที่ทุกบ้านจะทอเสื้อผ้าไว้ใช้เองทุกปี จนปัจจุบันหลงเหลืออยู่ไม่กี่หลังคาเรือนในชุมชนบ้านดอนทอง แต่การลดลงของความต้องการผ้าทอที่เป็นชุดสวมใส่ประจำวันอย่างเสื้อก้อม ส้วงก้อม ผ้าซิ่น และผ้าเปียวไม่ได้หายไป โดยในชุมชนบ้านดอนทองยังมีความสำคัญและความต้องการอยู่ และได้เปลี่ยนแปลงสถานะของการใช้จากการสวมใส่ในชีวิตประจำวันมาเป็นการสวมใส่ในงานประเพณีสำคัญซึ่งไม่ได้มีแค่สถานะเพื่อการนุ่งห่มเพียงอย่างเดียว แต่มีความหมายถึงความต้องการลึกๆ ในแสดงออกทางวัฒนธรรมไทยทรงดำของคนในชุมชน และเป็นเครื่องบ่งบอกถึงสถานะในหมู่ของผู้สวมใส่ที่เป็นไทยทรงดำด้วยตนเอง

ความสำคัญของผ้าทอในชีวิตประจำวันของชาวบ้านดอนทองจึงยังคงมีอยู่จากความต้องการของคนในชุมชนและในหมู่ชาวไทยทรงดำด้วยกัน แต่ยังคงจำกัดด้วยรูปแบบของการใช้งานเฉพาะในวันประเพณีสำคัญ ดังนั้น ควรกระตุ้นให้มีกิจกรรมส่งเสริม เช่น กิจกรรมงานสืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทยทรงดำบ้านดอนทอง จะเป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้มีพื้นที่ในการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม และการอนุรักษ์การแต่งกายแบบไทยทรงดำได้ไปพร้อมกัน ในขณะเดียวกันภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำของบ้านดอนทองก็ต้องปรับตัวไปตามการเปลี่ยนแปลงความสำคัญของผ้าทอ กล่าวคือต้องมีการพัฒนาผ้าที่ทอและตัดเย็บออกมาให้ตรงกับความต้องการของการใช้งานในปัจจุบันที่ต้องมีการปกคลุมหลายที่สวยงาม มีวัสดุทางเลือกอย่างเช่นการทอด้วยผ้าไหม และมีราคาที่เหมาะสมผลที่คนจากภายในและภายนอกชุมชนยอมรับได้ การพัฒนารูปแบบของภูมิปัญญาให้ตอบสนองต่อความต้องการและความสำคัญของผ้าทอที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นจะช่วยสร้างมูลค่าของผ้าทอที่ผลิตออกมา เป็นช่องทางหนึ่งที่จะช่วยดึงคนในชุมชนที่เป็นแม่บ้านเกษตรกรหรือผู้สูงอายุในชุมชนให้หันกลับมาสนใจสืบทอดการทอผ้าด้วยมือมาเป็นอาชีพเสริม และรักษาภูมิปัญญาการทอผ้าซึ่งรวมไปถึงลวดลายผ้าของในชุมชนจากสถานการณ์ที่ปัจจุบันที่คงเหลือการรับจ้างทอผ้าพื้นอยู่เพียงไม่กี่รายและผู้ว่าจ้างก็นำผ้าพื้นดังกล่าวไปตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายกับคนในชุมชนอื่น

ความสำคัญของผ้าทอในพิธีกรรม ผ้าทอในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองนั้นยังรักษาความสำคัญเอาไว้ได้มากกว่าเมื่อเทียบกับผ้าทอที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันและมีความต้องการในการใช้งานที่คงอยู่ดั้งเดิมเหมือนในอดีต เนื่องจากพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำยังคงมีความสำคัญและยังยึดถือเอาไว้ในรูปแบบเดิมไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนักทั้งเครื่องแต่งกายสำหรับพิธีกรรมหรือเสื้อผ้าที่ชาวไทยทรงดำใช้สวมใส่ในพิธีกรรมสำคัญ และผ้าที่ใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการประดับตกแต่งในพิธีงานศพ ซึ่งพิธีกรรมสำคัญของชาวไทยทรงดำอาจไม่ได้มีการจัดขึ้นบ่อย ๆ แต่ในหมู่ชาวไทยทรงดำด้วยกันเองทั้งผู้ที่เป็นเจ้าภาพ เครือญาติ และเพื่อนบ้านก็จะยึดถือและให้ความสำคัญต่อการจัดงานโดยให้เป็นไปตามรูปแบบที่มีมาแต่ดั้งเดิม อันเป็นผลมาจากความเชื่อและความต้องการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษ (บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559)

เครื่องแต่งกายในพิธีกรรมที่เห็นได้ชัดและสะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาวไทยทรงดำก็คือเสื้อผ้า เสื้อผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมสำคัญ คือ พิธีเสนเรือน เป็นพิธีที่ลูกหลานจะจัดขึ้นเป็นประจำเพื่อแสดงถึงความเคารพต่อผู้ตาย โดยรูปแบบของพิธีเสนของบ้านดอนทองก็คงรูปแบบเอาไว้ดังเดิมตามที่เคยจัดกันมาแต่ในครั้งอดีต ซึ่งรวมถึงการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าของลูกหลานที่เป็นเจ้าภาพของพิธีเสนเรือนในบ้านนั้น ๆ ตามธรรมเนียมปฏิบัติที่เป็นการแสดงออกว่าเป็นพิธีของไทยทรงดำ เสื้อผ้ายังมีบทบาทสำคัญในพิธีศพในการให้ผู้ตายได้สวมใส่และเผาไปพร้อมกับผู้ตาย และก็นำเสื้อผ้ามามากกลับด้านคลุมแทนฝาโลงเพื่อสื่อแก่ผู้ตายเป็นพวกเดียวกันแล้ว (แรม ทองดอนเหมือน, 2559) จึงจะเห็นได้ว่าเสื้อผ้ามี่มีความสำคัญต่อชาวไทยทรงดำเป็นอย่างมากเป็นหนึ่งเดียวกับวิถีของไทยทรงดำ ชาวบ้านดอนทองจึงมักมีเสื้อผ้าประจำตัวทุกคน บางคนอาจมีเก็บไว้ถึง 2 - 3 ตัว (บุญมา ทันทิม, 2559) เสื้อผ้ามี่ความหมายในการบ่งบอกถึงการแสดงฐานะ แม้ว่าจะมีตัวเลือกเสื้อผ้ามี่ที่ชุมชนอื่นที่ตัดเย็บจำหน่ายและมีผ้าราคาถูกให้เลือกเหมือนอย่างกรณีเสื้อก้อม แต่ด้วยผ้าทอมี่ที่มีความประณีตกว่าของเนื้อผ้า ความนิยมในการใช้ผ้าทอมี่ทำเสื้อผ้ามี่จึงยังมีอยู่กลุ่มคนเหล่านี้ต้องการผ้าทอมี่ไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้ามี่โดยสามารถยอมรับกับราคาที่ต่อจ่ายเพิ่มเนื่องจากต้นทุนที่สูงกว่ามาก (แรม ทองดอนเหมือน, 2559)

นอกจากเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมสำคัญที่เป็นเสื้อฮีแล้ว เครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวันอย่างเสื้อก้อมและส้วงก้อมก็เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมสำคัญของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง โดยจะมีการสวมใส่ในหมู่เครือญาติของเจ้าบ้านทั้งในพิธีกรรมงานศพและงานพิธีเสนเรือน รวมถึงจะมีการแต่งกายด้วยชุดดังกล่าวในพิธีการแต่งงานทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาว ญาติผู้ใหญ่ และกลุ่มเพื่อนที่เป็นชาวไทยทรงดำ การแต่งกายเช่นนี้จะยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในหมู่ชาวไทยทรงดำที่ต้องรักษาการแต่งกายเช่นนี้เสมอ เพราะถือว่าเป็นการให้เกียรติเจ้าภาพหรือเจ้าบ้านที่เป็นผู้จัดงาน และเป็นการแสดงความเคารพนับถือต่อผีบรรพบุรุษของบ้านนั้น (บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559)

ส่วนผ้าอีกชนิดหนึ่งที่ยังคงมีความสำคัญอย่างมากในบริบทของชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทองในปัจจุบัน โดยปัจจุบันคนในชุมชนยังคงทอผ้าเพื่อใช้ในวัตถุประสงค์ชนิดนี้อยู่และมีผู้มาว่าจ้างให้ทออยู่ตลอดเวลา คือผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพ ผ้ายดังกล่าวจะถูกใช้ประดับและเป็นส่วนหนึ่งในพิธีบอกทางศพผู้ตายไปยังเมืองแถนหรือเมืองสวรรค์ตามความเชื่อของไทยทรงดำตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ในการประดับและจัดทำเป็นอุปกรณ์ในพิธีเพื่อให้ศพวิญญาณผู้ตายได้ไปถึงเมืองแถน (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2539: 26) เมื่อเริ่มมีอายุมากชาวไทยทรงดำก็จะสะสมผ้าเอาไว้เพื่อใช้ในพิธี ซึ่งต้องใช้เป็นจำนวนมากในการประดับในพิธีกรรมเพื่อให้เป็นไปตามความเชื่อ การสะสมผ้าเอาไว้ถือเป็นสิ่งสุดท้ายที่เจ้าตัวจะสามารถทำได้ก่อนที่จะหมดลมหายใจ การสะสมผ้าพันเอาไว้แต่เนิ่น ๆ ก็จะได้เป็นภาระแก่ลูกหลานที่ต้องมาจัดหามาเมื่อตนเองเสียชีวิต (แร่ ทองดอนเหมือน, 2559) แต่ทั้งนี้หากเตรียมพร้อมไม่ทันบรรดาลูกหลานก็จะจัดหาผ้าให้แก่บิดามารดาปู่ย่าตายายของตนอยู่ดี เพื่อให้เป็นไปตามธรรมเนียมและความเชื่อของไทยทรงดำ และเป็นการแสดงความเคารพครั้งสุดท้ายของลูกหลาน (สังวาล ทองยุดเครื่อง, 2559) ผ้าในพิธีกรรมนี้ชาวไทยทรงดำให้ความสำคัญมากและต้องการให้สมกับฐานะของตน ชาวไทยทรงดำจึงมักนิยมใช้ผ้าทอมือที่ทำจากใยฝ้ายและทอโดยชาวไทยทรงดำด้วยกันเองในการทำผ้าสำหรับประดับมากกว่าผ้าที่ซื้อจากโรงงาน (บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559) ผ้าชนิดนี้จึงเป็นที่ต้องการไม่เพียงแต่ในชุมชนบ้านดอนทองแต่เป็นที่ต้องการชาวไทยทรงดำในหลายๆ ชุมชน

ผ้าทอในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำทั้งที่เป็นผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายและผ้าที่ใช้ประดับในพิธีกรรมงานศพยังคงมีความสำคัญในบริบทวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านดอนทองได้เป็นอย่างดีจากการยึดถือแบบแผนของลูกหลานในชุมชนที่สืบทอดกันมา ผ้าที่เป็นเครื่องแต่งกายมีลักษณะความสำคัญคล้ายกับผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันคือไม่ได้มีโอกาสสวมใส่บ่อยครั้งนักและจะสวมใส่เมื่อมีพิธีกรรมสำคัญ แต่มีความสำคัญกว่าคือผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมมีความจำเป็นต้องสวมใส่เพื่อเข้าร่วม เพราะเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมา นอกจากนี้ เครื่องแต่งกายในพิธีกรรมเองก็ถูกใช้เป็นการแสดงออกทางฐานะของผู้สวมใส่มานานแล้ว ทั้งเสื้อฮีและเสื้อก้อมจึงมักนิยมตกแต่งลวดลายให้สวยงาม รวมถึงบางรายมีการใช้ผ้าไหมแทนการถักทอด้วยฝ้ายตามปกติ การตอบสนองของภูมิปัญญาต่อความต้องการของเครื่องแต่งกายในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำจึงควรเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวันที่ต้องสร้างมูลค่าและมีราคาที่เหมาะสมกับตลาด จึงจะดึงคนในชุมชนให้หันกลับมาผลิตเป็นอาชีพเสริมได้ เหมือนเมื่อครั้งการก่อตั้งกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทอง

สำหรับผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพต่างออกไปตรงที่มีความต้องการอยู่ตลอดเวลา จากผู้ว่าจ้างที่ชาวไทยทรงดำจากภายในและภายนอกชุมชน จนความสามารถของทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองตอนนี้ผลิตได้ไม่ทันต่อความต้องการจนไม่สามารถนำผ้าไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าชนิดอื่นได้ ผ้าทอเหล่านี้มีข้อจำกัดตรงเป็นเพียงผ้าพื้นธรรมดาที่มีมูลค่าจากการทอไม่เพียงพอต่อการดึงดูดให้คนในชุมชนทำเป็นอาชีพเสริม ทำให้เหลือเพียงสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองไม่กี่รายที่ยังคงทออยู่เท่านั้น แต่การทอเพียงแค่นี้ไม่อาจช่วยทักขณการทอที่ไม่ซับซ้อนจนเกินไปนัก ทำให้มีโอกาสดำทอทอภูมิปัญญาให้ลูกหลานชาวบ้านดอนทองรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยมือได้ไม่มากนัก ผ่านช่องทางการสอนภายในโรงเรียนบ้านดอนทองให้แก่ลูกหลานไทยทรงดำได้สืบทอดต่อไป

ความสำคัญของผ้าทอไทยทรงดำยังคงมีความสำคัญต่อคนในชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทองและชุมชนในทรงดำแห่งอื่น ๆ จากความจำเป็นในการใช้งานตามวัฒนธรรมทางประเพณีที่สืบทอดกันมาและในแง่ของความต้องการแสดงออกทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำเอง ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองที่มีแนวโน้มของการขาดผู้ที่จะมารับช่วงสืบทอดภูมิปัญญาจึงยังมีโอกาสในการสนับสนุนให้ภูมิปัญญาดังกล่าวได้คงอยู่ในชุมชน โดยการพัฒนานวทางการสืบทอดให้ตรงกับผู้ที่สืบสานภูมิปัญญาและความต้องการของผ้าไทยทรงดำของตลาด

1.2 วิเคราะห์การสืบสานและการดำรงอยู่ของการทอผ้า

ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองเป็นสิ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่นำภูมิปัญญานี้ติดตัวมาเมื่อครั้งอพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี เพราะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำเครื่องนุ่งห่มและข้าวของเครื่องใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมสำคัญ ผ้าที่ทอมืออัตลักษณ์เฉพาะของชาวไทยทรงดำที่ชาติพันธุ์อื่นไม่มีทั้งสีและลวดลายที่ใช้จะเป็นตามแบบอย่างของไทยทรงดำ คือ สีดำและครามเข้มเป็นสีหลัก ตกแต่งด้วยด้ายและผ้าสีอื่นต่าง ๆ และยังมีการใช้ผ้าในพิธีกรรมสำคัญเพื่อประดับตกแต่งซึ่งชาวไทยทรงดำยังคงยึดถือปฏิบัติธรรมเนียมประเพณีดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน

การสืบทอดภูมิปัญญาทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองเป็นการสืบทอดกันภายในระบบครอบครัวในเพศหญิงจากรุ่นแม่สู่รุ่นลูก จากบริบทในอดีตของชุมชนไทยทรงดำที่การผลิตเครื่องนุ่งห่มจะจำกัดอยู่ในรูปแบบต่างคนต่างผลิตเพื่อใช้เองในครัวเรือนตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยนั้น การทอผ้าเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้หญิงทุกคนที่จะเป็นผู้ผลิตผ้าทอให้แก่ทุกคนในครอบครัวสำหรับใช้ ผู้หญิงไทยทรงดำเมื่อหมดช่วงฤดูการทำนา ก็จะทุ่มเทเวลาให้กับการทอผ้าซึ่งมีขั้นตอนที่ใช้จะมีความซับซ้อนในใช้เวลายาวนานตั้งแต่การปลูกฝ้าย การแปรรูปจากฝ้ายมาเป็นเส้นด้าย การทอผ้าด้วยกี่กระโทก การตัดเย็บ และย้อมออกมาเป็นผ้าที่ต้องการใช้งาน ลูกสาวของบ้านจะได้รับการซึมซับภูมิปัญญาตั้งแต่เล็กๆ จากการที่เห็นมารดาของตนใช้เวลาในการทอผ้าในขั้นตอนต่างๆ และอาจได้มีส่วนร่วมในบางขั้นตอนที่ไม่ซับซ้อน เมื่อถึงวัยที่เหมาะสมก็จะได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้เป็นแม่ (เทียม คงสบาย, 2559) โดยผู้รับจะสามารถเข้าใจแต่ละขั้นตอนได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากมีการซึมซับเข้าความรู้อย่างกว้างขวาง ส่วนรูปแบบของการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทการพัฒนาของบ้านดอนทองที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมตามกระแสของประเทศ

การเปลี่ยนแปลงในประเด็นแรกคือการเข้ามาของวัตถุดิบหลักในการทอผ้าทั้งในช่วงการเข้ามาของด้ายฝ้ายในระยะแรกและด้ายไหมประดิษฐ์ในระยะต่อมา ส่งผลกระทบในด้านบวกต่อชาวไทยทรงดำที่ทอผ้าในบ้านดอนทองคือวัตถุดิบดังกล่าวได้เพิ่มความสะดวกอย่างมากแก่การทอผ้าเพราะได้ลดขั้นตอนในการเตรียมไปหลายขั้นตอน และวัสดุใหม่นี้มีความทนทานต่อการใช้งานที่มากขึ้นกว่าฝ้าย แต่ผลกระทบในด้านลบคือภูมิปัญญาบางขั้นตอนได้หายไปจากชุมชนทั้งขั้นตอนการปลูกฝ้ายและการแปรสภาพมาสู่ด้าย รวมถึงกระบวนการมัดย้อมด้วยสีครามธรรมชาติและสีอื่น ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่นอันเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำ (แฮ่ว ทองดอนเหมือน, 2559) การเปลี่ยนแปลงในระลอกที่สองเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีการพัฒนาขึ้นอีกเช่นเดียวกัน แต่ครั้งนี้ส่งผลกระทบที่รุนแรงต่อภูมิปัญญาการทอผ้าของบ้านดอนทอง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมการแต่งกายของชาวไทยทรงดำและความเจริญที่มาเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของบ้านดอนทอง เนื่องจากได้เปลี่ยนบริบทความสำคัญของการใช้ผ้าในชุมชน

การนุ่งห่มในชีวิตประจำวันโดยเครื่องแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำด้วยสีด้าหรือครามเข้มถูกแทนที่ด้วยเสื้อผ้าทั่วไปที่หาได้จากบริเวณใกล้เคียงชุมชน การแต่งกายที่เป็นอัตลักษณ์เหลือเพียงชุดอย่างเช่นเสื้อฮีที่ใช้ในพิธีกรรมสำคัญ และชุดที่ใช้ในชีวิตประจำวันจะใส่นวมใส่แคในงานประเพณีของไทยทรงดำปีละไม่กี่ครั้ง แต่ผ้าพื้นยังคงมีบทบาทในการเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมการตายของชาวไทยทรงดำที่ยังคงยึดถืออยู่ทุกครัวเรือน (แรว ทองดอนเหมือน, 2559) โดยมีปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่เร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในชุมชนบ้านดอนทอง กล่าวคือการขยายตัวทางเศรษฐกิจได้สร้างทางเลือกให้ผู้หญิงรุ่นใหม่ในชุมชนได้ออกไปรับจ้างประกอบอาชีพอื่นมากขึ้น รายได้ที่ได้รับเหล่านั้นมากพอสำหรับการเลือกซื้อเครื่องแต่งกายหรือผ้าทอของชาวไทยทรงดำ มุมมองต่อการสืบทอดภูมิปัญญาของคนรุ่นใหม่ได้ถูกมองข้ามไป โดยถือว่าไม่คุ้มค่าต่อการลงแรงและใช้เวลาในการมาผลิตผ้าด้วยตัวเอง ผู้หญิงบ้านดอนทองรุ่นหลังจึงไม่สนใจการทอผ้าและการสืบทอดอีกต่อไป (สังวล ทองยอดเครื่อง, 2559) ภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิมด้วยกิโบริมาณของบ้านดอนทองจึงใกล้สูญหายและขาดผู้สืบทอด การทอผ้าด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการใช้เองจึงแทบไม่หลงเหลืออยู่ในชุมชน

“กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ” แห่งบ้านดอนทอง หมู่ 2 ที่ได้จัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2540 ได้เป็นการสืบสานให้ภูมิปัญญาการทอผ้าของบ้านดอนทองได้มีบทบาทและคงอยู่ต่อไปในชุมชน การเกิดขึ้นของกลุ่มปัจจัยส่วนหนึ่งมาจากการได้รับความช่วยเหลือของภาครัฐในด้านงบประมาณ อุปกรณ์ และองค์ความรู้เสริมเพื่อใช้ในการฟื้นฟูและประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่ ปัจจัยสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้กลุ่มเกิดขึ้นมาได้มาจากความต้องการร่วมกันของคนในชุมชนที่เห็นความหวังอยากให้ภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำได้ฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง การเกิดกลุ่มทอผ้าในชุมชนดอนทองในครั้งนี้ได้เปลี่ยนบริบทของการดำรงอยู่ของการทอผ้าจากรูปแบบของการทอเพื่อใช้ในครัวเรือนมาเป็นการทอเพื่อจำหน่ายในเชิงของการส่งเสริมอาชีพ ปัจจัยในการดำรงอยู่และสืบสานของกลุ่มทอผ้าคือผู้นำกลุ่มซึ่งถือว่ามามีบทบาทสำคัญตั้งแต่การผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มและคงสภาพของกลุ่มด้วยการบริหารจัดการร่วมกับการตัดสินใจเพื่อสร้างให้ประโยชน์แก่สมาชิกในกลุ่มมากที่สุด ส่วนภาครัฐมีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนเพิ่มเติมเพื่อให้กลุ่มสามารถตั้งขึ้นได้อย่างมั่นคงและก้าวไปข้างหน้าได้ โดยการสนับสนุนช่องทางต่าง ๆ อย่างการพัฒนาศักยภาพกลุ่ม (สังวล ทองยอดเครื่อง, 2559)

ทั้งนี้วัตถุประสงค์เริ่มแรกของกลุ่มคือการเป็นกลุ่มสนับสนุนอาชีพแก่กลุ่มแม่บ้านดอนทอง ดังนั้น แรงจูงใจของสมาชิกที่เข้ามารวมกลุ่มกันจึงมีนอกเหนือไปจากความต้องการฟื้นฟูการทอผ้า คือ เป็นเรื่องของความต้องการรายได้จากที่ตนได้ลงแรงไปเพื่อนำมาเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว กลุ่มทอผ้ายังไม่สามารถตอบโจทย์วัตถุประสงค์นี้ได้ดีเท่าที่ควร ทำให้สมาชิกมากกว่าครึ่งที่เห็นว่ายังมีทางเลือกจึงหันไปประกอบอาชีพที่สร้างรายได้ที่ดีกว่าและทิ้งภูมิปัญญาการทอผ้าไป (บุญลือ ทองดอนเครื่อง, 2559) ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มยังไม่สามารถพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่ามากพอที่จะจูงใจให้คนในชุมชนหันกลับมาทอเพื่อจำหน่ายได้ ในขณะเดียวกัน ต้นทุนของงานหัตถกรรมชุมชนก็ค่อนข้างสูงลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นเป็นผลกระทบในหลายชุมชนไทย ทรงดำที่ต้องการดำรงภูมิปัญญาของตนเองเอาไว้ (เนตรชนก ทองเชื้อ, 2553: 92 - 96) การดำรงอยู่ของผ้าทอมือบ้านดอนทองจึงยังคงดำเนินไปตามข้อจำกัดของสมาชิกที่เหลืออยู่ที่เป็นผู้สูงวัยที่ยังคงมีใจรัก และทอได้เท่าที่จะทำได้ในช่วงเวลาที่เหลืออยู่ สัญญาณเช่นนี้ย่อมหมายถึงการคงอยู่ได้ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ซึ่งยังขาดแนวทางที่ชัดเจนในการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำบ้านดอนทองให้ยั่งยืนต่อไป

จากการศึกษาประวัติการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง การฟื้นฟูและการคงอยู่ของการทอผ้า และปัจจัยที่มีผลต่อการการฟื้นฟูและการคงอยู่ของผ้าทอนั้น ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลและได้นำมาวิเคราะห์แยกเป็นประเด็นก่อนที่จะนำไปใช้เสนอเป็นแนวทางการอนุรักษ์และการสืบสานการทอผ้าของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองต่อไป โดยวิเคราะห์สรุปออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ที่ค้นพบในบริบทปัจจุบันของชุมชนบ้านดอนทอง ดังนี้

1. โอกาสในการใช้งานของผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทอง

ผ้าไทยทรงดำยังคงมีความสำคัญอย่างมากต่อชาวไทยทรงดำในชุมชนบ้านดอนทองและในชุมชนไทยทรงดำที่อื่น ๆ ของประเทศไทย จากความเคร่งครัดของธรรมเนียมปฏิบัติที่ลูกหลานยังคงยึดถือสืบกันมาทั้งในเรื่องของการแต่งกายเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมและการใช้ผ้าทอเป็นองค์ประกอบของพิธีกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ของลูกหลานไทยทรงดำที่ประกอบพิธี การใช้งานผ้าทอจึงยังคงพบเห็นและมีความต้องการอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน แต่ความต้องการดังกล่าวก็ยังมีไม่มากพอเมื่อเทียบกับบริบทของการใช้งานในอดีตที่เคยใช้เป็นเครื่องแต่งกายและอยู่ในวิถีชีวิต ปัจจุบันแม้ว่าทางหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้สนับสนุนให้ชาวไทยทรงดำในชุมชนได้มีโอกาสแต่งกายแบบไทยทรงดำในช่วงงานประเพณีประจำปีโดยมีชาวไทยทรงดำจากที่อื่น ๆ มาร่วมแลกเปลี่ยนในวัฒนธรรมการแต่งกาย แต่งานวัฒนธรรมประเพณีที่จัดขึ้นเพียงปีละครั้งยังไม่เพียงพอต่อการเปิดโอกาสให้ผ้าทอไทยทรงดำได้แสดงออกในฐานะเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์และการคงอยู่ท่ามกลางกระแสของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การเพิ่มโอกาสของการใช้งานผ้าทอไทยทรงดำที่มากขึ้นทั้งจากภายในชุมชนบ้านดอนทองและในพื้นที่อื่น ๆ จะเป็นการสนับสนุนได้โดยตรงต่อภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำของชุมชนบ้านดอนทองในผ้าพื้นที่ทอขึ้นก่อนจะตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าและกระตุ้นให้เกิดความต้องการในผ้าชิ้นลายแดงไหมหรือผ้าทอลายประยุกต์เพื่อการใช้งานในโอกาสต่าง ๆ

2. แรงจูงใจต่อการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทอง

แรงจูงใจต่อการสืบสานเป็นประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องพิจารณา เนื่องจากเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่เข้ามาสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทองโดยตรง ซึ่งจากปัญหาการขาดแคลนผู้ที่จะมาสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าเกิดจากราคาผ้าทอที่จำหน่ายยังไม่คุ้มค่าต่อค่าแรงที่ลงไป ในมุมมองของคนในชุมชนบ้านดอนทองที่เคยเข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมืออยู่ในระยะแรก การแก้ไขประเด็นปัญหาในด้านของแรงจูงใจนี้ทำได้โดยการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ทั้งการพัฒนาเทคนิคสวดลายลงบนผืนผ้าทอเพื่อสร้างมูลค่าให้มากขึ้น ตลอดจนการใช้วัสดุเส้นใยที่เป็นตัวเลือกอื่นทดแทนผ้าฝ้ายหรือไหมประดิษฐ์ที่เคยทออยู่เดิมอย่างเช่นเส้นใยไหม หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ประดิษฐ์ขึ้นจากผ้าทอ เป็นต้น โดยแนวทางการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์นี้มีองค์ความรู้ และหน่วยงานที่จะเข้ามาสนับสนุนให้แก่ชุมชนได้ทันที และหากการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของผ้าทอนี้สำเร็จก็จะดึงดูดให้คนในชุมชนหันกลับมาสืบสานการทอผ้าเป็นอาชีพหลักทดแทนการรับจ้างในโรงงานหรือเป็นอาชีพเสริมแก่แม่บ้านเกษตรกรในยามว่าง

3. ผู้สืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทอง

กลุ่มที่มีศักยภาพในการเข้ามาเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทอง จากการศึกษาสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มเด็กนักเรียนที่เป็นนักเรียนของโรงเรียนบ้านดอนทอง เนื่องจากโรงเรียนบ้านดอนทองอยู่ใกล้กับชุมชน มีลูกหลานในชุมชนไทยทรงดำเข้าเรียน และโรงเรียนยังมีประสบการณ์จากการเคยมีหลักสูตรการเรียนการสอนการปักเย็บลายผ้าไทยทรงดำร่วมกับผู้รู้ภูมิปัญญาในชุมชน ช่วงที่ผ่านมาไม่นาน ซึ่งปัจจุบันมีผู้รู้ภูมิปัญญาในชุมชนยินดีที่จะหมุนเวียนสับเปลี่ยนเข้าไปช่วยสอนภายในโรงเรียน รวมถึงมีทีและอุปกรณ์ทอผ้าที่ไม่ได้ใช้มารองรับการเรียนการสอน โดยอาจสอนการทอเฉพาะผ้าพื้นเนื่องจากไม่ยากซับซ้อนจนเกินไปและมีโอกาสนำไปจำหน่ายได้สำหรับการใช้ในพิธีกรรมของไทยทรงดำ

2) กลุ่มคนในชุมชนบ้านดอนทอง ในชุมชนบ้านดอนทองหมู่ 1 และหมู่ 2 ยังคงมีแม่บ้านเกษตรกรที่พอมีเวลาว่างในชุมชน กลุ่มคนเหล่านี้ยังคงมีความสนใจในการประกอบอาชีพเสริมเพื่อใช้ประโยชน์จากเวลาว่างที่มีอยู่ แต่ผ่านมาโครงการเสริมอาชีพที่เข้ามาภายในชุมชนยังไม่สามารถตอบสนองแก่คนกลุ่มนี้ได้เนื่องจากยังไม่สามารถสร้างรายได้ที่มากพอ หากมูลค่าของผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่จำหน่ายจูงใจมากพอก็จะทำให้คนกลุ่มนี้กลับมาให้ความสนใจในการทอผ้าเพื่อประกอบเป็นอาชีพเสริม หรืออาจใช้รูปแบบของการจูงใจจากการบริหารจัดการของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือที่มีการให้สมาชิกนำก็ทอผ้ากลับไปทอที่บ้านได้ ซึ่งรูปแบบนี้ยังไม่เคยใช้เป็นข้อเสนอแก่คนอื่น ๆ ในชุมชนมาก่อน และมีความเป็นไปได้ที่คนในชุมชนจะให้ความสนใจหากเป็นการทอผ้าพื้นเช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น ๆ ของกลุ่ม (พนิดา ทองยอดเกรื่อง, 2559)

4. ต้นทุนทางภูมิปัญญาผ้าทอมือไทยทรงดำบ้านดอนทอง

ชุมชนไทยทรงดำบ้านดอนทองเป็นชุมชนที่ยังมีผู้รู้ภูมิปัญญาการทอผ้า ผู้รู้เหล่านี้ถือเป็นต้นทุนทางภูมิปัญญาที่ยังสามารถบอกเล่าเรื่องราวและถ่ายทอดภูมิปัญญาในขั้นตอนต่าง ๆ ของการทอผ้าในบริบทของสังคมไทยทรงดำในอดีตได้เป็นอย่างดี ทั้งความรู้เรื่องการปลุกฝ้ายและเตรียมเส้นใยฝ้าย การทอผ้าด้วยกี่กระทบแบบโบราณ การใช้งานอุปกรณ์ทอผ้าสมัยโบราณ เทคนิค

ย้อมลายผ้าด้วยวัสดุธรรมชาติ และความรู้ในเรื่องของลายผ้าและผ้าต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในวิถีชีวิตของไทยทรงดำ นอกจากความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าแบบเก่าแล้ว ยังมีความรู้ที่ชุมชนสะสมเพิ่มเติมจากการเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองทั้งที่เป็นความรู้และเทคนิคการทอผ้าด้วยที่ กระตุก ความรู้ลวดลายผ้าที่ทางกลุ่มฯ ได้เรียนรู้เพิ่มเติมและการประยุกต์ลวดลาย รวมถึงความรู้ในการบริหารจัดการกลุ่มและการตลาดจากประสบการณ์ของกลุ่ม เป็นต้น

ความรู้แฝง (Tacit knowledge) ของผู้รู้ในชุมชนดังกล่าว ควรถูกสกัดออกมา เพื่อนำไปถ่ายทอดและใช้ประโยชน์ในด้านการศึกษาของคนรุ่นหลัง เพื่อเป็นทักษะการทอผ้าแก่ผู้ที่ สนใจสืบทอด และนำไปพัฒนาต่อยอดในด้านอื่นๆ ผู้รู้ในชุมชนบ้านดอนทองหมู่ 1 และหมู่ 2 ต่าง ยินดีหมั่นเวียนผลัดเปลี่ยนกันถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่เด็กนักเรียนและคนในชุมชน รวมไปถึง บุคคลภายนอกที่สนใจเรียนรู้ โดยภูมิปัญญาบางส่วนได้ถูกดึงออกมาเป็นฐานความรู้แล้วอย่างเช่น ฐานข้อมูลด้านลายผ้าไทยทรงดำในการศึกษาของจิวรรณ จันพลา และคณะ (2554) อย่างไรก็ตาม ยังมี ความรู้ภูมิปัญญาอื่นๆ ที่ยังรอการจัดการและหากละเลยไปก็จะทำให้ภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชน บ้านดอนทองค่อยๆ สูญหายพร้อมกับผู้รู้ในชุมชนที่ค่อยๆ ลดลง

5. ต้นทุนของโครงสร้างกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทอง

โครงสร้างของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองที่ยังคงสภาพของการรวมกัน กลุ่มอย่างเหนียวแน่นดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีข้อดีที่สามารถเข้ารับการสนับสนุนเมื่อมีโครงการ และงบประมาณจากหน่วยงานของทางราชการจัดสรรให้ได้ทันที โดยหากมีความต้องการในด้านของ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของทางกลุ่มหรือความช่วยเหลือด้านการบริหารจัดการทางหน่วยงานราชการ อย่างสำนักงานพัฒนาชุมชนก็สามารถเข้ามาให้การสนับสนุนในประเด็นดังกล่าวได้ การสนับสนุนใน ลักษณะนี้ไม่เพียงสร้างประโยชน์ให้แก่สมาชิกในกลุ่มแต่ยังส่งผลถ่ายทอดลงไปถึงคนในชุมชนที่ไม่ได้ เป็นสมาชิกที่สนใจเข้ารับการพัฒนาด้านนั้นๆ อย่างเช่นกรณีของการเรียนการสอนการทอผ้าด้วยที่ กระตุกเมื่อช่วงระยะเริ่มแรกของการตั้งกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือในที่ไม่ได้มีคนเฉพาะจากชุมชนบ้าน ดอนทองหมู่ 2 เพียงอย่างเดียวที่มาเข้าร่วมฝึกทักษะ และนอกจากการสนับสนุนด้านองค์ความรู้แล้ว ยังสามารถรับการสนับสนุนงบประมาณในเรื่องของการซ่อมแซมอุปกรณ์ทอผ้าของกลุ่มที่มีอยู่เดิม รวมไปถึงโอกาสในการขอรับการสนับสนุนก็ทอผ้าเพิ่มเติมเมื่อเริ่มมีสมาชิกที่สนใจหรือในวัตถุประสงค์ ที่ใช้ในการเรียนการสอนการทอผ้าแก่เด็กนักเรียนในอนาคต (เพทชาย ศรีใจมั่น; มโน บุญวรรณ, 2559) ต้นทุนของโครงสร้างความเป็นกลุ่มนี้ชุมชนบ้านดอนทองจึงยังคงสภาพเอาไว้เพื่อประโยชน์ ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อไป

6. อุปสรรคของการทอผ้า

ชุมชนบ้านดอนทองมีอุปสรรคการทอผ้าภายในชุมชนที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ใน 2 ลักษณะแนวทาง ในส่วนแรกคือการจัดสรรที่กระตุกของทางกลุ่ม หัตถกรรมผ้าทอมือจำนวน 6 หลังที่ถูกตั้งทิ้งไว้ในบ้านประธานกลุ่มโดยไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการ ทอผ้าแล้วแต่อย่างไร ก็กระตุกเหล่านี้ยังมีสภาพที่พร้อมต่อการนำไปถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าแก่ เด็กนักเรียนในโรงเรียนหรือคนในชุมชนที่สนใจในการเรียนทอผ้าด้วยมือ และนำไปจัดสรรให้แก่ผู้ที่ สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพิ่มเติมในอนาคตให้นำไปทอผ้าเป็นอาชีพเสริมเป็นแนวทางการสืบทอดภูมิ ปัญญาการทอผ้าอีกทางหนึ่ง

อุปกรณ์ทอผ้าที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาอีกส่วนหนึ่ง คือ กี๊กระทบและอุปกรณ์ทอผ้าแบบโบราณที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในชุมชน โดยในชุมชนบ้านดอนทองหมู่ 1 และหมู่ 2 ยังคงเหลือบางบ้านที่เก็บรักษา กี๊กระทบและอุปกรณ์ทอผ้าแบบโบราณอย่างเช่น ฟืมไม้โบราณและอุปกรณ์กรอด้วยไว้อย่างดี นอกเหนือจากอุปกรณ์การทอผ้าที่เก็บรักษาไว้แล้วยังมีชิ้นงานผ้าทอที่มีลวดลายแบบเก่าที่คนในชุมชนรุ่นก่อนๆ ที่ทอและเก็บรักษาเอาไว้อีกด้วย (วงศ์ ทองดอนเหมือน; เทียม คงสบาย, 2559) อุปกรณ์และชิ้นงานผ้าดังกล่าวอาจนำไปจัดการด้วยการขอรับบริจาคหรือบันทึกภาพเก็บไว้เป็นฐานข้อมูลและนำไปทำจำลองเลียนแบบขึ้นใหม่เพื่อใช้ประโยชน์ในการเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าและลายผ้าแบบโบราณให้แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ความเป็นมาของภูมิปัญญาการทอผ้าในชุมชนต่อไป

7. สถานที่

ในชุมชนบ้านดอนทองมีสถานที่ที่มีศักยภาพในการเป็นพื้นที่สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าได้หลายจุด ทั้งในการเป็นพื้นที่ทำการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยตรงสำหรับใช้ในการเรียนการสอนการทอผ้า และพื้นที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางอ้อมด้วยการจัดสรรเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ผู้ที่สนใจความเป็นมาและภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำแบบโบราณของชุมชนบ้านดอนทอง ซึ่งสถานที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้งสองรูปแบบนั้นจะมีความเชื่อมโยงและถ่ายทอดซึ่งกันและกันให้แก่ผู้ที่เข้ามาเรียนรู้

สถานที่ที่เหมาะสมต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าในด้านการฝึกหัดทักษะ ได้แก่ บริเวณเรือนโชนหรือบ้านไทยทรงดำจำลองที่ตั้งอยู่ภายในโรงเรียนบ้านดอนทอง โดยจะเป็นสถานที่ที่เหมาะสมต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าแก่เด็กนักเรียน ซึ่งผู้รู้ภายในชุมชนจะเป็นวิทยากรโดยหมุนเวียนเข้ามาช่วยกันฝึกสอน (ขวัญ ปริเปรม; พนิดา ทองยอดเกรียง, 2559) สถานที่อีกแห่งที่เหมาะสมต่อการใช้เป็นพื้นที่ถ่ายทอดทักษะภูมิปัญญาการทอผ้าคือบริเวณบ้านของประธานกลุ่มนางสังวล ทองยอดเกรียง ที่ปัจจุบันยังคงเป็นสถานที่ที่สมาชิกในกลุ่มเข้ามาใช้เป็นที่รวมตัวและร่วมกันเดินด้ายอยู่เป็นประจำ (แรร่ ทองดอนเหมือน, 2559) สำหรับสถานที่นี้เหมาะสมจะเป็นพื้นที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนในชุมชนและจากภายนอกที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทอง

สำหรับสถานที่ที่เหมาะสมต่อการเป็นพื้นที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาในลักษณะของแหล่งเรียนรู้มีอยู่ 3 แห่ง ได้แก่ ภายในอาคารเรียนของโรงเรียนบ้านดอนทองที่จัดทำขึ้นเป็นศูนย์วัฒนธรรมประจำชุมชน ซึ่งทางผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนทองมีความสนใจที่จะพัฒนาพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นมุมแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตและภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำของชุมชน (บุญนาท ทวีไพศาล, 2559) ส่วนสถานที่ที่อยู่ภายนอกโรงเรียนที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ คือ บริเวณบ้านป่าเทียม คงสบาย ในหมู่ 1 ที่ป่าเทียมยินดีสาธิตการทอผ้าด้วยกี๊กระทบแบบโบราณให้แก่ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้ (เทียม คงสบาย, 2559) และบริเวณบ้านประธานกลุ่ม นางสังวล ทองยอดเกรียง ในหมู่ 2 ซึ่งมีพื้นที่ในการจัดแสดงผ้าและชุดไทยทรงดำรูปแบบต่าง ๆ ที่ทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือได้เคยผลิตขึ้นมาจำหน่าย

8. การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำของชุมชนบ้านดอนทอง หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมีบทบาทอย่างมากในการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องพิจารณาจากบทบาทในการสนับสนุนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าทอบ้านดอนทองในช่วงที่ผ่านมาและที่มีศักยภาพในการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อไปในอนาคต ซึ่งประกอบไปด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อย โรงเรียนบ้านดอนทอง และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสน

องค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยมีบทบาทในการส่งเสริมกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองด้วยการสนับสนุนที่ทอผ้าจำนวน 4 หลังและอุปกรณ์ให้แก่ทางกลุ่มในการดำเนินงานในช่วงเริ่มของการก่อตั้งกลุ่ม และปัจจุบันยังมีงบประมาณสนับสนุนการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชีวิตท้องถิ่น ในการให้คนในชุมชนได้ร่วมจัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมและแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำเป็นประจำทุกปี องค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยจึงเป็นหน่วยงานที่มีช่องทางในการสนับสนุนด้านงบประมาณที่สามารถต่อยอดกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทองได้ในอนาคต

ส่วนโรงเรียนบ้านดอนทองจะเป็นหน่วยงานหนึ่งที่สนับสนุนการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้โดยตรง จากความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการถ่ายทอดด้วยการเรียนการสอนภูมิปัญญาการทอผ้าให้แก่เด็กนักเรียน และโรงเรียนบ้านดอนทองเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีศักยภาพในการดึงชุมชนเข้ามาร่วมพัฒนาแนวทางกับคณะครูของโรงเรียนเพื่อทำให้เกิดแนวทางการรักษาภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำให้คงอยู่ในชุมชนได้ในระยะยาว เหมือนกับในกรณีของชุมชนไทยทรงดำบ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม (สังวล ทองยอดเกรียง, 2559)

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนเป็นอีกหน่วยงานราชการสำคัญที่สนับสนุนการฟื้นฟูของภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำบ้านดอนทองมาโดยตลอด (สังวล ทองยอดเกรียง; เพทาย ศรีใจมั่น; มโน บุญวรโรจน์, 2559) แม้ว่าในระยะหลังจะมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถสนับสนุนงบประมาณในด้านช่องทางการจัดจำหน่ายให้แก่ทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองในงานจัดแสดงสินค้าต่างๆ ได้อีกต่อไป ปัญหาส่งผลต่อแรงจูงใจบางส่วนแก่กลุ่มสมาชิกในการตัดสินใจลดการผลิตผ้าทอไทยทรงดำลง แต่ทางสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนยังสามารถให้การสนับสนุนแก่ชุมชนบ้านดอนทองได้ในส่วนของวิทยากรให้ความรู้ผ่านทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือทั้งในด้านเทคนิคลายผ้าและการทอ การบริหารจัดการ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมถึงการพัฒนาช่องทางทางการจัดจำหน่ายที่อาจหาช่องทางการจัดจำหน่ายที่มีต้นทุนต่ำกว่าและหลากหลายกว่าการออกงานแสดงสินค้าเพียงอย่างเดียว การเข้ามาของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนจะสามารถช่วยในการถ่ายทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าทอในชุมชนได้อย่างเข้มแข็งมากขึ้น

2. แนวทางการจัดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทอง

จากการศึกษาการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ทำให้ทราบว่าชุมชนบ้านดอนทองยังคงมีการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทออยู่ภายในชุมชน แต่แนวโน้มของผู้ที่สืบสานภูมิปัญญาได้ลดลงและยังไม่มีแนวทางการสร้างผู้ที่จะมาสืบทอดภูมิปัญญารุ่นใหม่ ๆ อย่างชัดเจน ในขณะที่ผ้าทอยังเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นที่ต้องการใช้งานของชาวไทยทรงดำทั่ว ๆ ไป และในชุมชนเองยังคงมีทรัพยากรทั้งจากภายในและภายนอกที่สนับสนุนความเป็นไปได้ในการฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญา ผู้ศึกษานำเสนอแนวทางการจัดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำของชุมชนบ้านดอนทอง โดยแบ่งแนวทางการจัดการออกเป็น 3 แนวทาง ดังนี้

1. แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่คนในชุมชนบ้านดอนทอง

แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนในชุมชนบ้านดอนทอง กลุ่มเป้าหมายหลักของแนวทางนี้จะเน้นไปที่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่มีเวลาว่างอยู่ในชุมชนที่จะจูงใจให้หันกลับมาทอผ้าไทยทรงดำอีกครั้ง รวมถึงกลุ่มผู้หญิงไทยทรงดำรุ่นใหม่ ๆ ที่อาจให้ความสนใจในอนาคต สำหรับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักมีความสนใจการประกอบอาชีพเสริมอยู่เป็นทุนเดิมอยู่แล้วและมีอยู่ถึงราว 10 คน ในจำนวนนี้บางส่วนมีความรู้ด้านการทอผ้าด้วยกี่กระตุกจากที่เคยได้เข้ามาฝึกหัดร่วมกับหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองเมื่อครั้งตั้งกลุ่มในระยะแรก ทำให้ต้องใช้วิทยากรจากภายนอกเข้ามาฝึกทักษะการทอผ้าให้ใหม่ แนวทางนี้จะมีกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองเป็นผู้สนับสนุนด้านการบริหารจัดการเป็นหลัก โดยแนวทางการจูงใจให้คนในชุมชนหันมาสืบสานการทอผ้าในระยะแรกเพื่อจูงใจให้คงการทอผ้าในชุมชนต่อไป และระยะที่สองเพื่อฟื้นฟูผ้าทอไทยทรงดำ ดังนี้

ระยะแรก การจัดการในระยะแรกจะกำหนดเป้าหมายเบื้องต้นให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบางส่วนได้นำก็้อผ้าที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการทอผ้าไทยทรงดำเฉพาะแต่ผ้าพื้นๆนำไปใช้ในพิธีกรรมหรือนำไปตัดเย็บเป็นชุดไทยทรงดำตามที่กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองทำอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากการทอผ้าชนิดนี้ไม่ยุ่งยากในกระบวนการทอและมีความยืดหยุ่นในการทอผ้าเนื่องจากทางผู้ว่าจ้างไม่ได้เร่งรีบจากการใช้งานนัก โดยวิธีการสำหรับแนวทางการจัดการระยะเบื้องต้นนี้ ได้แก่

1) กำหนดจัดสรรก็้อผ้าของกลุ่มไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากปัจจุบันสมาชิกเดิมแต่ละคนได้นำก็้อของทางกลุ่มกลับไปทอผ้าที่บ้านของตน ในแนวทางการจัดการระยะสั้นก็จะจัดสรรก็้อกระตุกที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จัดสรรเป็นแรงจูงใจให้กับสมาชิกใหม่ที่สนใจเข้าร่วมกลุ่มนำไปใช้ประโยชน์ในการทอที่บ้านของตนได้เช่นกัน ดังนั้น จึงควรมีข้อตกลงปฏิบัติของการนำก็้อกลับไปใช้ทอที่บ้าน อาจใช้รูปแบบการจัดการแบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ กำหนดให้มีการซื้อขายที่บวกกำไรเอาไว้กับทางกลุ่มหรืออาจใช้วิธีเก็บเงินค่าเช่าก็้อผ้ารายเดือนหรือรายปี เพื่อนำเงินที่ได้มาหมุนเวียนเป็นค่าซ่อมแซมวัสดุและอุปกรณ์ในการทอผ้า โดยข้อปฏิบัติที่นำมาใช้นี้ต้องใช้กับสมาชิกเก่าและใหม่ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และหากแนวทางดังกล่าวประสบความสำเร็จทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมืออาจขอรับการสนับสนุนก็้อผ้าเพิ่มเติมตามจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้น

2) กำหนดคุณภาพผ้าทอและราคา เพื่อเป็นการกำหนดคุณภาพของเนื้อผ้าพื้นที่ทอ โดยจำแนกตามลักษณะของผ้าที่นำไปใช้ ซึ่งแต่เดิมทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองจะทอผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมและผ้าที่ใช้ในการตัดเย็บเป็นชุดไทยทรงดำด้วยคุณภาพจากฝีมือการทอแบบเดียวกัน และวัสดุที่นำมาทอคือฝ้ายโรงงานที่ผ่านการย้อมสี การกำหนดคุณภาพของผ้าทอจะเพิ่มระดับคุณภาพความแน่นของเนื้อผ้าที่ทอและจัดหาวัสดุทอผ้าที่หลากหลายขึ้นตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าที่มาว่าจ้างสมาชิกในการทอผ้า อย่างเช่นเส้นไหมที่ปัจจุบันมีเพียงป่าบุญมา ทันสมัย ที่ทออยู่รายเดียวที่รับทอผ้าไหมจากลูกค้าที่เป็นไทยทรงดำจากเพชรบุรีจ้างทอ โดยมูลค่าของผ้าทอก็จะผันแปรไปตามคุณภาพและวัสดุที่ลูกค้าต้องการและยอมรับได้ แนวทางกำหนดคุณภาพผ้าทอและราคา จะทำให้ลูกค้ามีตัวเลือกที่หลากหลายและตรงกับคุณภาพในการใช้งานมากขึ้น ขณะเดียวกันสมาชิกที่รับทอก็จะมีโอกาสได้รับค่าจ้างที่มากขึ้นจากการรับผ้าทอที่มีคุณภาพสูง

3) การบริหารจัดการช่องทางการจำหน่ายผ้าทอ เป็นการให้ทางกลุ่มกำหนดผู้รับผิดชอบในการทำหน้าที่เป็นฝ่ายขายเพื่อบริหารช่องทางการจำหน่าย โดยฝ่ายขายจะทำหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อรับงานผู้ว่าจ้างแต่ละรายและกระจายให้แก่สมาชิกตามลำดับและความเหมาะสมของงาน นอกจากนี้ฝ่ายขายจะเป็นคนสื่อสารกับผู้ว่าจ้างเมื่อมีต้องมีการปรับค่าจ้างทอตามต้นทุนที่เปลี่ยนแปลง และจะทำหน้าที่ในการหาตลาดโดยการประชาสัมพันธ์ภายในกลุ่มไทยทรงดำในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้มีงานทอผ้าเข้ามาอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการจัดการระยะแรกสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนในชุมชนจึงเน้นไปที่การจูงใจให้สมาชิกใหม่เข้าร่วมกลุ่มเพื่อสืบทอดการทอผ้าด้วยมือในแง่ของการเป็นอาชีพเสริมให้แก่คนในชุมชน และให้สมาชิกเก่าของกลุ่มได้ทอผ้าตามริ้วแรงที่มีอยู่ตอบสนองความต้องการผ้าทอมือที่ยังคงมีอยู่ต่อไป เป็นการให้สมาชิกเข้ามาร่วมทออย่างสมัครใจไม่กดดันให้ทอเพื่อจำหน่ายอย่างจริงจังเหมือน ซึ่งหากแนวทางนี้ประสบความสำเร็จในการสร้างรายได้เสริมและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของที่สืบทอดมาก็จะเกิดความต้องการในการฟื้นฟูผ้าทอไทยทรงดำอย่างผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า และผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำ ก็สามารถใช้นโยบายระยะที่สองมาเสริมเพื่อให้เกิดการฟื้นฟูของการผ้าดังกล่าวให้เกิดชุมชนต่อไป

ระยะที่สอง การดำเนินการในระยะที่สองเป็นแนวทางที่ต่อเนื่องจากแนวทางการจัดการการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่คนในชุมชนบ้านดอนทองจากในระยะแรก โดยเป้าหมายของการจัดการระยะที่สองจะเน้นการจูงใจให้สมาชิกในกลุ่มกลับมาฟื้นฟูการทอผ้าไทยทรงดำตามที่ทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองเคยผลิตจำหน่ายมาก่อนทั้งผ้าซิ่นลายแดงโม (ผ้าซิ่นร้อยปี) ผ้าขาวม้า และการตัดเย็บชุดไทยทรงดำ รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำที่เพิ่มมูลค่าให้สมาชิกในกลุ่มที่ยังสามารถผลิตผ้าประเภทนี้ ให้หันมาทุ่มเทและอุทิศเวลามากขึ้นกว่าเดิมมาทอผ้าไทยทรงดำอย่างจริงจังมากขึ้น โดยอาศัยแนวทางการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นและแนวทางการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ที่จำหน่าย เพื่อจูงใจในด้านรายได้ที่คุ้มค่าพอต่อการลงทุนลงแรง ซึ่งหากการจัดการระยะที่สองนี้ประสบความสำเร็จก็จะช่วยดึงดูดให้คนรุ่นใหม่สนใจสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าจากผู้สูงอายุในชุมชนบ้านดอนทอง โดยวิธีการจัดการในแนวทางระยะที่สองเพื่อฟื้นฟูการทอผ้ามีวิธีการดังนี้

1) การสนับสนุนช่องทางการจัดจำหน่าย สำหรับในช่วงแรกของการให้ทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองกลับมาผลิตผ้าไทยทรงดำ จำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายในช่องทางการจัดจำหน่ายซึ่งถือเป็นต้นทุนที่สูงกว่าค่าใช้จ่ายอื่นๆ และเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปในตัว กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองสามารถขอรับการสนับสนุนช่องทางการจัดจำหน่ายจากองค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยในระยะเริ่มต้นของการดำเนินงานจากงบประมาณ “ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ แนวทางที่ 1 ส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้เพียงพอแก่การดำรงชีพ” ซึ่งเป็นงบประมาณที่สนับสนุนการส่งเสริมอาชีพแก่ชุมชนต่างๆ ในตำบลดอนข่อย

นอกจากนี้ หน่วยงานอื่นก็สามารถสนับสนุนช่องทางการจำหน่ายได้ ในกรณีของมูลนิธิไทยทรงดำอาจสนับสนุนให้มีการจัดงานประเพณีวัฒนธรรมไทยทรงดำจากทุกพื้นที่ของประเทศไทยและจัดให้มีการแสดงผลภัณฑ์ไทยทรงดำแต่ละชุมชน รวมไปถึงการสนับสนุนให้นำผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทองไปวางจำหน่ายในร้านผลิตภัณฑ์ส่งเสริมอาชีพชุมชนที่ทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐมสามารถให้การสนับสนุนแก่กลุ่มได้ อีกช่องทางการจัดจำหน่ายที่ควรพัฒนา คือ ช่องทางการจำหน่ายแบบออนไลน์ เนื่องจากเป็นช่องทางการจัดจำหน่ายที่มีต้นทุนต่ำและลูกค้าที่สนใจผลิตภัณฑ์เข้าถึงได้โดยง่าย ช่องทางจำหน่ายนี้ทางสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนสามารถสนับสนุนโดยการจัดหาวิทยากรมาให้ความรู้และคำปรึกษาในการพัฒนาช่องทางออนไลน์ รวมถึงเป็นปรึกษาในด้านการตลาดอื่น ๆ ให้แก่กลุ่ม

2) การสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำ ในการสนับสนุนด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จะเป็นการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำจากการสร้างความแตกต่างในผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำที่มีจำหน่ายอยู่ในท้องตลาดทั่วไปและตรงกับความต้องการใช้งานของกลุ่มลูกค้ามากขึ้น โดยยังสามารถคงเอกลักษณ์ของความเป็นไทยทรงดำอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ได้ไม่ว่าจะเป็นรูปทรงของผ้าไทยทรงดำ หรือสีด้าและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำจึงเป็นไปได้ทั้งการทอและตัดเย็บชุดไทยทรงดำด้วยสีสันทันอื่นสำหรับใช้ในโอกาสนอกเหนือจากงานพิธีกรรม รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอเป็นสิ่งของในชีวิตประจำวันโดยใส่ลวดลายของไทยทรงดำไว้เป็นเอกลักษณ์

องค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เหล่านี้ส่วนหนึ่งได้มีผู้ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองเอาไว้แล้ว ทำให้ทางกลุ่มสามารถขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ออกวางจำหน่ายสู่ตลาดได้ นอกจากนี้ ยังมีจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนในการช่วยสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยการจัดหาผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเข้ามาพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

3) การสนับสนุนให้มีการแต่งกายแบบไทยทรงดำมากขึ้น เป็นการเพิ่มโอกาสให้มีการสวมใส่ชุดไทยทรงดำมากขึ้นนอกเหนือไปจากในงานพิธีกรรมและงานประเพณีไทยทรงดำที่จัดขึ้นทุกปี เพื่อสร้างความตระหนักและให้เห็นถึงความสำคัญของผ้าไทยทรงดำแก่คนในชุมชนจากที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองมาก่อน โดยสนับสนุนให้มีการแต่งกายแบบไทยทรงดำในงานบุญทั่วไปที่จัดชุมชนหรือที่วัดภายในบริเวณชุมชน รวมถึงเมื่อได้เข้าร่วมงานสำคัญอื่น ๆ ที่ไม่ใช่งานของชาวไทยทรงดำ และชุดชุดแต่งกายไทยทรงดำที่ใช้อาจประยุกต์ให้มีสีสันทันเหมาะสมกับงานนั้น ๆ

การสนับสนุนให้แต่งกายแบบไทยทรงดำนี้จะกระตุ้นให้เกิดความต้องการผ้าทอไทยทรงดำภายในชุมชนให้มากขึ้น และเมื่อคนในชุมชนได้สวมใส่ผลงานผ้าทอที่เกิดจากฝีมือการทอของคนในชุมชนเองก็จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจภายในกลุ่มสมาชิกที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาการทอผ้าเอาไว้อยู่ การสนับสนุนการแต่งกายอาจเริ่มจากผู้นำชุมชนและกลุ่มคนทอผ้าในชุมชนเป็นผู้แต่งกายเป็นตัวอย่างให้แก่คนในชุมชนก่อนในช่วงแรก

แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่คนในชุมชนบ้านดอนทองที่ผู้ศึกษานำเสนอจะเป็นแนวทางที่จะช่วยสนับสนุนให้การสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำได้คงอยู่ในชุมชนต่อไปเพื่อตอบสนองความต้องการผ้าทอไทยทรงดำที่ยังมีความต้องการอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งแนวทางในระยะแรกจะตอบโจทย์ความต้องการนั้นได้โดยค้ำึงถึงผู้จะเข้ามาสืบสานการทอผ้าจำหน่ายต่อไป ส่วนแนวทางในระยะที่สองจะเปรียบเสมือนเป็นแนวทางเพิ่มให้คนในกลุ่มที่ต้องการให้มีการกลับมาทอผ้าชนิดอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากการทอผ้าพื้นได้ร่วมกันฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้ง

2. แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กนักเรียนบ้านดอนทอง

แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าแก่เด็กนักเรียนบ้านดอนทอง จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งมุ่งเป้าของการสอนภูมิปัญญาในทักษะด้านการทอผ้าด้วยมือและขั้นตอนต่างๆ ของการทอผ้าในเบื้องต้นซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่เคยดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านดอนทองให้ลูกหลานที่เป็นเด็กนักเรียนได้รู้จักและสัมผัส ทักษะภูมิปัญญาเหล่านี้อาจต่อยอดความสนใจของเด็กและอาจนำไปใช้ในการส่งเสริมอาชีพได้ในอนาคต แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กนักเรียนยังอาจไปถึงการสร้างความร่วมมือกับครูโรงเรียนบ้านดอนทองในด้านการพัฒนาภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำ โดยมีวิธีการดังนี้

1) การพัฒนาการเรียนการสอนการทอผ้าไทยทรงดำ เป็นการร่วมมือระหว่างผู้รู้ภูมิปัญญาการทอผ้าในชุมชนบ้านดอนทองและโรงเรียนบ้านดอนทอง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลดอนทองจะจัดสรรพื้นที่บริเวณเรือนโง่งที่ตั้งอยู่ภายในโรงเรียนบ้านดอนทองให้เป็นพื้นที่ในการเรียนการสอน ทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือจะจัดสรรकि่กระตุกที่ไม่ได้ใช้งานจำนวนหนึ่งหลังให้แก่ทางโรงเรียนสำหรับการฝึกปฏิบัติ การเรียนการสอนการทอผ้าจะจัดให้มีสัปดาห์ละ 1 – 2 คาบ มีวิทยากรจากชุมชนในหมู่ 1 และ หมู่ 2 บ้านดอนทองเข้าร่วมสอนแก่เด็กนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นเด็กชั้นเรียนที่โตที่สุดในโรงเรียน

เนื้อหาของการเรียนการสอนจะพัฒนาร่วมกันระหว่างกลุ่มครูและวิทยากรในชุมชน โดยประกอบด้วยเนื้อหาของผ้าทอไทยทรงดำในชุมชนและอุปกรณ์การทอผ้าที่ครูอาจเป็นผู้ให้เนื้อหาแก่เด็กนักเรียน ส่วนขั้นตอนการฝึกปฏิบัติจริงจะให้วิทยากรเป็นผู้ทำการสอนและมีครูโรงเรียนบ้านดอนทองร่วมเรียนรู้ไปกับเด็กนักเรียน ประกอบไปด้วยขั้นตอนการกรอด้ายเข้าหลอดด้าย การเดินด้าย การแห่พันพิม การเก็บตระกรอ และการทอผ้าพื้น ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและเด็กนักเรียนสามารถสลับกันเรียนรู้ภายใต้อุปกรณ์ที่จำกัดได้ โดยหลังการเรียนการสอนก็จะมอบงานทอผ้าให้เด็กรับผิดชอบ ซึ่งเด็กนักเรียนอาจใช้เวลาว่างช่วงที่ไม่มีการเรียนการสอนมาทอผ้าจนได้มาเป็นชิ้นงานเพื่อนำมาใช้ต่อไป

2) การสนับสนุนให้เด็กนักเรียนบ้านดอนทองแต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำประยุกต์ ให้มีการแต่งกายสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง เพื่อให้เด็กนักเรียนบ้านดอนทองได้คุ้นเคยและเห็นความสำคัญของผ้าทอไทยทรงดำผ่านทาง การแต่งกายตามอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำอีกช่องทางหนึ่ง การสนับสนุน การให้เด็กนักเรียนได้แต่งกายชุดไทยทรงดำนี้ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อยสามารถ สนับสนุนงบประมาณดำเนินงานโดยการซื้อผ้าทอไทยทรงดำจากชุมชนบ้านดอนทองและนำไปตัดเย็บ เป็นชุดให้แก่เด็กนักเรียนได้สวมใส่ ซึ่งจะเป็นการสร้าง ความภูมิใจจากการเห็นความสำคัญของผ้าทอ ในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับนักเรียนและครูโรงเรียนบ้านดอนทอง แนวทางการ พัฒนาผลิตภัณฑ์นี้อาจดำเนินการภายหลังจากได้มีการเรียนการสอนการทอผ้าไปแล้วระยะหนึ่ง โดย จะเป็นการสนับสนุนให้นักเรียนและครูได้ร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าทอไทยทรงดำร่วมกับ วิทยากรในชุมชน การพัฒนาผลิตภัณฑ์นี้เน้นไปที่การเปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนได้ฝึกทักษะความคิด สร้างสรรค์โดยมีครูช่วยให้คำแนะนำในการผลิตออกมาเป็นชิ้นงานฝีมือมากกว่าในเชิงการผลิตเพื่อ จำหน่ายโดยตรง แต่อาจนำไปจำหน่ายในเชิงของที่ระลึกตามงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในโรงเรียน อย่างเช่นงานวัฒนธรรมประเพณีไทยทรงดำประจำปีเพื่อนำไปหมุนเวียนเป็นทุนสำหรับใช้ฝึกสอนการ ทอผ้าต่อไป

การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าให้แก่เด็กนักเรียนเป็นแนวทางการถ่ายทอดที่ช่วยให้ เด็กนักเรียนที่เป็นลูกหลานบ้านดอนทองได้ซึมซับใน ความสำคัญของผ้าทอไทยทรงดำและภูมิปัญญา การทอผ้าที่นับวันค่อนข้างจะเสื่อมเลือนไปในชุมชน โดยครูในโรงเรียนจะเป็นผู้ที่เข้ามา มีบทบาทในการ กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของเด็กนักเรียน จึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่า วิทยากรผู้รู้ในชุมชนที่เป็นผู้ถ่ายทอดโดยตรง และครูจะมีบทบาทในการสร้างความยั่งยืนใน กระบวนการดังกล่าวต่อไป

3. แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เป็นแนวทางการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในบริเวณชุมชนบ้าน ดอนทองมาพัฒนาเป็นพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าและผ้าทอไทยทรงดำที่จะทำ ให้ผู้ที่ สนใจทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้เห็นเรื่องราวในบริบทของผ้าและภูมิปัญญาการทอผ้าในวิถีชีวิต ของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองในอดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างชัดเจนมากขึ้น สำหรับแนวทางการ ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้จะใช้สถานที่ในชุมชนบ้านดอนทองหมู่ 1 และหมู่ 2 เป็นจำนวน 3 จุด คือ อาคารศูนย์วัฒนธรรมภายในโรงเรียนบ้านดอนทอง บ้านประธานกลุ่ม หัตถกรรมผ้าทอมือในหมู่ 2 และบ้านป่าเทียม คงสบายในหมู่ 1 โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) แหล่งเรียนรู้ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนบ้านดอนทอง เป็นพื้นที่ในอาคารเรียนซึ่งทาง โรงเรียนบ้านดอนทองได้จัดสรรเอาไว้เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้โดยเฉพาะ มีพื้นที่ในอาคารที่สามารถวาง วัตถุจัดแสดงประกอบการเรียนรู้ได้หลายชนิด จึงเหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้เห็น ถึงภูมิปัญญาการทอผ้าและผ้าในวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตแก่ทั้งเด็กนักเรียน คนในชุมชน และคนจาก ภายนอกที่มีโอกาสได้เข้ามาเยี่ยมชมเรียนรู้อีก การจัดสรรพื้นที่จัดแสดงอาจสนับสนุนการจัดทำ แบบจำลองที่กระหนบโบราณและที่กระตุกวางเปรียบกันให้เห็นถึงความแตกต่าง รวมถึงอุปกรณ์การทอ ผ้าทั้งพิมพ์ไม้ ที่กรอด้าย และอุปกรณ์ที่บิฝ้ายที่หายไปจากชุมชน และมีมุมการจัดแสดงผ้าทอและลาย

ผ้าแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏในชุมชนที่อาจใช้ของจริงหรือจากภาพถ่ายจัดแสดงให้เห็นไว้ ประกอบกับ ข้อมูลเรื่องราวบอกเล่า โดยข้อมูลและเรื่องราวประกอบนั้นอาจส่งเสริมให้ครูในโรงเรียนบ้านดอนทอง จัดทำวิจัยศึกษารวบรวมข้อมูลจากผู้รู้ที่ยังหลงเหลืออยู่ภายในชุมชนในประเด็นบริบทของการทอผ้าในอดีต ความสำคัญและความหมายของผ้าทอในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง เป็นต้น

2) แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำในหมู่ 2 บ้านดอนทอง เป็นพื้นที่ของ ประธานกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือที่สมาชิกในกลุ่มยังคงใช้เป็นที่พักปะในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทอผ้าอยู่ แหล่งเรียนรู้นี้จะนำเสนอและให้ความรู้แก่ผู้ที่มาศึกษาดูงานในแง่ของการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อวัตถุประสงค์ในการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอ โดยจัดเป็นมุมหนึ่งที่มีแผ่นป้ายเรื่องราว ประวัติความเป็นมาของการตั้งกลุ่มจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีการจัดแสดงผลงานผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่เคยจำหน่ายมาก่อน และมีข้อมูลความสำคัญของผ้าทอในพิธีกรรมชาวไทยทรงดำ เนื่องจากยังเป็นผ้าทอที่ปัจจุบันทางกลุ่มยังคงทอให้แก่ผู้ที่ต้องการอยู่ โดยมีวิทยากรเป็นประธานกลุ่มและสมาชิกมาหมุนเวียนถ่ายทอดความรู้ด้านเทคนิคผ้าทอและบอกเล่าเรื่องราวความรู้เรื่องผ้าให้แก่ผู้ที่สนใจ นอกจากนี้ ยังสามารถสาธิตการทอผ้าด้วยกี่กระตุกและขั้นตอนอื่น ๆ ของการทอผ้า จากอุปกรณ์ทอผ้าที่มีอยู่ในสถานที่ได้

3) แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำในหมู่ 1 บ้านดอนทอง เป็นพื้นที่ของบ้านป่าเทียม คงสบาย ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองที่ยังคงทอผ้าด้วยกี่กระตุกแบบโบราณ ซึ่งปัจจุบันแทบจะสูญหายไปจากชุมชน โดยป่าเทียมเคยได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรสาธิตภูมิปัญญาการทอผ้าและภูมิปัญญาอื่น ๆ ของชาวไทยทรงดำที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน และในงานวัฒนธรรมอื่นอยู่หลายครั้ง แหล่งเรียนรู้แห่งนี้จะเปิดโอกาสให้แก่ผู้ที่สนใจแวะเวียนเข้ามาชมป่าเทียมสาธิตการทอผ้าด้วยกี่โบราณที่ป่าเทียมยังคงใช้ทออยู่ทุกวัน รวมถึงอุปกรณ์การทอผ้าแบบเก่า และสามารถศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าและผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทองจากการพูดคุยขอความรู้ร่วมกับป่าเทียม ซึ่งป่าเทียมยังคงบอกเล่าเรื่องราวของการทอผ้าในอดีตแก่ผู้ที่สนใจศึกษาได้เป็นอย่างดี

การถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำด้วยการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้ง 3 แห่งนี้จะช่วยเติมเต็มภูมิปัญญาผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทองที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชีวิตของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทอง โดยจะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้แก่คนภายในและคนภายนอกในชุมชน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เช่นนี้จะเปิดโอกาสให้เกิดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาขึ้นภายในชุมชน และสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญากับชุมชนไทยทรงดำหรือชุมชนชาติพันธุ์อื่นได้ต่อไป

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ ความสำคัญ ปัญหาของการสืบสานการทอผ้าการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ และเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการสืบสานการทอผ้าให้คงอยู่ในบ้านดอนทอง (หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2) ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นผู้ศึกษาได้กำหนดให้สอดคล้องกับวิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอน ดังนี้

การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาบริบทความเป็นมาของพื้นที่ การสืบทอดและการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญา การทบทวนทฤษฎีแนวคิดและผลการศึกษาอื่นเกี่ยวกับแนวทางการจัดการและการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอ อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัย รวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ การสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์โดยทำการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งในประวัติความเป็นมา ความสำคัญ รูปแบบและขั้นตอนของภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทอง รวมถึงสังเกตการณ์ในบริบทและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชนและของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ และวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเสนอแนวทางในการถ่ายทอดความรู้ อันจะนำไปสู่การสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนดอนทองที่เหมาะสมต่อไป

จากสถานการณ์ปัญหาของภูมิปัญญาการทอผ้าชาวไทยทรงดำของชุมชนบ้านดอนทองที่แต่เดิมเคยมีการตั้งเป็นกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือของคนในชุมชนบ้านดอนทองและได้ร่วมกันฟื้นฟูการทอผ้าไทยทรงดำเมื่อ พ.ศ. 2540 แต่สถานการณ์ในปัจจุบันสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลดลงและส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้สูงอายุ ส่งผลให้เกิดปัญหาขาดแคลนผู้ที่มีสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าในปัจจุบันจึงเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือนที่ยังคงทอผ้าไทยทรงดำ จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่าชุมชนบ้านดอนทองในหมู่ 1 และหมู่ 2 เป็นชุมชนชาวไทยทรงดำดั้งเดิมที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี ชัยบขชายเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่ชุมชนบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองได้นำประเพณีวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษชาวไทยทรงดำที่เพชรบุรีติดตัวและยึดถือปฏิบัติสืบทอดไว้ ทั้งในเรื่องของการสืบทอดและการนับถือผีบรรพบุรุษ การคงไว้ในพิธีกรรมไทยทรงดำที่สำคัญในพิธีเสนเรือนพิธีแต่งงาน และพิธีงานศพ และการแต่งกายในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมที่มีสีดำหรือครามเข้มและมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ โดยมีภูมิปัญญาการทอผ้าที่ได้นำติดตัวมาผลิตเป็นผ้าทอไทยทรงดำเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีวัฒนธรรมที่ไม่อาจแยกจากกันได้

ในอดีตผ้าทอไทยทรงดำในชุมชนบ้านดอนทอง ประกอบด้วยผ้าที่ทอสำหรับใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม แบ่งเป็น เครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน และเครื่องนุ่งห่มในพิธีกรรม โดยเครื่องแต่งกายและเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันและ ในพิธีกรรม ได้แก่ เสื้อก้อมชายและหญิง ส้วงก้อม ผ้าซิ่น ผ้าเปียว ผ้าขาวม้า และเสื้อฮิชายและหญิง และผ้าทอที่ใช้สำหรับเป็นข้าวของเครื่องใช้ แบ่งเป็น ผ้าทอที่ใช้เป็นข้าวของภายในบ้าน และผ้าทอที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมไทยทรงดำ ได้แก่ มุ้ง หมอน ที่นอน ยาม หลวม (กระเป๋าคาดเอว) และมีใบไม้เป็นผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าพื้นมาเป็นใช้ประดับในพิธีกรรมงานศพของไทยทรงดำ เครื่องแต่งกายรวมถึงเครื่องใช้ต่าง ๆ และผ้าในพิธีกรรมที่ทอขึ้นจากผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทองเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ อันได้แก่ รูปทรง สี และลวดลาย จากฝีมือภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิม

ภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทองในอดีตจะมีรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นในฝ่ายหญิง ตั้งแต่เล็ก ๆ ลูกสาวจะเห็นแม่ของตนทอผ้าในเวลาว่างเว้นจากการทำนาและมีโอกาสได้สัมผัสในบางกระบวนการ เช่น การปลูกฝ้าย การเดินด้าย หรือการย้อมผ้า เป็นต้น เมื่อถึงวัยแรกรุ่นก็จะได้รับการถ่ายทอด โดยการสอนการทอผ้าจากผู้เป็นแม่โดยตรงและได้ทดลองหัดทอจนออกมาเป็นผืนผ้าไทยทรงดำต่าง ๆ วัตถุประสงค์ของการถ่ายทอดภูมิปัญญาจึงเพื่อเป็นการให้ลูกสาวของบ้านได้มีทักษะการทอผ้าพร้อมที่จะออกเรือนและสามารถทอผ้าเอาไว้ใช้ในครอบครัวตนตามบริบทของสังคม การเกษตรแบบยังชีพในสมัยนั้น ส่วนวัสดุที่ใช้มักจะทำจากธรรมชาติและมีอยู่ในชุมชน โดยกระบวนการทอผ้าในอดีตจะเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมเส้นด้ายสำหรับทอ ได้แก่ การปลูกต้นฝ้าย การอ้วฝ้าย หรือการหีบฝ้าย การดัดฝ้าย การกรอและปั่นฝ้ายเข้าหลอดด้าย แล้วจึงไปสู่ขั้นตอนการเดินด้ายที่แต่ละบ้านจะมาช่วยกันเดินด้าย จากนั้นก็จะนำด้ายที่เดินแล้วกลับไปทอกันที่บ้านของตนด้วยก็กระทบแบบโบราณออกมาเป็นผ้าไทยทรงดำและนำไปตัดเย็บก่อนที่จะนำไปย้อมสีด้วยวัสดุธรรมชาติที่ได้ในชุมชน จนได้เสื้อผ้าอัตลักษณ์ของไทยทรงดำไว้ใช้งาน ต่อมาเมื่อมีไหมประดิษฐ์เข้ามาทดแทนเส้นด้ายแบบฝ้าย ส่งผลให้ขั้นตอนการเตรียมฝ้ายและการย้อมสีที่เคยเป็นภูมิปัญญาหายไปจากชุมชน แต่การทอผ้าก็ยังคงอยู่และเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองมาจนถึงทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม กระแสของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมของชุมชนบ้านดอนทองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ พื้นที่ในชุมชนที่ส่วนใหญ่ปลูกข้าวให้ผลผลิตแบบปีต่อปีได้ถูกปรับเปลี่ยนมาใช้พื้นที่ในการเลี้ยงกุ้งมากขึ้น ซึ่งสามารถสร้างผลผลิตได้หลายครั้งต่อปี นอกจากนี้การพัฒนาด้านชลประทานของรัฐในบริเวณนี้ ส่งผลทำให้ทำนาข้าวได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้รายได้ของคนในชุมชนมากขึ้น แต่เวลาที่เคยว่างเว้นจากฤดูทำนาลดลง อย่างไรก็ตามการเข้ามาของเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีวางจำหน่ายอยู่ทั่วไป ทำให้คนในชุมชนหันไปเลือกหาเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาสวมใส่แทนเสื้อผ้าที่มาจากทอของชาวไทยทรงดำเอง ทุกวันนี้จึงเหลือเพียงเครื่องแต่งกายและผ้าในพิธีกรรมที่ยังคงสวมใส่และใช้ตามธรรมเนียมปฏิบัติเดิมอยู่เท่านั้น และในเทศกาลบางประเพณีที่ยังมี ชาวไทยทรงดำใส่เสื้อผ้าที่เป็นผ้าทอของเขาอยู่บ้างแต่ไม่มากนักและมักเป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ภูมิปัญญาการทอผ้าจึงเริ่มลดลงไปตามกระแสของการเปลี่ยนแปลง และหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน

จากความต้องการของคนในชุมชนบ้านดอนทองที่ต้องการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำ ร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงานราชการโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนและอุตสาหกรรมจังหวัดนครปฐม ส่งผลให้มีการจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือขึ้นในชุมชนบ้านดอนทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมอาชีพโดยการทอผ้าไทยทรงดำจำหน่ายเป็นอาชีพเสริม ด้วยการสนับสนุนองค์ความรู้ในการทอจากวิทยากรภายนอก โดยการนำकिกระตักเข้ามาพร้อมอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการทอผ้า รวมไปถึงช่องทางการจัดจำหน่ายและการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มสามารถเพิ่มผลิตภัณธ์ผ้าทอเป็นผ้าชิ้นลวดลายเก่า ๆ ที่มีอายุนับร้อยปี คือ ผ้าชิ้นลายแดงโม ที่สืบทอดกันมาในชุมชน นอกจากนี้ได้มีการพัฒนาผ้าทอที่ประยุกต์ขึ้นมาจากองค์ความรู้ภายนอก ได้แก่ ผ้าขาม้า ผ้ามัดหมี่ กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือขึ้นในชุมชนบ้านดอนทองมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งได้รับรางวัล OTOP 5 ดาว จากการประกวดผลิตภัณฑ์ชุมชน อันเป็นเครื่องการันตีคุณภาพของผ้าทอไทยทรงดำได้เป็นอย่างดี อาจกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทอง จึงเป็นการต่อลมหายใจของภูมิปัญญาการทอผ้าที่เกือบจะไม่มีให้เห็นในชุมชน

กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองดำเนินการมาระยะหนึ่งจะพบว่า มีข้อจำกัดด้านรายได้ค่าแรงที่ได้ น้อยมากเมื่อเทียบกับการรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่กำลังเติบโตและตั้งกระจายอยู่รอบ ๆ ชุมชน ทำให้ไม่สามารถดึงดูดสมาชิกที่เป็นคนรุ่นใหม่ในชุมชนให้หันมาสืบสานการทอผ้าร่วมกับกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือได้ และบางคนหันไปหาช่องทางสร้างรายได้อื่นแทน กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือจึงเหลือแต่สมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุที่เริ่มมีปัญหาด้านสุขภาพ ประกอบกับในระยะหลังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานในด้านช่องทางการจำหน่ายและการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณธ์ผ้าทอซึ่งถือเป็นภาระต้นทุนที่ค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตามในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองจึงปรับตัวด้วยการยกเลิกผลิตภัณธ์ผ้าทอไทยทรงดำเดิมที่เคยผลิต หันมาให้สมาชิกในกลุ่มรับทอเฉพาะผ้าพื้นที่ใช้พิธีกรรมและการตัดเย็บเป็นผ้าอื่น ๆ แทน ตามกำลังของสมาชิกส่วนใหญ่ที่มีอยู่ และใช้การบริหารจัดการจากเดิมที่รวมกลุ่มกันทอเป็นการจัดสรรกระจายก็ทอผ้าไปดำเนินการทอที่บ้าน สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำบ้านดอนทองกลับมาอยู่ในภาวะวิกฤติอีกครั้ง โดยยังไม่มีแนวทางการสืบทอดหรือการฟื้นฟูในระยะยาวให้แก่ทางชุมชน

อย่างไรก็ดี ในชุมชนบ้านดอนทองยังคงมีปัจจัยที่เป็นโอกาสและทรัพยากรต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการสนับสนุนการสืบทอดและการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำ โดยพิจารณาจากปัจจัยโอกาสในการใช้สอยของผ้าไทยทรงดำที่แต่เดิมมีน้อยให้หาแนวทางในการใช้สอยให้มากขึ้น รวมถึงปัจจัยแรงจูงใจต่อการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอของคนในชุมชนทั้งในด้านมูลค่าของผลิตภัณธ์ที่ต้องคุ้มค่าต่อรายได้และการสร้างความภาคภูมิใจในฐานะผู้สืบทอด กลุ่มของผู้สืบทอดที่มีศักยภาพในชุมชนทั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและนักเรียนโรงเรียนบ้านดอนทองที่เป็นลูกหลานชาวไทยทรงดำ กลุ่มผู้รู้ภูมิปัญญาการทอผ้าที่ยังสามารถให้รายละเอียดทั้งในเทคนิควิธีการ ลวดลาย และเรื่องราววิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาผ้าทอ รวมไปถึงทรัพยากรอย่างकिกระตักและอุปกรณ์การทอผ้าที่มีอยู่ในชุมชนและไม่ได้นำไปใช้งาน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เคยให้การสนับสนุนภูมิปัญญาการทอผ้าในชุมชนบ้านดอนทองและพร้อมที่จะเข้ามาฟื้นฟูการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนต่อไป

แนวทางการถ่ายทอดความรู้และการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำบ้านดอนทอง จากการศึกษาเสนอเป็น 3 แนวทางหลัก ได้แก่

1) แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่คนในชุมชนบ้านดอนทองที่เป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ระยะแรกเป็นการจูงใจให้มีสมาชิกใหม่เข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือโดยประกอบด้วย การบริหารและ จัดสรรที่ทอผ้าเพื่อดึงดูดสมาชิกใหม่ให้นำก็ไปทอที่บ้าน การกำหนดคุณภาพและราคาจำหน่ายของผ้า พื้นที่ทอออกเป็นหลายระดับเพื่อให้ลูกค้ามีตัวเลือกผลิตภัณฑ์มากขึ้น และการกำหนดให้มีการบริหารช่องทางการจำหน่ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพภายใต้กำลังการผลิตที่มีอยู่ ส่วนระยะที่สองจะเป็นแนวทางฟื้นฟู เพื่อจูงใจให้สมาชิกหันกลับมาทอผ้าไทยทรงดำ ประกอบด้วย การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่จะ เข้ามาช่วยพัฒนาประสิทธิภาพของช่องทางจำหน่าย ควบคู่กับการพัฒนาและหาแนวทางในการเพิ่มมูลค่า ของผลิตภัณฑ์ผ้าทอ และการสนับสนุนการเพิ่มโอกาสในการใช้ผ้าไทยทรงดำในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

2) แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กนักเรียนบ้านดอนทอง ประกอบด้วย การสนับสนุน ให้ผู้รู้ภูมิปัญญาการทอผ้าในหมู่ 1 และ หมู่ 2 บ้านดอนทองได้สลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนเข้าไปสอนการ ทักชะการทอผ้าเบื้องต้นแก่เด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่สนใจเพื่อเป็นการสืบทอดและอาจ ใช้ในการส่งเสริมอาชีพได้ในอนาคต การส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้แต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำประยุกต์ที่ ผลิตขึ้นในชุมชนให้เด็กนักเรียนและคนในชุมชนตระหนักและภาคภูมิใจในชุดไทยทรงดำ และการพัฒนา ความร่วมมือกับครูโรงเรียนบ้านดอนทองในการต่อยอดการเรียนการสอนการทอผ้าในการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ร่วมกับผู้สืบทอดภูมิปัญญาในชุมชน

3) แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยการจัดสรรพื้นที่ที่มี ศักยภาพในหมู่ 1 และหมู่ 2 พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้า 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรม ภายในโรงเรียนบ้านดอนทองที่เป็นพื้นที่จุดแสดงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าในอดีตของชุมชน พื้นที่ บริเวณบ้านของประธานกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือในหมู่ 2 เป็นแหล่งเรียนรู้การจัดการกลุ่มทอผ้า เทคนิค การทอผ้า และผลิตภัณฑ์ทอผ้าในชุมชน และอีกแห่งหนึ่งคือพื้นที่บริเวณบ้านของชาวบ้านหมู่ 1 ที่ยังคง อนุรักษ์การทอผ้าด้วยกี่โบราณ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ศึกษาการทอด้วยกี่แบบดั้งเดิมและรับฟังเรื่องราววิถี ชีวิตของการทอผ้าไทยทรงดำในอดีต

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ ความสำคัญ ปัญหาของการสืบสานการทอผ้าการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ และเสนอแนวทางการอนุรักษ์และการสืบสานการทอผ้าให้คงอยู่ในบ้านดอนทอง (หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2) ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นผู้ศึกษาได้กำหนดให้สอดคล้องกับวิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอน ดังนี้

การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาบริบทความเป็นมาของพื้นที่ การสืบทอดและการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญา การทบทวนทฤษฎีแนวคิดและผลการศึกษาอื่นเกี่ยวกับแนวทางการจัดการและการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอ อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัย รวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ การสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์โดยทำการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งในประวัติความเป็นมา ความสำคัญ รูปแบบและขั้นตอนของภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทอง รวมถึงสังเกตการณ์ในบริบทและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของชุมชนและของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ และวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเสนอแนวทางในการถ่ายทอดความรู้ อันจะนำไปสู่การสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนดอนทองที่เหมาะสมต่อไป

จากสถานการณ์ปัญหาของภูมิปัญญาการทอผ้าชาวไทยทรงดำของชุมชนบ้านดอนทองที่แต่เดิมเคยมีการตั้งเป็นกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือของคนในชุมชนบ้านดอนทองและได้ร่วมกันฟื้นฟูการทอผ้าไทยทรงดำเมื่อ พ.ศ. 2540 แต่สถานการณ์ในปัจจุบันสมาชิกของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลดลงและส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้สูงอายุ ส่งผลให้เกิดปัญหาขาดแคลนผู้ที่มาสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าในปัจจุบันจึงเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือนที่ยังคงทอผ้าไทยทรงดำ จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่าชุมชนบ้านดอนทองในหมู่ 1 และหมู่ 2 เป็นชุมชนชาวไทยทรงดำดั้งเดิมที่อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี ชัยบขชายเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่ชุมชนบ้านดอนทอง ตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน ชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองได้นำประเพณีวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษชาวไทยทรงดำที่เพชรบุรีติดตัวและยึดถือปฏิบัติสืบทอดไว้ ทั้งในเรื่องของการสืบทอดและการนับถือผีบรรพบุรุษ การคงไว้ในพิธีกรรมไทยทรงดำที่สำคัญในพิธีเสนเรือนพิธีแต่งงาน และพิธีงานศพ และการแต่งกายในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมที่มีสีดำหรือครามเข้มและมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ โดยมีภูมิปัญญาการทอผ้าที่ได้นำติดตัวมาผลิตเป็นผ้าทอไทยทรงดำเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีวัฒนธรรมที่ไม่อาจแยกจากกันได้

ในอดีตผ้าทอไทยทรงดำในชุมชนบ้านดอนทอง ประกอบด้วยผ้าที่ทอสำหรับใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม แบ่งเป็น เครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน และเครื่องนุ่งห่มในพิธีกรรม โดยเครื่องแต่งกายและเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันและ ในพิธีกรรม ได้แก่ เสื้อก้อมชายและหญิง ส้วงก้อม ผ้าซิ่น ผ้าเปียว ผ้าขาวม้า และเสื้อฮิชายและหญิง และผ้าทอที่ใช้สำหรับเป็นข้าวของเครื่องใช้ แบ่งเป็น ผ้าทอที่ใช้เป็นข้าวของภายในบ้าน และผ้าทอที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมไทยทรงดำ ได้แก่ มุ้ง หมอน ที่นอน ยาม หลวม (กระเป๋าคาดเอว) และมีใบไม้เป็นผ้าที่ตัดเย็บจากผ้าพื้นมาเป็นใช้ประดับในพิธีกรรมงานศพของไทยทรงดำ เครื่องแต่งกายรวมถึงเครื่องใช้ต่าง ๆ และผ้าในพิธีกรรมที่ทอขึ้นจากผ้าทอไทยทรงดำบ้านดอนทองเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชาวไทยทรงดำ อันได้แก่ รูปทรง สี และลวดลาย จากฝีมือภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิม

ภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนบ้านดอนทองในอดีตจะมีรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นในฝ่ายหญิง ตั้งแต่เล็ก ๆ ลูกสาวจะเห็นแม่ของตนทอผ้าในเวลาว่างเว้นจากการทำนาและมีโอกาสได้สัมผัสในบางกระบวนการ เช่น การปลูกฝ้าย การเดินด้าย หรือการย้อมผ้า เป็นต้น เมื่อถึงวัยแรกรุ่นก็จะได้รับการถ่ายทอด โดยการสอนการทอผ้าจากผู้เป็นแม่โดยตรงและได้ทดลองหัดทอจนออกมาเป็นผืนผ้าไทยทรงดำต่าง ๆ วัตถุประสงค์ของการถ่ายทอดภูมิปัญญาจึงเพื่อเป็นการให้ลูกสาวของบ้านได้มีทักษะการทอผ้าพร้อมที่จะออกเรือนและสามารถทอผ้าเอาไว้ใช้ในครอบครัวตนตามบริบทของสังคม การเกษตรแบบยังชีพในสมัยนั้น ส่วนวัสดุที่ใช้มักจะทำจากธรรมชาติและมีอยู่ในชุมชน โดยกระบวนการทอผ้าในอดีตจะเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมเส้นด้ายสำหรับทอ ได้แก่ การปลูกต้นฝ้าย การอ้วฝ้าย หรือการหีบฝ้าย การดัดฝ้าย การกรอและปั่นฝ้ายเข้าหลอดด้าย แล้วจึงไปสู่ขั้นตอนการเดินด้ายที่แต่ละบ้านจะมาช่วยกันเดินด้าย จากนั้นก็นำด้ายที่เดินแล้วกลับไปทอกันที่บ้านของตนด้วยก็กระทบแบบโบราณออกมาเป็นผ้าไทยทรงดำและนำไปตัดเย็บก่อนที่จะนำไปย้อมสีด้วยวัสดุธรรมชาติที่ได้ในชุมชน จนได้เสื้อผ้าอัตลักษณ์ของไทยทรงดำไว้ใช้งาน ต่อมาเมื่อมีไหมประดิษฐ์เข้ามาทดแทนเส้นด้ายแบบฝ้าย ส่งผลให้ขั้นตอนการเตรียมฝ้ายและการย้อมสีที่เคยเป็นภูมิปัญญาหายไปจากชุมชน แต่การทอผ้าก็ยังคงอยู่และเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำบ้านดอนทองมาจนถึงทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม กระแสของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมของชุมชนบ้านดอนทองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ พื้นที่ในชุมชนที่ส่วนใหญ่ปลูกข้าวให้ผลผลิตแบบปีต่อปีได้ถูกปรับเปลี่ยนมาใช้พื้นที่ในการเลี้ยงกุ้งมากขึ้น ซึ่งสามารถสร้างผลผลิตได้หลายครั้งต่อปี นอกจากนี้การพัฒนาด้านชลประทานของรัฐในบริเวณนี้ ส่งผลทำให้ทำนาข้าวได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้รายได้ของคนในชุมชนมากขึ้น แต่เวลาที่เคยว่างเว้นจากฤดูทำนาลดลง อย่างไรก็ตามการเข้ามาของเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่มีวางจำหน่ายอยู่ทั่วไป ทำให้คนในชุมชนหันไปเลือกหาเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาสวมใส่แทนเสื้อผ้าที่มาจากทอของชาวไทยทรงดำเอง ทุกวันนี้จึงเหลือเพียงเครื่องแต่งกายและผ้าในพิธีกรรมที่ยังคงสวมใส่และใช้ตามธรรมเนียมปฏิบัติเดิมอยู่เท่านั้น และในเทศกาลบางประเพณีที่ยังมี ชาวไทยทรงดำใส่เสื้อผ้าที่เป็นผ้าทอของเขาอยู่บ้างแต่ไม่มากนักและมักเป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ภูมิปัญญาการทอผ้าจึงเริ่มลดลงไปตามกระแสของการเปลี่ยนแปลง และหลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังคาเรือน

จากความต้องการของคนในชุมชนบ้านดอนทองที่ต้องการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำ ร่วมกับการสนับสนุนของหน่วยงานราชการโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสนและอุตสาหกรรมจังหวัดนครปฐม ส่งผลให้มีการจัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือขึ้นในชุมชนบ้านดอนทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมอาชีพโดยการทอผ้าไทยทรงดำจำหน่ายเป็นอาชีพเสริม ด้วยการสนับสนุนองค์ความรู้ในการทอจากวิทยากรภายนอก โดยการนำकि้กระตักเข้ามาพร้อมอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการทอผ้า รวมไปถึงช่องทางการจัดจำหน่ายและการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มสามารถฟื้นฟูผลิตภัณฑ์ผ้าทอเป็นผ้าชิ้นลวดลายเก่า ๆ ที่มีอายุนับร้อยปี คือ ผ้าชิ้นลายแดงโม ที่สืบทอดกันมาในชุมชน นอกจากนี้ได้มีการพัฒนาผ้าทอที่ประยุกต์ขึ้นมาจากองค์ความรู้ภายนอก ได้แก่ ผ้าขาม้า ผ้ามัดหมี่ กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือขึ้นในชุมชนบ้านดอนทองมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งได้รับรางวัล OTOP 5 ดาว จากการประกวดผลิตภัณฑ์ชุมชน อันเป็นเครื่องการันตีคุณภาพของผ้าทอไทยทรงดำได้เป็นอย่างดี อาจกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทอง จึงเป็นการต่อลมหายใจของภูมิปัญญาการทอผ้าที่เกือบจะไม่มีให้เห็นในชุมชน

กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองดำเนินการมาระยะหนึ่งจะพบว่ามียอดจำกัดด้านรายได้ค่าแรงที่ได้ น้อยมากเมื่อเทียบกับการรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมที่กำลังเติบโตและตั้งกระจายอยู่รอบ ๆ ชุมชน ทำให้ไม่สามารถดึงดูดสมาชิกที่เป็นคนรุ่นใหม่ในชุมชนให้หันมาสืบสานการทอผ้าร่วมกับกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือได้ และบางคนหันไปหาช่องทางสร้างรายได้อื่นแทน กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือจึงเหลือแต่สมาชิกส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุที่เริ่มมีปัญหาด้านสุขภาพ ประกอบกับในระยะหลังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานในด้านช่องทางการจำหน่ายและการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอซึ่งถือเป็นภาระต้นทุนที่ค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตามในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาทางกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือบ้านดอนทองจึงปรับตัวด้วยการยกเลิกผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเดิมที่เคยผลิต หันมาให้สมาชิกในกลุ่มรับทอเฉพาะผ้าพื้นที่ใช้พิธีกรรมและการตัดเย็บเป็นผ้าอื่น ๆ แทน ตามกำลังของสมาชิกส่วนใหญ่ที่มีอยู่ และใช้การบริหารจัดการจากเดิมที่รวมกลุ่มกันทอเป็นการจัดสรรกระจายก็ทอผ้าไปดำเนินการทอที่บ้าน สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำบ้านดอนทองกลับมาอยู่ในภาวะวิกฤติอีกครั้ง โดยยังไม่มีแนวทางการสืบทอดหรือการฟื้นฟูในระยะยาวให้แก่ทางชุมชน

อย่างไรก็ดี ในชุมชนบ้านดอนทองยังคงมีปัจจัยที่เป็นโอกาสและทรัพยากรต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการสนับสนุนการสืบทอดและการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำ โดยพิจารณาจากปัจจัยโอกาสในการใช้สอยของผ้าไทยทรงดำที่แต่เดิมมีน้อยให้หาแนวทางในการใช้สอยให้มากขึ้น รวมถึงปัจจัยแรงจูงใจต่อการสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอของคนในชุมชนทั้งในด้านมูลค่าของผลิตภัณฑ์ที่ต้องคุ้มค่าต่อรายได้และการสร้างความภาคภูมิใจในฐานะผู้สืบทอด กลุ่มของผู้สืบทอดที่มีศักยภาพในชุมชนทั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและนักเรียนโรงเรียนบ้านดอนทองที่เป็นลูกหลานชาวไทยทรงดำ กลุ่มผู้รู้ภูมิปัญญาการทอผ้าที่ยังสามารถให้รายละเอียดทั้งในเทคนิควิธีการ ลวดลาย และเรื่องราววิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาผ้าทอ รวมไปถึงทรัพยากรอย่างकि้กระตักและอุปกรณ์การทอผ้าที่มีอยู่ในชุมชนและไม่ได้นำไปใช้งาน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เคยให้การสนับสนุนภูมิปัญญาการทอผ้าในชุมชนบ้านดอนทองและพร้อมที่จะเข้ามาฟื้นฟูการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชนต่อไป

แนวทางการถ่ายทอดความรู้และการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าไทยทรงดำบ้านดอนทอง จากการศึกษาเสนอเป็น 3 แนวทางหลัก ได้แก่

1) แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่คนในชุมชนบ้านดอนทองที่เป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ระยะแรกเป็นการจูงใจให้มีสมาชิกใหม่เข้าร่วมกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือโดยประกอบด้วย การบริหารและจัดสรรที่ทอผ้าเพื่อดึงดูดสมาชิกใหม่ให้นำก็ไปทอที่บ้าน การกำหนดคุณภาพและราคาจำหน่ายของผ้า พื้นที่ทอออกเป็นหลายระดับเพื่อให้ลูกค้ามีตัวเลือกผลิตภัณฑ์มากขึ้น และการกำหนดให้มีการบริหารช่องทางการจำหน่ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพภายใต้กำลังการผลิตที่มีอยู่ ส่วนระยะที่สองจะเป็นแนวทางฟื้นฟูเพื่อจูงใจให้สมาชิกหันกลับมาทอผ้าไทยทรงดำ ประกอบด้วย การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่จะเข้ามาช่วยพัฒนาประสิทธิภาพของช่องทางจำหน่าย ควบคู่กับการพัฒนาและหาแนวทางในการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ผ้าทอ และการสนับสนุนการเพิ่มโอกาสในการใช้ผ้าไทยทรงดำในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

2) แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กนักเรียนบ้านดอนทอง ประกอบด้วย การสนับสนุนให้ผู้รู้ภูมิปัญญาการทอผ้าในหมู่ 1 และ หมู่ 2 บ้านดอนทองได้สลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนเข้าไปสอนการทอผ้าเบื้องต้นแก่เด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่สนใจเพื่อเป็นการสืบทอดและอาจใช้ในการส่งเสริมอาชีพได้ในอนาคต การส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้แต่งกายด้วยชุดไทยทรงดำประยุกต์ที่ผลิตขึ้นในชุมชนให้เด็กนักเรียนและคนในชุมชนตระหนักและภาคภูมิใจในชุดไทยทรงดำ และการพัฒนาความร่วมมือกับครูโรงเรียนบ้านดอนทองในการต่อยอดการเรียนการสอนการทอผ้าในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับผู้สืบทอดภูมิปัญญาในชุมชน

3) แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยการจัดสรรพื้นที่ที่มีศักยภาพในหมู่ 1 และหมู่ 2 พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้า 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมภายในโรงเรียนบ้านดอนทองที่เป็นพื้นที่จุดแสดงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าในอดีตของชุมชน พื้นที่บริเวณบ้านของประธานกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือในหมู่ 2 เป็นแหล่งเรียนรู้การจัดการกลุ่มทอผ้า เทคนิคการทอผ้า และผลิตภัณฑ์ทอผ้าในชุมชน และอีกแห่งหนึ่งคือพื้นที่บริเวณบ้านของชาวบ้านหมู่ 1 ที่ยังคงอนุรักษ์การทอผ้าด้วยกี่โบราณ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ศึกษาการทอด้วยกี่แบบดั้งเดิมและรับฟังเรื่องราววิถีชีวิตของการทอผ้าไทยทรงดำในอดีต

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2542). **วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น สำนักพัฒนาเกษตรกรรม กรมส่งเสริมการเกษตร. (2552). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กรม.
- ขวัญ ปรีเปรม. (2559). ชาวบ้านดอนทอง หมู่ 1. สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2559 และ 13 พฤษภาคม.
- จิตติกันต์ จินารักษ์. (2551). **กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูประสิทธิ์ ภาวกรณีกีฬาชุดเพลินเพลงพาทย์ระนาดเอก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จूरูวรรณ จันพลา และคณะ. (2554). **รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมวัฒนธรรม.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2547). **วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชุตินา เชนะโยธิน. (2551). **ชุมชนชาวไทยโซ่งหมู่บ้านดอนทราย จังหวัดนครปฐม : การศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนระหว่างปี พ.ศ.2504-2549**. การค้นคว้าอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ฐิติพันธ์ จันท์หอม, ผดุง พรหมมูล และกาสัก เตชะชั้นหมาก. (2555). "การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอด้วยศิลปะและภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐม." **วารสารสมาคมนักวิจัย**. 17, 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม): 17-28.
- เทียม คงสบาย. (2559). ชาวบ้านดอนทอง หมู่ 1. สัมภาษณ์, 5 เมษายน.
- นริศรา วัฒนสิน. (2557). **การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาการทอผ้าเกาะยอ จังหวัดสงขลา และการทอผ้านาหมื่นศรี จังหวัดตรัง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล. (2532). **การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของลาวโซ่ง ในจังหวัดนครปฐม**. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- เนตรชนก ทองเชื้อ. (2553). **ภูมิปัญญาการทอและลวดลายผ้าของชาวลาวโซ่ง ตำบลดอนมะเกลือ อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี**. รายงานการศึกษาอิสระ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เนือง ทองดอนเหมือน. (2559). ชาวบ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 5 เมษายน.
- บุญนาค ทวีไพศาล. (2559). ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านดอนทอง. สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม.
- บุญมา ทันสมัย (2559). สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ บ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 5 เมษายน.

- บุญยงค์ เกศเทศ. (2554). **ไทดำ เมืองแกง "ทรงดำ" ถิ่นสยาม : จากหนองแฮด ถึง หนองปรัง.** มหาสารคาม : อินทนิล.
- บุญลือ ทองดอนเกรือง. (2559). ชาวบ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 29 มีนาคม, 5 และ 15 เมษายน.
- เบญจรัตน์ สีทองสุข และประวิณ พูลทรัพย์. (2549). **รายงานการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต เรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประภากร แก้ววรรณ. (2552). **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น.** อุตรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- พนิดา ทองยอดเกรือง. (2559). สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ บ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 15 เมษายน และ 13 พฤษภาคม.
- เพทาย ศรีใจมั่น. (2559). พัฒนาการอำเภอกำแพงแสน. สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม.
- ภูเนตุ จันทร์จิต และคณะ. (2556). **รายงานการวิจัย ไทยโซ่ง: การอนุรักษ์ผ้าโบราณเพื่อสืบสานอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- มโน บุณวรรณโณ. (2559). นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสน. สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม.
- มยุรี วัดแก้ว. (2521). **การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มูลนิธิไทยทรงดำประเทศไทย. (2548). **มูลนิธิไทยทรงดำประเทศไทย.** นครปฐม : มูลนิธิไทยทรงดำประเทศไทย.
- มะลิ ทองดอนลุย. (2559). ชาวบ้านดอนทอง หมู่ 1. สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). **มนุษย์กับวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2542). **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน.** กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- แร่ ทองดอนเหมือน. (2559). สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ บ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 5 เมษายน และ 13 พฤษภาคม.
- วงศ์ ทองดอนเหมือน. (2559). ชาวบ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 5 เมษายน.
- วรจักร ทองยอดเกรือง. (2559). ผู้ใหญ่บ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 29 มีนาคม.
- วิรัช สุมลเวช. (2559). ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลดอนข่อย. สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2539). **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ : ไทยโซ่ง.** นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สังวล ทองยอดเกรือง. (2559). ประธานกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ บ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 29 มีนาคม และ 5 เมษายน.
- สามารถ จันทรสุรีย์. (2536). **ภูมิปัญญากับการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

สำนักงานเกษตรอำเภอกำแพงแสน. แผนพัฒนาตำบล 3 ปี อำเภอกำแพงแสน (ตำบลดอนข่อย).

เข้าถึงเมื่อ 14 พฤษภาคม 2559. เข้าถึงได้จาก

<http://kamphaengsaen.nakhonpathom.doae.go.th/Plan.html>.

สุด ทองยอด. (2559). ชาวบ้านดอนทอง หมู่ 1. สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม.

สุพัตรา สุภาพ. (2552). **สังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

สุรเดช ไตมาตร์. (2553). **แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และช่องทางการจัดจำหน่ายผ้าทอชาว**

ไทดำ บ้านสะแกรายรัมย์เย็น ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อคิน รพีพัฒน์. (2551). **วัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ**.

กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

อมรา พงศาพิชญ์. (2527). **เอกสารการสอนวิชาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคม

วิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2539). **คำชี้แจงในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ

ภูมิปัญญา.

เสี้อย ทองดอนเกรือง (2559). สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ บ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 5

เมษายน.

แหว่ ทองดอนเหมือน. (2559). สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือ บ้านดอนทอง หมู่ 2. สัมภาษณ์, 5

เมษายน.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล ที่อยู่	นายชลัังค์ ลอยสูงวงศ์ เลขที่ 390 ถนนหมู่บ้านสระแก้ววิว ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2527	สำเร็จการศึกษาปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2528 – 2542	พนักงานสินเชื่อ สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จังหวัดกาฬสินธุ์
พ.ศ. 2542 – 2543	ผู้ช่วยผู้จัดการสาขาเวียงสระ สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี
พ.ศ. 2543 – 2548	ผู้ช่วยผู้จัดการสาขานครปฐม สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรจังหวัดนครปฐม
พ.ศ. 2548 – 2549	ผู้จัดการสาขาดำเนินสะดวก สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรจังหวัดราชบุรี
พ.ศ. 2549 – 2552	ผู้บริหารทีม สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรฝ่าย กิจการสาขาภาคตะวันตก
พ.ศ. 2552 – 2555	ผู้จัดการสาขาบางเลน สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร จังหวัดนครปฐม
พ.ศ. 2555 – 2558	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรฝ่ายพัฒนาลูกค้าและชนบท
พ.ศ. 2558 – ปัจจุบัน	ผู้ช่วยผู้อำนวยการ สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร จังหวัดสุพรรณบุรี